

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' עד סי' רסט')

רלח	דין שבועה שלא אוכל, סתם, או אם פירש	118
רלט	נשבע על דבר שאין בו ממש או לבטל המצוה	122
	הלכות נזירות למהריק"ש	
	הלכות כיבוד אב ואם	
רמ	כיבוד אב ואם ומוראם	128
רמא	דיני מכה ומקלל אביו ואמו	133
	כבוד רבו והלכות ת"ח ותלמוד תורה	
רמב	כבוד רבו ותלמיד חכם	134
	קיצור בהנהגת הוראה לש"ך	143
רמג	ת"ח פטור ממס, ומכירת סחורתו מוקדמת	145
רמד	קימה והידור בפני חכם אפילו אינו רבו	147
רמה	חייב כל אדם ללמד לבנו ולהעמיד תלמידים	150
רמו	חייב כל אדם בת"ת, והיאך לומדים בשכר	154
	הלכות צדקה	
רמז	גודל שכר צדקה, ואם כופין עליה	177
רמח	מי חייב בה ומי ראוי לקבלה	177
רמט	כמה חייב ליתן וכיצד יתננה	179
רנ	כמה ראוי ליתן לכל אחד	183
רנא	למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו	184
רנב	דין פדיון שבויים וכיצד פודין אותם	187
רנג	דין מי הוא הראוי ליטול צדקה	189
רנד	שלא לקבל צדקה מן העובדי כוכבים	192
רנה	להרחיק מקבלתה	193
רנו	קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים	193
רנז	סדר גביית הצדקה ושלא לאחרת	196
רנח	דין המתפס בצדקה	205
רנט	דין אם מותר לשנות צדקה, והנהגת הגבאי עם הצדקה, והממונה עליה	209
	הלכות מילה	
רס		
רסא		
רסב	זמן מילה לבריא, לחולה, ולאנדרוגינוס	
רסג	ילד שהוא אדום או ירוק, ומי שבניו מתים מחמת מילה	
רסד	מי ראוי למול, ובמה מלין, וכיצד מלין	
רסה	סדר ברכת המילה ודין מילה ביום התענית	
רסו	איזה מילה דוחה שבת ויום טוב	
רסז	הלוקח עבד כנעני אסור לקיימו ערל, וטבילתו וברכתו ומילתו וכל דיני עבד ושפחה	

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

סימן רמז – גודל שכר צדקה, ואם כופין עליה, ובו ד' סעיפים.

(א) מצות עשה ליתן צדקה כפי השגתו³⁶⁸, וכמה פעמים נצטוונו בה במצות עשה. ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנו, שנאמר: לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז). וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל, וכאילו עובר עבודת כוכבים. ומאד יש לזהר בה, כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים, שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד, בעובדא דנחום איש גמ זו.

(א) דנחום איש גמ זו – עי' תענית (כא ע"א)³⁶⁹, ועי' ירושלמי פ' אלמנה ניוזנית³⁷⁰ ובראשית רבה (פי"ז סי' ?)³⁷¹ (ש"ך).

(ב) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ולא דבר רע ולא היוזק מתגלגל על ידה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום. (ישעיה לב, יז). @NO MB

(ג) כל המרחם על העניים, הקדוש ברוך הוא מרחם עליו. הגה: ויתן האדם על לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה, וכמו שהוא מבקש שהקב"ה ישמע שועתו כך הוא ישמע שועת עניים. גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם, וסוף האדם שיבא הוא או בן או בן זנו לידו מזה, וכל המרחם על אחרים מרחמן עליו. @NO MB

(ד) הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב תציל ממות, כמו שאירע לצרפית. הגה: והיא מעשרת, ואסור לנסות הקדוש ברוך הוא כי אם לדבר זה, שנאמר: ונחונני נא בזאת וגו' (מלאכי ג י). וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקדוש ברוך הוא, אבל לא בשאר נדקה.

(ב) וברעב תציל ממות – וה"ה משאר מיני מיתה מצלת ועוד מוספת לו אורך ימים (ש"ך).
(ג) כי אם בדבר זה – שודאי יבוא כמו שאמרו חז"ל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר (ש"ך), הא דשרי לנסות במעות מעשר היינו אם עושה ע"מ להתעשר אבל בשביל טובה אחרת כמו בשביל שיחיו בניו וכדומה אסור לנסות, ועיין בזה בספר פרשת דרכים בדרך האתרים דרוש ג'³⁷² (פ"ת).

(ד) בנתינת מעשר – וי"א דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים (פ"ת).

סימן רמח – מי חייב בה ומי ראוי לקבלה, ובו ח' סעיפים.

(א) כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו, עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו. ומי שנותן פחות ממה שראוי ליתן, בית דין היו כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמרוהו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחים ממנו מה שראוי לו ליתן.

(א) אפילו עני המתפרנס מן הצדקה כו' – היינו כשיש לו פרנסתו בלאו הכי דאם לא כן אינו חייב ליתן צדקה כדלקמן (סי' רנא ס"ג) ומכל מקום מותר לו להתפרנס מן הצדקה אם אין לו קרן שיוכל להתפרנס מן הריוח כדלקמן (ס' רנג ס"ב) (ש"ך).

(ב) ב"ד כופין כו' – זה לא קאי אעני דעני אין מחייבים אותו כדלקמן (סי' רנג ס"ח), אמנם עיקר דאם יש לו פרנסתו מחייבים אותו ולקמן (סי' רנג) מיירי כשאין לו פרנסתו (ש"ך).

(ג) כופין – ואף ע"ג דהוי מצות עשה שמתן שכרה בצדה דכתיב למען יברכך מכל מקום כיון דאיכא בה נמי לאוין לא תקפוץ ולא תאמץ כופים (ש"ך).

(ד) בפניו כו' – ר"ל אפילו בפניו ואין ממתינין עד שיתן הוא בעצמו אלא כיון שלא רצה ליתן שוב אין שומעין לו ויורדים לנכסיו אף בפניו, ודוקא בפניו אבל אם אינו כאן דאין יורדין לנכסיו עד דמודעין ליה אם אפשר עי' לעיל (סי' רמא ס"ג ברמ"א) (ש"ך), ועי' באהע"ז (סי' עא ס"ב) ואפילו הוא בענין שאי אפשר לו להודיעו תוך שלשים יום, דבכהאי גוונא נפרעים ממנו חוב שלא בפניו (עי' חו"מ סי' קן ס"א-ב), ודלא כרמ"א באה"ע שם (נקה"כ), ועיין בספר בית מאיר סימן ע"א וס"ב שהשיג עליו (פ"ת)³⁷³.

(ב) ממשכנים על הצדקה, אפילו בערב שבת. @NO MB

³⁶⁸ עי' רמב"ם מתנות עניים פ"ה ה"א, חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה.

³⁶⁹ ז"ל:

³⁷⁰ ז"ל:

³⁷¹ ז"ל: שר' יוסי נתן צדקה ופרנסה לאשתו המגורשת ע"ש ומבשרך לא תתעלם

³⁷² לא עשיתי

³⁷³ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ג) יתומים, אין פוסקין עליהם צדקה, אפילו לפדיון שבויים, אפילו יש להם ממון הרבה, אא"כ פוסקין עליהם לכבודם, כדי שיצא להם שם. הגה: ודוקא לזקן לה קצבה, או שיש לה קצבה על נכסי יתומים ויכולין להמחין עד שיגדלו, כגון שיש להם טבל ואינן צריכין לזכור עכשיו. אבל אם צריכין לזכור עכשיו, מעשרין ותורמין להם. וה"ה צדקה שיש לה קצבה, כגון שהיו להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה, ואין להם לזכור רק זו או יחזרו על הפתחים והיה גנאי ליתומים, האפטרופוס שלהם נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם.

(ה) צדקה - יתום שחלה ונפל למטה והיה לו ד' אפטרופסין וכשראו הצער הגדול הקדישו לגבוה סך מה לצדקות אולי בזכות זה ירפאהו ה' ית' מחליו ואח"כ מת היתום אין יכולין היורשים לערער על האפטרופסים על המתנות שנתנו ולהחזירם מן המקבלים אלא כל שהוציאו הצדקות ברשותם מחיי היתום ונתנו לעניים או לגזברים כבר זכו בהם עניים וגם אם לא הוציאו מן רשותם אם אמרו אנו זוכים בעד העניים או שהיו הם בעצמם הגזברים זכו העניים על ידיהם כל שהסכימו ארבעתם בכך אבל אם לא אמרו כן בפירוש אלא דעתם היה לתתם לגבאים אחרים או שהם אמרו לשלחם לעניים ונטרפה שעה שמת הילד הרי אלו לא יתנו ואם נתנו לאחר מיתה אם הודיעום שהם נכסי היתום מוציאין מן העניים ואם נתנו סתם ישלמו האפטרופסים מביתם (פ"ת).

(ו) כדי שיצא להם שם - דוקא ביש להם ממון הרבה שהם עשירים מופלגים וי"א אף ע"פ שאין להם ממון הרבה כיון שהם בכלל עשירים פוסקים לשום להם שם, ועיקר דהא דפוסקים עליהם לעשות להם שם, היינו שמותר לעשות כן ואין הדין מוציא ממון בזה שלא כדין, ואם כוונת הדין להחשיבם לעשות להם שם מותר לפסוק להם אבל כשאין כוונתו לעשות להם שם מוציא ממון שלא כדין ואיסורא קא עביד אף שהיתומים סומכין על דבריו לפי שהם סוברים שהם מחוייבים בכך וכשכוונתו לעשות להם שם מותר אבל אם האפטרופוס של יתומים עומד לפנינו ואומר שאינו חפץ שיצא להם שם אין כופין אותן (ש"ך).

(ז) כדי שיצא להם שם - דוקא ביהתומים בני בלי שם ועכשיו ע"י פוסקים להם צדקה משים להם שם אבל ביהתומים בני בעלי שם טוב אין פוסקים בהם לאחשוביניהו יותר (ש"ך).

(ח) ודוקא כו' - כלומר דוקא צדקה שאין לה קצבה או מצוה אחרת שיש לה קצבה ויכולין להמתין כו' (ש"ך).

(ט) והיה להם קצבה מאביהם כו' - נראה דוקא בהיה להם קצבה מאביהם הא לא"ה אין לעשות קצבה לקרוביהם דאל"כ לעולם יתחייבו ליתן ע"י קצבה והיינו דאמרינן דפטורין ליתן צדקה אפי' לפדיון שבויים דיש להם קצבה לפי מה שהן השבויים עכשיו (ש"ך).

(י) והיה גנאי ליתומים כו' - עי' לעיל (סק"ה) דבשביל שם אין כופין אותן אבל הכא ביש להם קצבה כופין אותן ועוד לפי מש"כ (סק"ז) דבשביל שם אין פוסקין אלא בעשירים מופלגים י"ל דהכא אפילו אינם עשירים הרבה פוסקים עליהם ועיקר דהכא פוסקים עליהם בכל ענין אפי' אינם עשירים הרבה וכופין אותן דדוקא כדי לעשות להם שם הוא דפוסקים משום דע"י נתינה זו נעשה להם שם טוב אבל כשנותנים לקרוביהם שלא יתבזו אין פוסקים עליהם בדבר שאין לו קצבה כיון שלא נעשה להם טובה מיד בנתינה זו אלא שע"י כן מסלקים הפגם שיגיע להם אח"כ (ש"ך).

(ד) גבאי צדקה, אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות, אלא דבר מועט, אבל לא דבר גדול שחוקתו גזול או נגזר משל אחרים. וכמה הוא דבר מועט, הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי בסתמא, אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם.

(יא) מהנשים - אם אמרה שנתנה בשליחות בעלה וברשות נאמנת, ועיין ספורנו³⁷⁴. אשה שיודעת שבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו והיא נושאת ונותנת תוך הבית ומחלקת צדקה לפי העושר ויודעת שבעלה מקפיד אסור לקבל ממנה והוא גזול גמור ואף שב"ד כופין הצדקה מ"מ מי שם האשה לשופטת ואשה פסולה לדון וגם לב"ד אין רשות ליקח ממנה בלי ידיעתו גם להתיר לה בימי עיבורה ליתן חלקה לעניים להתפלל עבורה ולעשות לה פדיון ג"כ אינו נכון דאין זה בכלל רפואה רק אם היו כל בני משפחתה נוהגים כך אפשר לומר שמחוייב גם הבעל לעשות לה כן וכופין אותו על כך אבל לא שהיא תעשה זאת בלי ידיעתו בגניבה, ועי' בפ"ת לאה"ע (סי' צא סק"א)³⁷⁵ (פ"ת).

³⁷⁴ על התורה פרשת ויקהל בפסוק ויבואו האנשים על הנשים - לא עשיתי

ז"ל:

³⁷⁵ ז"ל: K:

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(יב) דבר מועט - דוקא בצדקה לוקחין מהם דבר מועט לפי שאין דרך הבעל להקפיד על דבר מועט לדבר מצוה אבל כשאין דבר מצוה אפילו דבר מועט אסור (פ"ת).
(יג) אסור לקבל מהם - וקנס שקנסו חייב בעלה לשלם בעדה, עי' אה"ע (סי' צא ס"ד³⁷⁶) דדמי לכפרה (ש"ך).
(ה) אם האשה השכירה מלמד לבנה, אם ידע הבעל ושתק ודאי ניהא ליה במה שעשתה. אבל אם מוחה לאלתר, אין במעשיה כלום. (ואפילו אם נשאלת ונותנת תוך הכותל יוכל למחות בה).
(יד) ודאי ניהא ליה כו' - דמסתמא אינו מקפיד באשתו על דבר זה (עי' חו"מ סי' פא ס"ז³⁷⁷): מי שהתנה עם אחד ללמוד עם בן חבירו בפני אבי הבן ואבי הבן שתק שתיקה כהודאה דמיא אף על פי שלא דבר האב כלום דהוה ליה לאסוקי אדעתיה ולמחות כו' ודוקא התם ששכרו בפני אבי הבן אמרינן דה"ל לאסוקי אדעתיה שכוונתו שהוא ישלם בעד בנו והלכך חייב לשלם משום שתיקה כהודאה דמי אבל אם לא השכירו בפניו אף על גב שידע שהשכירו לא אמרינן מסתמא ניהא ליה ושישלם הוא והכא אשמועינן באשתו דאף ע"ג שלא השכירה בפניו כיון דידע ושתק מסתמא ניהא ליה במה שעשתה (ש"ך).
(טו) לאלתר - נראה דר"ל מיד ששמע אפי' אחר כמה ימים אחר שהשכירה ואם שתק כששמע אפי' אחר כמה ימים נשתעבד למפרע גם במה שלמד עמו דאמרינן איגלאי מילתא למפרע דניהא ליה במעשיה (ש"ך).
(טז) ואפי' אם נושאת ונותנת כו' - דאף אם הניחה לישא וליתן אינה אלא כמו אפטרופוס בעלמא ויכול לחלק כל זמן שירצה (ש"ך).
(ו) בן שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו, נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל, שכך נהגו בעלי בתים. @NO MB@
(ז) אדם שוע שנותן צדקה יותר מהראוי לו, או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש, אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה, והגבאי שמכילמו ושואל ממנו, עתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע ממנו. @NO MB@
(ח) הרוצה ליכות לעצמו, יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה. אם בנה בית תפלה, יהיה נאה מבית ישיבתו. האכיל רעב, יאכיל מהטוב והמתוק שבשולחנו. כיסה ערום, יכסה מהיפה שבכסותו. הקדיש דבר, יקדיש מהיפה שבנכסיו. וכן הוא אומר: כל חלב לה' (ויקרא ג, טז).

סימן רמט - כמה חייב ליתן וכיצד יתננה, ובו ט"ז סעיפים.

(א) ⁷⁴⁷שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, ⁷⁴⁸יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה, מדה בינונית, פחות מכאן, עין רעה. ⁷⁴⁹וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה. הגה: ⁷⁵⁰ואל יבזז אלס יותר מחומש, שלא ילכוד לצדקה. ⁷⁵¹ודוקא כל ימי חייו, אלזל צקעת מותו יכול אלס ליתן צדקה כל מה שירצה. ⁷⁵²ואין לעשות ממעשר שלו דבר מלוא, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מלוא, רק יתנו לעניים:

(א) כפי צורך העניים - וכדלקמן (סי' רנ ס"א) (ש"ך).
(ב) וחומש זה שאמרו כו' - וה"ה במעשר לבינוני שנותן שנה ראשונה מעשר מהקרן ואח"כ מעשר מהרויח (ש"ך).
(ג) שהרויח - ואם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד, אם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר ואינו ממלא הרויח את הפסד. אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה וחשב כל החשבונות הרויח וההפסד מכל השנה, אז ימלא ההפסד מן הרויח, ואינו חייב לתת מעשר בכלל, שכן לא היה לו ריוח, וי"א שאם הרויח וההפסד היה בשנה אחת, לעולם ינכה זה בזה, אבל בשתי שנים לא ינכה, וע"ש בהג"ה מבין המחבר ועיין עוד בתשובת חוט השני סוף סימן צ' ³⁷⁸מזה. אבל אם היה לו הוצאות בעסקים, גם הוצאה בכלל קרן יחשב וי"א שאין מנכה ההוצאה בכל

³⁷⁶ ז"ל:

ביאור:

³⁷⁷ עי"ש

³⁷⁸ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

ענין. ובמעות נדוניא נוהגים האבות מחלקים המעשר כפי הישר בעיניהם והבנים יוצאים בזה ידי חובתם, והם מרויחים בכך שאינו נקבע בחובה להפריש מעשר מכאן ואילך, אבל אם הם עשו כן מעצמם, נעשה נדר, אבל אם האבות הכניסו סתם כך וכך מעות להזוג ואח"כ בהגיע זמן החתונה נוטלין המעשר, אז אין זכות לאבות במעשר אם לא מדעת הזוג, שזה מצוה שלהם, אבל אפשר כיון דהכי נהוג אדעתא דהכי נתחייבו מעיקרא להיות להאבות טובת הנאה שבהן. גם מירושא שירש מאביו צריך ליתן מעשר, אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות, מ"מ צריך הוא ליתן מחדש. מי שנהג מעשר כספים כל ימיו והיה לו פנקס מיוחד לזה כתוב בו כל הכנסות שלו כמה מעשר מגיע וכמו כן רשום חלוקת הצדקות ממעות מעשר ולפעמים הוא מקדים ליתן לעניים ואח"כ כשהרויח מנכה מן המעשר. ואחר מותו נמצא החשבון שהמעשר חייב לו איזה סך, אפי' אביהם היה חי בחייו לא בריר כולי האי שיכול לנכות מה שכבר הקדים לעניים (עי' רמ"א לקמן סי' רנו ס"ה - דבמלוה לעני דרך הלואה ולא בדרך נתינה זה אחרת), אמנם הואיל ונהגו כן אפשר לומר דסתמא כפירושו שנותן לו בענין שיפרע ממעשר שלו וכל זה בעודו חי אבל בניו לא. אכן אם הוא שעת הדחק להם, יש להקל גם בזה, אבל עכ"פ צריך היורש להפריש המעשר ואח"כ יעכב לעצמו, ועיין בספר משנת חכמים סוף הלכות יסוה"ת מ"ש בענין זה³⁷⁹. אשה שמכנסת לבעלה מעות שיש לה בעצמה שירשתו וכה"ג באופן שאין רשות אביה שולטת בה אין מחויב הבעל לעשור מעות נכסי צאן ברזל או נכסי מלוג שלה, אבל לפני משורת הדין³⁸⁰ שיעשה בהם דבר מצוה, אבל אינו מחויב לתת מעשר לעניים. ואם מתה האשה וירש הבעל את כתובתה צריך לעשר הנכסים שהוא ירש ממנה, מיהו אי לא ירש רק כתובה דאורייתא אינו מחויב לעשר ואפשר שיש להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה שלפי שומא זו יעשר. אחד ששהה מעות מעשר שלו אצלו עד שיקרה עניים הגונים או קרוביו שיתן להם וביני ביני הוציא המעות לצרכו ואח"כ כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איזה סך לסיוע נשואי בתו, וזה לא היו לו מעות מזומנים ושלח לו סחורה ע"י איש נאמן ונגזל הסחורה בדרך, הרי אם היה שולח לעני אותם המעות ונאבד בדרך ודאי דאינו חייב באחריות, ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני כדי להרויח, ג"כ פטור, אבל מאחר שנשתמש בהמעות לצרכו, וכאן בא האונס מחמת הפשיעה, שאילו שלח מעות, לא היה נגזל, שהיה יכול להטמין, אז המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני זה³⁸⁰ (פ"ת).

:Commented [O143]
שנו דמסת"ה??

:Commented [O144]
ערה?

:Commented [O145]
ינו מדר קידושין

(ד) רק יתנו לעניים - וכ"ש לפרוע בהם מסים דאסור. ולענין לקנות מצות בבית הכנסת במעות מעשר, אם בשעת קניית המצות היה דעתו על זה, שרי, דהא המעות לצדקה אזיל, ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרות אחרים לס"ת, אין זה איסור, שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים. מה שאין כן אם בשעת קניית המצות לא נתכוין ליתן ממעשר ואח"כ רוצה לפרוע ממעשר ה"ל כפורע חובו ממעשר. כשקונה בעדו ספר ממעות מעשר, צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם (ט"ז), כל מצוה שתבא לידו כגון להיות סנדק או להכניס חתן וכלה לחופה וכה"ג, שהיו נוהגים לקנות בכסף מעשר וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילם לאחרים ללמוד בהם (ט"ז וש"ך), אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות מן המעשר, ולפזר מעשרותיו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם מותר, דאפי' לאביו מותר לתת אם הוא עני, משום כבוד אביו וכ"ש לבניו דמותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה, וזה מותר אפי' יש בידו יכולת לפרנס ממקום אחר דזהו צדקה, כדלקמן (סי' רנא ס"ג) (ש"ך), נראה שהש"ך חולק על הרמ"א, אמנם י"א שכל דברי הרמ"א הם פ"י שבלאו הכי מחויב על כל פנים לעשות מצוה זו ורוצה לפטור ממנה במעשר אינו רשאי אבל אי רוצה לעשות בו מצוה שאינו כבר מחויב רשאי, אז אין מחלוקת. וי"א דעיקר הטעם של הרמ"א משום דמעשר שייך לעניים, ועכ"ז אין מחלוקת שהרמ"א מדובר שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריח שלו ולתתו לעניים, ושוב כל מה שיפריש הוי ממילא לעניים, ואינו יכול לקנות ממנו נר לבהכ"נ אפילו אינו מחויב בהם, אבל אם מיד בתחלת התנהגותו להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה מודה הרמ"א לש"ך. א' שהשיא בנו לבת ת"ח והתחייב ליתן לה"ח בכל שבוע ג' זהובים שיוזן הזוג על שולחנו שש שנים כדי שילמד הבן אצל חותנו הת"ח הנ"ל, והן עתה כבד עליו הדבר ורוצה ליתן זאת ממעות מעשר, אם מיד בשעת נישואין היה דעתו

³⁷⁹ לא עשיתי - קש"כ

³⁸⁰ צ"ע למה זה רק מדיני שמים, הרי מדיני אדם עי' חו"מ סי' רצא ס"ו חייב, אבל אפשר שזה ממון שאין לו תובעים, אבל הרי בנותן לשליח, הוי תן כזכי, אם כן הם של העני עצמו, וממנו נגנב, ואין לו חיוב כלל.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

לשלם ממצות מעשר מותר, ומ"מ מהיות טוב, יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, אך אם בשעת חיובו, לא היה דעתו לזה, אין אדם פורע חובותיו ממעשר (עי' ט"ז). מי שמת והניח ספרים שכתוב עליהם שהם ממצות מעשר מקרוביו וישאילם לאחרים כל מי חייו האפוטרופסים על יתומיו העניים המחוסרים לחם יכול למכרם לפרנסת היתומים שכן כתב "כל ימי חייו" ואחר שמת יכולים למכרם. ואם קנה במעשר ספרים, אסור למכרם אפי' ללמוד תורה ולישא אשה, ואף שהתירו בס"ת למכור ללמוד ולישא אשה, היינו בס"ת של יחיד (עי' או"ח סי' קנג ס"ז?), והספרים הללו זכו בהם רבים ומצוה להשאילם לאחרים, א"כ אין לו רשות למכרם, אבל אם התנה עם הקונה שהוא ישאילם לאחרים ואינו מוכר לו כי אם טובת הנאה שיש לו בהם, צ"ע אם מותר למכור בענין זה. יש מנהג שהחתן וכלה משלמין ממצות מעשר הכלי זמרים ומשרתי סעודת נישואין, מ"מ אסור ליקח ממנו שכר משרת ומשרתת אף על גב דסגי ליה לפי עבודתו במשרתת קטנה ששכרה מועט, רק רוצה במשרתת גדולה שהיא משגחת יותר בדבר איסור והיתר, אפ"ה אסור. א' נהג להפריש מעשר מן הרייתו. ונתרשלו ידידיו באמרו שנודע לו בבירור שנותן לצדקה ומזונות לבניו ובנותיו אשר לצדקה תחשב יותר מחומש הרייתו, אינו יוצא י"ח מעשר בזה, ויש חולקים דאף אי נימא דמעשר כספים יש לו דין מעשר עני מ"מ לענין להפריש מאומד ל"ד למעשר תבואה ויכול להוסיף אם ירצה ושפיר עביד אם הוסיף (פ"ת).

(ב) ⁷⁵³לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה, ואם נתן פחות מזה, לא קיים מצות צדקה:

(ה) משלישית השקל - והוא שתות "אוקיא" של כסף, ועי' לקמן (סי' שה ס"ז?) שה' שקלים הם ב' אוקיות וחצי, ולמ"ש הרב שם שהוא בערך ב' זהובים רייניש (היינו ה' זהובים בזמן הזה), וע"כ נהגו בארצות האלו שהגבאי צדקה הולך בבהכ"נ שני וחמישי לגבות מצות צדקה מכל אחד ואחד ואפי' נותן מהפחות שבמטבעות הוא נותן יותר משלישית השקל לשנה ומנהג נכון הוא, ולמדת חסידות יתן בכל סוף שנה זהוב וחצי (ש"ך).

(ג) ⁷⁵⁴צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות, הפסיד זכותו:

(ו) הפסיד זכותו - אפילו נתן לו הרבה ועובר על "ולא ירע לבבך בו" ³⁸¹(ש"ך).

(ד) ⁷⁵⁵אם שאל לו העני ואין לו מה יתן לו, לא יגער בו ויגביה קולו עליו, אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת. הנה: ⁷⁵⁶ולאסור להחזיר העני השואל ריקס, אפילו אין נותן לו רק גרוגרת אחת, שנאמר אל יקוצ דך נכלס (תהילים עז, כא): @NO MB (ה) ⁷⁵⁷אם יכול לעשות לאחרים שיתנו, שכרו גדול משכר הנותן:

(ז) משכר הנותן - אין פירושו ששכרו יותר מן העושה ע"י כפייה, דהא זה העושה ע"י כפייה הפסיד זכותו כנ"ל (סעיף ג) אלא פירושו יותר משאר עושי צדקה, אפילו ברצון (ט"ז).

(ו) ⁷⁵⁸שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו: מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה, או הלואה, או עושה שותפות, או ממציא לו מלאכה כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל, ועל זה נאמר: והחזקת בו (במדבר כה, לה):

(ח) ונותן לו מתנה - עיקר צ"ל "המתנה" (ט"ז), וי"א דעיקר הגירסא "מתנה" דכיון שעדיין לא העני לגמרי אינו מתבייש שכן דרך האוהבים לתת מתנה זה לזה, (ש"ך).

(ט) או עושה שותפות - והוא עדיף מהמלוה, מפני שהמלוה מעות חבירו בלא ריוח הלוה בוש שהוא נהנה מחבירו בדבר שאין חבירו נהנה כלל, אבל בעושה שותפות אינו בוש כלל מאחר ששניהם ⁷⁵⁹נהנין (ש"ך).

(ז) ⁷⁵⁹פחות מזה, הנותן צדקה לעני ולא ידע למי יתן, ולא ידע העני ממי מקבל. וקרוב לזה, הנותן לקופה של צדקה, ולא יתן אדם לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בה בשורה:

(י) נאמן כו' - עי' לקמן (סי' רנו ס"א?) (ש"ך).

(ח) ⁷⁶⁰פחות מזה, שיודע הנותן למי נותן, ולא ידע העני ממי לוקח, כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים, וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא אם אין ממונים על הצדקה נוהגים בשורה: @NO MB

Commented [O146]
ה ההבדל בין המתנה
להלוואה?

Commented [O147]
י' ט"ז שמזל דבי תרי
עדיף

במאיר הדעה על יו"ד זלקה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ט) ⁷⁶¹פחות מזה, שיודע העני ממי נוטל, ולא ידע הנותן למי נותן, כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם לאחוריהם, ובאים העניים ונוטלים, כדי שלא יהיה להם

בושה: @NO MB@

(י) ⁷⁶²פחות מזה, שיתן לעני בידו, קודם שישאל: @NO MB@

(יא) ⁷⁶³פחות מזה, שיתן לו כראוי אחר שישאל: @NO MB@

(יב) ⁷⁶⁴פחות מזה, שיתן לו פחות מהראוי, בסבר פנים יפות: @NO MB@

(יג) ⁷⁶⁵פחות מזה, שיתן לו בעצב. הגה: ⁷⁶⁶ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה. ⁷⁶⁷ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן:

(יא) שיתן לו בעצב - והיינו שצר לו בנתינתו, אבל עכ"פ אינו מראה לו פנים זועפות, דא"כ לא נחשב בשמונה מעלות, דהא הפסיד זכותו ועובר על משום לא ירע לבבך כדלעיל (סק"ו) (ו) (ש"ך).

(יב) וראוי לעשות כן - שאז לא יוכלו הצבור לשנות אותו דבר לדבר אחר (עי' רמ"א לקמן סי' רנט ס"ג) (ט"ז), אמנם במקורם של דברי הרמ"א איתא הטעם דמדת חכמים ומידת ותיקין כדי ליתן שכר לעושי מצוה ומדת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושה מצוה, ומכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב כן שמות המקדישים לשמים להיות להם לזכרון טוב על מצוה ולפתוח דלת לעושה מצוה ³⁸², ואפילו הקדיש כבר מותר שיכתוב שמו עליו ואין הצבור יכולין לעכב עליו ³⁸³ (נקה"כ), דוקא היכא שעשה בעצמו בגופו או בממון שלו, יש לו זכות לכתוב שמו עליו, ולא מי שרק שכר פועלים במעות צדקה ואפילו אם כבר כתבו שלט, אין לו חזקה, ורשות ביד הקהל למחקו. ועיין בתשובת צמח צדק סימן נו"ן מה שכתב בזה: (פ"ת) ³⁸⁴.

(יד) ⁷⁶⁸טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה, שנאמר: אני בצדק אחזה פניך (תהילים יז, טו):

(יג) לעני כו' - וכ"ש אם נותן לקופה של צדקה קודם תפלה שעדיף טפי (עי' או"ח סי' צב ס"ו) (ש"ך) ³⁸⁵.

(טו) ⁷⁶⁹גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה, ישיאו בהם בתולות עניות, שאין צדקה גדולה מזו:

(יד) בתולות עניות כו' - וי"א דווקא יתומות ³⁸⁶ (ש"ך).

³⁸² אמנם כמו בכל מצות מידת חסידות להעלים את זה (חת"ס).

³⁸³ ואם תרם חפץ, ואח"כ רצה להוסיף שמו, יש ביד הציבור למחות בטענה שהסכמנו בנדיבת ליבך, ואם היתה רוצה לכתוב שמו, היינו תורמים יחד איתך (מהרש"א)

³⁸⁴ לא עשיתי, וגם בתשובה הקודמת צ"ע אם הוא המעשה אם יכול לכתוב את שמו,

³⁸⁵ לא עשיתי

³⁸⁶ לא עשיתי

שו"ת מהר"ם אלשקר סימן עב

ובענין המנורה והתפוחים שכתוב עליהם שהקדישן פלוני לבית הכנסת ומת והניחם ביד בנו להוליך אותן לבית הכנסת בעת שיצטרכו להן כגון בשבתות ובמועדים וראשי חודשים ושנים וכן היה עושה הבן הנזכר ואחר כך מטה ידו ויש לו בנות להשיאן ואין כל מאומה בידו כי אם אותן תפוחים והמנורה הנזכרים אם יוכל למכרן ולהשיא בהן אחת מבנותיו או לא. ואם הוא אינו יכול אם יכולין בני העיר לשנותן וליתן לו :

תשובה כבר האריך כ"ת בדבר זה וידעתי כי אינך צריך למודעי וכדי להפיק רצונך לפניך אשא דעי ואומר דבר פשוט הוא דאין הבן יכול לשנותן ולא ליגע בהן כמו שהוכיח כ"ת ואין צורך באורך. ואמנם בני העיר ודאי דיכולין לשנותן למצוה אחרת ואף על פי ששם בעליהם עליהם כמו שכתב גם כן כ"ת. ואם אין שם בעליהם עליהם יכולין הן לשנותן ואפי' לדבר הרשות וכדאיתא בהדיא ריש פרק קמא דערכין וכמו שכתבו הרמב"ם ז"ל והמפרשי' ז"ל וכמו שכתב רבינו הגדול הרי"א ז"ל בתשובה על ראובן שהקדיש שדה שלו ומת ועמדה הקהלה ומכרה השדה והוציאו דמיה בצרכי ציבור וכו' והשיב ז"ל מי שהקדיש כלום לבית הכנסת אין אדם בעולם רשאי להמיר אותו דבר או למכרו כל זמן ששם בעליו עליו אלא אם ימכר לדבר מצוה כגון פדיון שבויים וכדומה להן מן המצות כגון כתיבת ס"ת אם הוצרך אליו ואלו שמכרו ההקדש והוציאו בצרכיהן שלא כדין עשו ושלל כדין נהגו ויש עליהם לפדותו מן הלוקח ולהחזירו לחזקת ההקדש. ומי שתבע דבר זה צריך הקהל לסייעו לפי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(מז) ⁷⁷⁰יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים, עדיף ממצות בית הכנסת. הגה: ⁷⁷¹מה שנוהגין לפסוק צדקה עשור מתים נשעת הזכרת נשמות, מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם: (טו) לנשמותיהם – משום שהוא יתברך בוחן לבבות, אם היה אותו המת בחיים היה נותן צדקה אם היה לו ממון כו', אבל אם נותן בעבור רשע אינו מועיל (ט"ז), עי' או"ח (סי' תרכא ס"ו?) ³⁸⁷(ש"ך).

סימן רג – כמה ראוי ליתן לכל אחד, ובו ה' סעיפים.

(א) כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב, יאכילוהו. היה צריך לכסות, יכסוהו. אין לו כלי בית, קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני, קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך. הראוי לתת לו פת, נותנים לו פת. עיסה, נותנים לו עיסה. מטה, נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה, חמה. צונן, צונן. להאכילו לתוך פיו, מאכילין. אין לו אשה ובא לישא, משיאין לו. ושוברים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו, ואחר כך משיאין לו אשה. הגה: ונראה לכל זה בגבאי צדקה, או רבנים ציחד, אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו, אלא מודיע לערו לרבים, ואם אין רבים אכלו יתן היחיד, אם ידו משגת:

(א) אבל אין היחיד כו' – אבל כדי סעודה חיוב על כל אחד ליתן לו א"כ מחזור על הפתחים דאין על היחיד ליתן לו אפילו כדי סעודה (ט"ז), וי"א שגם היחיד מחוייב ליתן לו כל די מחסורו אם ידו משגת (כנ"ל סי' רמט ס"ו?), ואין עיקר כדבריו, אלא אם כן אין רבים אצלו או שאין יד הרבים משגת לסייע לו (ש"ך).

(ב) אשה שבאה לינשא, לא יפחתו לה מנ' ⁷⁷²וזהו ³⁸⁸. ואם יש בכיס, מפרנסים אותה לפי כבודה. (ועיין לקמן סימן רנ"ז אם הגבאים צריכים ללוות):

(ב) לא יפחתו לה מנ' זו – ומחייבין את הגבאים ללוות, ואם ישנן בכיס יותר מנ', נותנין לפי כבודה אבל ליותר מנ' אין מחוייבים ללוות (ש"ך), שיעור זה וכן כל השעורים שבסעיף ד' אינו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה נותנים לו כפי הראוי וכדלקמן (סי' רנג ס"ב) (ש"ך).

(ג) ⁷⁷²עני המחזור על הפתחים, אין נותנין לו מהקופה מתנה מרובה, אלא מתנה מועטת:

שהוא תובע דין הקדוש ב"ה ודין המת שהקדישו ע"כ. הא קמן בהדיא דלדבר מצוה יכולין לשנות ההקדש אף על פי ששם בעליו עליו. מיהו צריך לראות אם נשואי זאת הבת הוי דבר מצוה או לא. ומה שכתב כ"ת דמצוה על האדם להשיא בנותיו. המצוה הזאת אם היא מצוה היא על אביה ולא על בני העיר אלא אם הבת יתומה באין אב ודאי נראה לי דהוי דבר של מצוה שיכולין בני העיר לשנות ההקדש בעבורה. וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בתשובה זה לשונו אבל הנראה לי להתיר להלכה למעשה למכור ספר תורה שנמצא בו איזה טעות או שחסר אות אחת או שיתר אות אחת דכיון שהוא פסול אין קדושת ספר תורה עליו והרי הוא כחומשין ושבע' טובי העיר במעמד אנשי העיר ימכרוהו ויתנו שלא להעלות בדמיו או שימכרו אפי' ס"ת כשר להספקת התלמידים או להשיא יתומים בדמיו דהוי דומיא דללמוד תורה ולישא אשה ע"כ. אלמא יכולין בני העיר למכור אפילו ס"ת להשיא יתומים ואף על גב דאיכא לחלק ולומר דהנך יתומי' דכת' ז"ל היינו זכרים דוקא דמצויין על פריה ורביה. מ"מ נראה לי דאין לחלק ואין להוציא יתומות מכלל מצוה זו. אבל לא ידעתי אם יכולין הקהל להשיא עניה שאין לאביה יכולת להשיאה בדבר של הקד' ששם בעליו עליו כעובדא דילן ואם נקרא זה דבר של מצוה לפי שראיתי להרי"א ז"ל שכתב בההיא תשובה דלעיל דבר מצוה כגון פדיון שבויים וכתבת ס"ת וכיוצא בהן וצרי' אצלי עיון. ודבר ידוע הוא שאם שינו בני העיר מנורה או דבר של הקדש לדבר מצוה אין חוזרין ופורעין אותו דבר וכמו שהוכיח כ"ת. ואמנם מה שרצה להוכיח דבר זה כמה"ר יוסף קולון ז"ל וזה לשונו והלא פשיט' דאין חוזרין ופורעין נר אח' או מנורה אחר' דאפוכי מטרתא למה לי וכו' ודאי דברים אלו אין להם שחר ולא טעם כעקר ולית הכא אפוכי מטרתא דהמשנין את ההקדש אין משנין אותו ללא צורך אלא לדבר מצו' או לצורך גדול מצרכי צבור והרי הן כלוין ופורעין דאפי' אי הוה דינא הכי לית הכא אפוכי מטרתא וכבר השיגו כ"ת בזה אלא שהארכת עלינו את הדרך ללא צורך. גם הטעם השני שכתבת בשמו להוכיח דבר זה חלוש וקלוש כמו שכתב עליו כ"ת:

³⁸⁷לא עשיתי

³⁸⁸בזה, היינו רבע כתובה?@.

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ג) עני המחזר כו' – היינו ליחיד אבל הגבאי צריך ליתן אפי' למחזר על הפתחים כדי סעודה שהגבאי במקום רבים הוא, ומתנה מרובה היינו כדי סעודה (ט"ז), וי"א דזה מדבר לגבאי צדקה, וה"ה מכל יחיד ויחיד שמחזר אצלו א"צ לתת לו מתנה מרובה (ש"ך).

(ד) אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום, מכבד בפונדיון (הרמב"ם פירש שמשקל הפונדיון הוא ח' גרעני שעורה). מד' סאין בסלע. ואם לן, נותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ושמן וקטניות. ואם שבת, נותנין לו מזון ג' סעודות ושמן וקטניות ודג וירק. ואם מכירין אותו, נותנין לו לפי כבודו: @NOMB@

(ה) עניי העיר מרובים, והעשירים אומרים: יחזרו על הפתחים, והבינונים אומרים: שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור, לפי ממון, הדין עם הבינונים. הגה: כי עיקר חיוב הצדקה לפי הממון. ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הגדלה, ויש לפי המס. והנותן לפי צרכו, ראויו יותר לצרכה:

סימן רנא – למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו, ובו י"ד סעיפים.

(א) ⁷⁷³מי שהוא עבדין במזיד על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה, אינו חייב להחיותו ולא להלוותו. ⁷⁷⁴ומפרנסים עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום:

(א) עבדין – לשון עבדין משמע שהוא רגיל לעבור, כדלעיל (סי' ב סק"כ?), אבל אם עבר עבירה לתאבון פעם אחת לא יצא מכלל אחוה בזה (ש"ך).

(ב) עם עניי ישראל – לאו דוקא אלא אפילו עניי עובדי כוכבים לחוד מפרנסים מפני דרכי שלום ועי' לעיל (סי' קנא סק"ט?) (ש"ך).

(ב) ⁷⁷⁵מי שהוא עבדין להכעיס, אפילו למצוה אחת, כגון שאוכל נבילה היבא דשכיח בשר בשרה, אסור לפדותו אם נשבה. ⁷⁷⁶אבל עבדין לתיאבון, אין אסור בדבר אם רואים לפדותו, אבל אין מחויבים בכך:

(ג) אסור לפדותו – כאשר עשה עבירה להכעיס אפילו בפעם אחת נכנס בכלל הפושעים ומומרים בזה לענין עונש של אותה עבירה ועונשו הוא שלא יצילנו שום בר ישראל עד שיעשה תשובה. ובמזיד לתאבון שעשה הרבה פעמים, אף על פי שרואין ממנו שמתחרט והולך לעשות תשובה דאז ודאי אין אסור להצילו מכל מקום אין חיוב עדיין עד שיהיה ידוע לנו שעשה תשובה וקיבל דינו וי"א דלפדותו דוקא אסור להכעיס אבל לזונו אין אסור ואין חיוב בדבר ואין כעיקר כדבריו (ט"ז), עי' לעיל (סי' ב סק"ט"ז?) דמומר להכעיס אפילו בפעם אחת דינו כעובד כוכבים, ועי' לעיל (סי' קנח ס"ב) דאפי' עשה עבירה פעם אחת להכעיס הרי זה אפיקורוס ומורידין אותו ואין מעלין, ובאינו מומר להכעיס ולא לתיאבון, אלא שאינו חושש בדבר, בין אוכל האיסור או ההיתר, י"א דבכה"ג אין אסור לפדותו, ואפילו אם ראה שאכל איסור כאשר התיר לפניו, דבכה"ג אין אסור בדבר דשמא אינו עושה להכעיס ואפילו לתיאבון אינו חייב לפדותו. עוד אפשר לומר בדעת הי"א שאם אינו רגיל בכך והוא עושה שלא לתיאבון ושלא להכעיס אז אינו חייב להחיותו או לפדותו אבל אין בזה איסור, ובמזיד לתיאבון שהוא רגיל בכך אסור לפדותו (ש"ך).

(ד) אבל אין מחויבים – עי' ט"ז דכאן מיירי במזיד לתאבון הרבה פעמים ואפילו במבקשים להרגו. יהודי גנב מפורסם שנתפס וייסרוהו יותר מדי צריכין להשתדל בהוצאות ולהצילו ואין לומר הואיל שדרכו בכך הוי מומר לדבר אחד דמה בכך הא לא הוי מומר להכעיס ואפילו שהוא גנב מפורסם אינו כמסכן רבים, ואסור למסרו בידי עכו"ם, אבל בעוסק בזיופים, ומטבעות הללו יתפשטו בקרב ישראל, וכמה נפשות נקיים יבואו מזה לידי סכנה. איש אחד שישב בחצר המטרה קרוב לסכנת נפשות ואיש ההוא היה מפורסם דרכיו לא טובים נאף וגנב (עי' דברי לקמן סי' רנב ס"ד סק"ז?). וי"א דאפי' עבד כמה פעמים לתיאבון אפ"ה מחויבים לפדותו ואפילו ברגיל אין לעמוד על דמו ולהחיותו ודברי הרמ"א כאן הם דעת יחיד, ואפילו ספק לתיאבון מצוה להחיותו. מי שהרג נפש אינו רק כעובר לתיאבון ליתובי יצריה הרע, ואם אחר זה נתפס בשביל גניבה או דבר אחר כ"ש אם בא לידי סכנה מצוה להשתדל בעדו אם אינו ברשעו תמיד ועי' לעיל (סי' רלב סק"ג) (פ"ה).

(ג) הנותן לבניו ובנותיו הגדולים, שאינם חייבים במוזנותיהם, כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה, וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם, הרי זה בכלל צדקה. ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים. ואפילו אינו בנו ולא אביו, אלא קרובו, צריך

Commented [O148]:

ט"ז אומר את זה בדעת הטור, אבל ממשעות דבריו דה"ה לדעת השו"ע

ואולי זה רמ"א, וכן בש"ך?? ועי' פ"ת שמשמע כך

Commented [O149]:

בדוק שזה בסדר

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

להקדימו לכל אדם. ואחיו מאביו, קודם לאחיו מאמו. ועניי ביתו קודמין לעניי עירו, ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת. הגה: והקצוים צעיר קרויים עניי העיר, והם קודמין לעניי אחרים הצאים לשם ממקומות אחרים. ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ. הגה: פרנסת עמנו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו, אם הם עניים, והם קודמים לפרנסת בניו. ואחר כך בניו, והם קודמים לאחיו, והם קודמים לשאר קרובים, והקרובים קודמים לשכניו, ושכניו לאנשי עירו, ואנשי עירו לעיר אחרת. והוא הדין אם היו שצוים ואריך לפדותו:

(ה) שאינו חייב כו' - דהיינו שהם יתירים על שש (ש"ך).

(ו) לאביו כו' - ואם ידו משגת לתת מעשר וגם לפרס את אביו תבא מאירה למי שמפרנס את אביו ממצות צדקה כדלעיל (סי' רמ"ס"ה) (ש"ך).

(ז) קרובו צריך - שקרובי אשתו יש להם דין עניי עירו ואין לכופ לבעל לתת לקרובי אשתו כ"כ כמו לקרובי עצמו, רק שליש אחד דרך משל אם יתן לקרובי שלש אלף ש"ח, א"צ ליתן לקרובי אשתו רק אלף ש"ח. ויש להסתפק אם קרובי אשתו הם ג"כ עניי עירו וכיוצא בזה מה דינם (פ"ת).

(ח) קודמים לעניי עיר אחרת - אפי' עיר אחרת של ארץ ישראל (ש"ך), עניי עירו אפילו הם עמי הארץ קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ח והא דאיתא לקמן סעיף ט' דכל הקודם בחכמה קודם לחבירו היינו דוקא אם שניהם מעיר אחת (פ"ת).

(ט) ויושבי א"י - יש להקדים יושבי ירושלים על יושבי שארי העיירות א"י, וכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות, וע"כ אם שניהם שוים שצריכים להחיות נפשם בלחם צר, נאמר זה קודם. אבל כשיש לאנשי ירושלים אפילו רק לחם צר, שוב אין להם שום תביעה עד שיגיע לכל א' מהעיירות אחרות ג"כ כשיעור הזה, ושוב מהנותר שיצטרכו לכסות ומותרות יש הקדמה למוקדם עד שיהיו שווה בשווה בזה (פ"ת).

(י) והם קודמים - אחיו מאב קודם לאחיו מאם (ט"ז, ש"ך).

(יד) מחייבין האב לזון בנו עניי, ואפילו הוא גדול, מחייבין אותו יותר משאר עשירים שבעיר.

(וכן שאר קרובים וע"ל סי' רנ"ז סעיף י') @NO MB:

(ה) מי שנתן ממון לגבאים לצדקה, אין לו ולא ליורשיו שום בח בהם והקהל יעשו הטוב בעיני אלהים ואדם. הגה: אבל קודם שצאו ליד גבאי, אם נדר צדקה סתם נותנין לקרוביו העניים, לאומדן דעתו לכוונתו לקרוביו. ודוקא אם היו לו קרובים עניים צדקה הנדר, אבל אם היו עשירים אז, והענין, אין נותנין להם. וכל זה צפוסק צדקה לצדו, אבל אם פוסק צדקה עם בני העיר, על דעת בני העיר נדר והם יעשו מה שיראו:

(יא) נותנין לקרוביו - וכ"ש דמותר לתת מעשר לקרוביו עניים בחייו (ט"ז וש"ך), ואם פוסק צדקה עם בני העיר אינו יכול ליתנו לקרוביו (ש"ך).

(יב) דאומדין דעתו כו' - בכל דיני נדרים והקדשות סומכין על פי האומדנא ועל פיהם הם דנים בהם וכן הולכים בתר אומדנא דעניים³⁸⁹ (ש"ך), איש א' שהניח עשירות ליורשיו גם סך לירושלים ולשאר צדקות דהיינו שיהא הקרן קיימת ולחלק כל שנה הרווחים ולעת ז' אחד מהיורשים יש לו דוחק ויש לחוש שילך בדרך שאינו הגון. י"א שיתנו מהרווחים לו, משום אומדנא, דודאי דעתו דאם יהיו בניו עניים שיתנו להם, אבל לא מן הקרן, באשר שבאו ליד גבאי, היינו מה ששייך לשאר צדקות אבל מה שאמר לירושלים אינו יכול לשנות ליתן לבנו, ועיקר אפילו לא באו ליד גבאי אסור מהקרן ואם באו ליד גבאי אפילו מרווחים אסור. ואם אדם הודיע לקהל שהוא נודר כך וכך לתת ביד גבאי ושוב העני, אפי' הוא עצמו לא יכול לעכב הכסף לעצמו, שאנחנו יד עניים. ועיין בשו"ת ראש יוסף תשובה ד' דף י"ב³⁹⁰. אחד שצוה לפני מותו לחלק מעזבונו לקרוביו ואח"כ בא אחד מבניו לידי עניות ותבע שיתנו לו הכל כי הוא קרוב לכולם אין בדבריו כלום. ועיין בתשובת הר הכרמל ח"ד סימן י"ט: (פ"ת)³⁹¹.

(ו) יהיו עניים בני ביתך:

(יג) יהיו עניים בני ביתך - פירוש שמוטב שיקח מהם להשתמש בהם משישתמש בעבדים (ט"ז, ש"ך).

(ז) חייב [להקדים] להאכיל הרעב מלכסות הערום:

³⁸⁹ לא עשיתי, מהו אומדנא דעניים

³⁹⁰ לא עשיתי

³⁹¹ לא עשיתי.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(יד) חייב להקדים להאכיל כו' - כצ"ל (ט"ז).
(ח) איש ואשה שבאו לשאול מזון, מקדימין אשה לאיש. וכן אם באו לשאול כסות. וכן אם באו יתום ויתומה לינשא, מקדימין להשיא היתומה:
(טו) שבא לשאול מזון כו' - אבל להצילם אם הם טובעים בנהר וכו' מקדימים לאיש, אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינן כדין הכסות (ש"ך).
(טז) מקדימין אשה כו' - מפני שדרך האיש לחזור על הפתחים ואין דרך האשה בכך ואפי' היא מחזרת עתה על הפתחים מ"מ כיון שאין דרכה בכך יש להקדימה שלא תחזור על הפתחים אי נמי שמא תתבייש לחזור גם אצל אחרים (ש"ך).
(יז) להשיא היתומה - ת"ח שנדב לו אחד מהקצינים סך מה להשיא בהם בנו הבחור, אינו יכול לשנות להשיא בו בתו הבוגרת, כיון שזיכה לבנו ע"י האב וזכין לאדם שלא בפניו כבר זכה בו הבן אם לא שהת"ח הוא עני מאד שא"א לו להשיא בתו אלא בממון זה אז גם על הבן מוטל הדבר אפשר דגם הבן ימחול ויאמר כאילו התקבלתי ואז מותר לשנות³⁹² (פ"ת).
(ט) היו לפנינו עניים הרבה, ואין בכים לפרנס או לכסות או לפדות את כולם, מקדים הכהן ללוי, והלוי לישראל, והישראל לחלל, והחלל לשתוקי, והשתוקי לאסופי, והאסופי לממזר, והממזר לנתין, והנתין לגר, והגר לעבד משוחרר. במה דברים אמורים, בזמן שהם שווים בחכמה³⁹³, אבל אם היה ממזר ת"ח וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם. (ואפילו חכם לכסות, ועם הארץ להחיות. ואשת חצר, כחצר). וכל הגדול בחכמה קודם לחבירו. ואם היה אחד מהם רבו, או אביו, אף על פי שיש שם גדול מהם בחכמה, רבו, או אביו שהוא תלמיד חכם, קודם לזה שהוא גדול ממנו:
(יח) והלוי לישראל כו' - עיין באו"ח (סי' רא"ס"?) (ש"ך).
(יט) יד והשתוקי כו' - עיין באה"ע (סי' ד"ס"?)³⁹⁴ מהו שתוקי ואסופי וממזר (ש"ך).
(כ) וכהן גדול ע"ה כו' - לאו דוקא ע"ה אלא שאינו שוה בחכמה לישראל, ועי' לעיל (סי' רמו סקט"ו?) (ש"ך).
(כא) ואפי' חכם לכסות כו' - היינו מדינא אבל בזמן הזה שאין ת"ח אפילו לענין ליטרא דדהבא וכדלעיל (רמ"א סי' רמג"ס"ז) כל שכן דאין לדחות פקוח נפש מפניו, ואותו שלהחיות קודם (ש"ך), ויש חולקים (פ"ת).
(כב) או אביו שהוא תלמיד חכם כו' - כשאין אביו חכם דווקא רבו מובהק קודם ממנו אבל רבו שאינו מובהק אפילו אביו אינו חכם כלל אביו קודם, ואם אביו הוא תלמיד חכם קודם לרבו מובהק אפילו שרבו גדול בחכמה מאביו כנ"ל (סי' רמב"ס"?) (ש"ך).
(י) מי שבא ואמר: האכילוני, אין בודקין אחריו אם הוא רמאי, אלא מאכילין אותו מיד. היה ערום ובא ואמר: כסוני, בודקין אחריו אם הוא רמאי, ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד: @NO MB@
(יא) רבי שהיה מצטער שנתן פתו לעם הארץ, משום דהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל עם הארץ יחסר לתלמיד חכם, הא לאו הכי חייב להחיותו. אם בא לפנינו מת ברעב, חייב להחיותו אף על פי שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך: @NO MB@
(יב) שני עניים שחייבים ליתן צדקה, יכול כל אחד מהם ליתן צדקה שלו לחבירו. הגה: ודוקא צדקה, אבל אם חייבים כל אחד קנס לצדקה שעצרו על איזה דבר, אינם יכולים לתת אחד לחבירו, דאם כן איז כאלו קנס: @NO MB@
(יג) צבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור, ואין ספוק בידם ליתן לשניהם, אם הוא רב מובהק ובקי בהוראות ובדינים, הוא קודם. ואם לאו, שליח צבור קודם. הגה: ואין לפקס הכז שצעיר מכיס של צדקה, דגנאי הוא לו וגם לצני העיר, אלא יעשו לו סיפוק ממקום אחר. אבל כל יחיד יוכל לשלוח לו מצדקה שלו, שזו דרך כבוד: @NO MB@

³⁹² ואם הבן עומד נגד?

³⁹³ עי' לעיל סק"ח).

³⁹⁴ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(יד) יכולים לשנות, אפי' מתלמוד תורה, לצורך שלשים פשימים להגמון בכל שנה, לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן, ויכום ויפשיטום ערומים:

(כג) ויכום ויפשיטום כו' – אע"פ שכתוב גדולה תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, עכ"ז אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש, אלא דיותר יש זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא בא לידו הצלת נפשות ממי שבא לידו הצלת נפשות ועל ידי כך צריך לבטל תלמוד תורה ולעסוק בהצלת נפש (ש"ך).

סימן רנב – דין פדיון שבויים וכיצד פורדן אותם, ובו י"ב סעיפים.

(א) ⁷⁷⁷ פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים. הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו, יכולים לשנותן לפדיון שבויים. ⁷⁷⁸ ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה, ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין, שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת, מותר למכרם לצורך פדיון שבויים. אבל אם בנאוהו כבר, לא ימכרו אותו. ⁷⁷⁹ ומ"מ הגורר סלע ללדקה, אין פדיון עניים ככלל ואין לפדות כסלע זו רק מדעת בני העיר כלקמן סימן רנ"ז סעיף [ד'] (ה'').

(א) ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים – מותר למכור ס"ת לפדיון שבויים (ט"ז), וי"א **דווקא** היכא דא"א בענין אחר מותר למכור ספר תורה או בית הכנסת אפילו לפדיון שבויים אחרים [ולא של בעל הספר תורה ולא של בעלים של הבית הכנסת], אבל בשאר מעות של מצוה או הכינו לצורך הבנין, יכולים לשנותם אפי' אפשר בענין אחר כיון דפדיון שבויין מצוה גדולה הימנו וי"א דספר תורה מותר למכור לצורך פדיון שבויין משום דכל היכא דאיתא בקדושתה קיימה וכן בית הכנסת מותר למכרה לאחרים כשתעמוד בקדושתה, אבל שתצא לחוץ אסור למכרה לפדיון שבויין (ש"ך), עט"ז ס"ק ב' ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק א"ח סימן ח' מ"ש בזה (פ"ת) ³⁹⁵.

(ב) שם - י"א דצריך לסכן עצמו בשביל חבריו דזה ספק וזה ודאי (עי' חו"מ סי' תכו ס"?) וי"א דאם שניהם שוים במעלה כגון שניהם ת"ח או ע"ה ומכ"ש אם המציל ת"ח והניצל ע"ה אינו רשאי להכניס עצמו אפילו בספק והצלה ודאי ³⁹⁶. אך אם המציל אינו ת"ח כמו הניצל אז מותר להכניס עצמו, אבל אין מחויב אם לא ממדת חסידות אם ירצה, ועי' לעיל (סי' קנ"ז סקט"ז?) ועי' חוות יאיר (השמטות לדף קל"ד) ³⁹⁷ (פ"ת).

(ג) שם - מי שנדר לפני מותו מעות לפדיון שבויים ויש מגפת דבר בעולם ר"ל ונמצאו הרבה מישראל הם בדוחק גדול, מותר ליתן להם ממעות אלו ולא הוי שינוי מדעת הנותן, אבל עכשיו בעו"ה כשיש דבר בעולם הם ג"כ בשבי, הוי ממש פדיון שבויים ואפשר גדול ממנו (פ"ת).

(ד) ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה - זה מותר לשנותו אפילו למצוה אחרת בלאו פדיון שבויים, עי' או"ח (סי' קנג ס"?) ולא נקטיה כאן בפדיון שבויים אלא משום סיפא שקנו העצים והקצום (ט"ז).

(ה) אבל אם בנאוהו כו' – י"א שיש איסור בדבר וקשה שכן במקור הדברים רק איתא דאין דרך העולם לעשות כן. ומש"כ "בנאוהו", היינו שגמרו אותו, אבל אם לא גמרו הבנין רק התחילו בו מותר למכור אותו חלק שבנאו. ומה שכתוב כאן לענין בית הכנסת, ה"ה וכל שכן בית המדרש לענין זה (ט"ז).

(ו) ומכל מקום הנודר לצדקה – עי' לקמן (סי' רנו ס"ד סק"יב) (ט"ז), ועי' דברי שם סק"ט), וכן סי' רנט סק"ה? (ש"ך), דאין פדיון שבויין בכלל צדקה סתם בלשון בני אדם והאומר סלע זו לצדקה אין משמעות לשונו אלא צרכי עניים כמאכל ומשתה וכסות וכיוצא בו אבל לא פדיון שבויין, ואפילו אם בלשון חכמים פדיון שבויין הוי בכלל צדקה סתם, מאחר שאינו כן בלשון בני אדם, והרי צדקה מקרי נדר ובנדרים הולכין אחר לשון בני אדם (ש"ך).

(ז) כדלקמן סימן רנ"ז סעיף ד' - כן צ"ל (ט"ז).

(ב) ⁷⁸⁰ המעלים עיניו מפדיון שבויים, עובר על לא תאמין את לבבך (דברים טו, ז). ועל לא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז). ועל לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז). ועל לא ירדנו בפרך

:Commented [O150]
דו"ק המח' ש"ך א וט"ז
ב.

:Commented [O151]
הסמ"ע תירץ אבל לא
הבנתי איך זה להלכה?

³⁹⁵ לא עשיתי

³⁹⁶ וזה נוגע להתרמת כליה.

³⁹⁷ לא עשיתי שניהם.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

לעיניך (ויקרא כה, נג). ובטל מצות פתוח תפתח את ירך לו (דברים טו, ח). ומצות וחי אחיך עמך (ויקרא כה, לו). ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח). והצל לקוחים למות (משלי כד, יא).

והרבה דברים כאלו: @NO MB@

(ג) ⁷⁸¹כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכא דאפשר להקדים, הוי כאילו שופך

דמים: @NO MB@

(ד) ⁷⁸²אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם³⁹⁸, מפני תיקון העולם, ⁷⁸³שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשובותם. ⁷⁸⁴אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכן לת"ח, או אפילו אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול, פודים אותו בדמים מרובים. (ואם אשתו כאחר דמי או לא, עיין בטור א"ח הע"ד סי' ע"ח):

(ח) אין פודין את השבויים כו' - אפי' קרובו אין לפדות ביותר מכדי דמיו מפני תיקון עולם וי"א דרשאי לפדות מי שהוא רוצה כיון שאין דוחק לציבור, אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו ביותר מכדי דמיה וכן נוהגים (ש"ך), במקום שיש חשש שיהרוגו פודין, ויש חולקים, אבל א' שנתפס בתפיסה בטענה שזינה עם זונה צריכין להפריז עליו מעות הרבה להציל נפשו מפני חילול השם³⁹⁹, שזה ספק וי"ל קים לך כצד שפודים, אבל כל זה במדינות אחרות שנותנים עין בממון, ושייך הטעם שהם ילמדו לעשות עוד, אבל במדינות אחרות צריך עיון אם אין חייבים לפדות נפש מישראל בסכנת נפשות בכל ממון, ולכן בשבוי שהיה קרוב לסכנת נפשות, צריכין לפזר עליו מעות, אך הקרובים יתנו הערכה כפי שישימו עליהם הפרנסים והמותר מקופת הקהל (פ"ת).

(ט) מכדי דמיהם - פירוש כדי דמיו היינו כפי מה ששוה למכור בשוק כעבד ואף על גב דבארצנו זה אין רגילות למכור עבדים ושפחות בשוק, מ"מ מאחר שלא מצינו שבזמנינו ישתנה הדין מדין הגמרא מסתמא גם בזמנינו צריכין להעריך דמיו כמה היה שוה למכור בשוק שמוכרין שם עבדים כגון בארץ ישמעאל וכדומה, וי"א דפירוש כדי דמיהן הוא כמו שנפדים שבויים עובדי כוכבים ולא כעבד הנמכר בשוק. מה שאנו נוהגין שפודין ביותר משיעור זה דמצוה רבה איכא וכל המרבה להתעסק בזה הרי זה משובח (פ"ת).

(י) שלא יהיו האויבים - כשעתידין לשובות עוד אחרים (ש"ך).

(ה) ⁷⁸⁵אין מבריחין השבויים, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ומרבים בשמירתם:

(יא) אין מבריחין - פשוט דכל יחיד שיכול להבריח אדם **פרטי**, ואין לו לחוש על שאר השבויים אשר יושבים שם (ואפילו מדת חסידות ליכא בזה) ⁴⁰⁰(פ"ת).

(ו) ⁷⁸⁶מי שמכר עצמו לעובד כוכבים, או שלוח מהם ושב ואתו בהלואתו, פעם ראשונה ושניה פודים אותו, שלישית, אין פודים אותו. אבל פודים את הבנים לאחר מיתת אביהם. ⁷⁸⁷ואם בקשו להרגו, פודין אותו מיד, אפילו אחר כמה פעמים. ⁷⁸⁸(וע"ז שם) אפילו למאד אחת, כגון אוכל נבלות להכעיס, אסור לפדותו. ועיין לעיל ר"ס סימן רנ"א):

(יב) אבל פודין את הבנים - שלא יטמעו בין העובדי כוכבים ואין לחשוש לזה בחיי אביהם, שהוא ישמור עליהם, אבל כל שא"א שישמור אותן פודים אותן מיד (ש"ך).

(יג) אוכל נבילות - עי' לעיל (סי' רנ"א ס"?) דאפי' בשביל פעם אחת שעשה כן להכעיס הוה מומר שלא להחיותו ולפדותו. הנודר שום דבר ל"מצוה רבה" יתנהו לפדיון שבויים (ט"ז).

(ז) ⁷⁸⁹עבד שנשבה, הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות, פודים אותו כישראל

שנשבה: @NO MB@

(ח) ⁷⁹⁰פודים האשה קודם האיש, ⁷⁹¹ואם רגילין במשכב זכור, פודין האיש קודם. (ואם שניהם נאסר לטבוע בנהר, האלף האיש קודם):

(יד) ואם שניהם נאסר לטבוע כו' - פי' שאיש ואשה הם בסכנת טביעה בנהר והטעם שאיש חייב טפי במצות (ט"ז), עי' לעיל (סי' רנ"א סק"א?) (ש"ך), אם עובד כוכבים אלם נושה בא

³⁹⁸ עי' לקמן סק"י(ח).

³⁹⁹ ויש שהקשו שהמעלים המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תעמוד על דם רעך, ועי' אר"ח (סי' תרנו ס"?) דבמצות לא תעשה חייב ליתן כל ממון, ואינו קשה, שכן עי' לעיל (סי' קנ"ז סק"ד?) שכל זה דוקא בלא תעשה שיש בו מעשה (פ"ת).

⁴⁰⁰ לבדוק החוות יאיר בפנים

Commented [O152]

שנו לברוך בורח, ולא ברור אם זה על עצמו או אחר

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

לקחת שני ילדים מישראל ולהעבירם על דתם ויש ספוק בידינו אחד מהם בסך ממון אשר יושט עליו וא' זכר וא' נקבה מי קודם, הזכר קודם דאם להחיות הגוף קודם הזכר לנקבה להציל נפשו כל שכן, ואף על גב דלהוציא מבית השביה אשה קודמת היינו בגדול וידוע שלא יעבירוהו על דת ובשאיין לחוש שיטמע הזכר בין העובדי כוכבים (עי' &) (פ"ת).
(ט) ⁷⁹²הוא ואביו ורבו בשבי, הוא קודם לרבו ⁴⁰¹, ורבו קודם לאביו, אמו קודמת לכולם. (וע"ל סימן רמ"ג סעיף ל"ד):

(טו) ורבו קודם לאביו כו' - ואם אביו חכם אפילו אינו שקול כרבו אביו קודם כדלעיל (סי' רמב סל"ד) (ש"ך).

(טז) אמו קודמת - משום שיש לה זלזול יותר להיות בשבי (ש"ך).
(יז) קודמת לכולן - פי' אפילו לעצמו ואף על גב דחיי קודמים לחיי אביו ורבו, אפ"ה להוציא מבית השבי אמו קודמת לכולן משום דלמא יעשה בה איסור, והיינו דווקא שאין בשביה זו משום סכנת נפשות, אבל אם יש סכנת נפשות חיי קודמין לשל אמו (ש"ך).

(י) ⁷⁹³אם איש ואשתו שבויים, אשתו קודמת לו. ובית דין יורדין לנכסיו ופודים אותה, ואפילו עומד וצווח: אל תפדוה מנכסי, אין שומעין לו:

(יח) ופודים אותה ואפי' כו' - היינו דוקא בכדי דמיה וכדלעיל (סק"ד ?) וכן בסעיף י"א וי"ב מיירי בכדי דמיו אף על פי שהוא ג"כ בשביה יכול לפדות אשתו ביותר מכדי דמיה ולא עצמו (ש"ך).

(יא) ⁷⁹⁴מי שנשבה ויש לו נכסים ואינו רוצה לפדות עצמו, פודים אותו בעל כרחו: NO @MB

(יב) ⁷⁹⁵האב חייב לפדות את הבן, אי אית ליה לאב ולית ליה לבן. הגה: ⁷⁹⁶וה"ה קרוב אחר, קרוב קרוב קודם, ללא כל הימנו שיעשירו עצמם ויטילו קרוביהם על הכזר. ⁷⁹⁷הפודה חצירו מן השביה, חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם, ולא אמרינן דהוא מצריח ארי מנכסי חצירו. ⁷⁹⁸וצריך לשלם לו מיד, ולא יוכל למימר אני צריך לך דין. ואם אית ליה אחר"כ טענה עליו יתבענו לדין, דכלא זה אין אדם פודה את חצירו.

(יט) וה"ה קרוב כו' - ע"ל סי' רנ"ז ס"ח (ש"ך), צריכים ליתן לפי הממון ואם קרוב אחד נתן יותר אין יכול לתבוע מקרוב האחר וכ"ש אם נתן יותר על כדי דמיה אפילו שהתחיל הקרוב האחר ליתן יותר מכדי דמיה ע"ש (פ"ת) ⁴⁰².

(כ) וצריך לשלם לו מיד - ונפרעים בזה אפי' מנכסי יתומים קטנים (ש"ך), אם מיחה שלא לפדותו כי רצה לקדש שם שמים ולא השגיחו בו, בין אם הפדיון מסכנת נפשות בין אם הפדיון מסכנת איבוד ממון, אם כבר נתפס חייב לשלם, ואם עוד לא תפסוהו, אינו חייב לשלם, דילמא לא יתפסוהו (פ"ת * בית יעקב), אבל אם המציל גם כן נתפס באותו ענין ממון, אז חייב לשלם לו, ואם אין המציל באותו בעיה, אז אין חייב לשלם לו (פ"ת * יד אליהו).

סימן רנג - דין מי הוא הראוי ליטול צדקה, ובו י"ב סעיפים.

(א) מי שיש לו מזון שתי סעודות, לא יטול מהתמחוי. מזון י"ד סעודות, לא יטול מהקופה. ואם יש לו ר' זוז ואינו נושא ונותן בהם, או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם, לא יטול צדקה. ואם יש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם, אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת, הרי זה יטול. הגה: ומי שהולך מציתו ונוסע מעיר לעיר לקבץ, כל הדך שהיה דעתו ליסע כשהלך מציתו, נקרא פעם אחת. ואפילו נתנו לו ר' זוז דעיר אחת יכול לקבל יותר, ומכאן ואילך אסור. ואם יש לו הרבה והוא עליו בחוב, או שממושכן לכתובת אשתו, הרי זה יטול. ואם יש לו בית וכלי בית

⁴⁰¹ היינו רבו מובהק (&).

⁴⁰² הפודה חצירו כו' - ראובן נתפס כגנב, ועונשו מכות, ויש חשש שימות, ואחיו שמעון בא לפדותו, וראה שאין לו היכולת, ולכן שאל לאחיו לוי, והרכין ראשו ולא סיפר ליהודה, כולם חייבים לפדותו מכח השר"ע (יו"ד סי' רנב ס"ב), ואסור לאחר, וכל רגע שמאחרים הוי כאילו שופך דמים, ואין כאן טענה שראובן איבד עצמו לדעת (עי' חר"מ סי' שמה ס"ב), אפילו גנב מפורסם, ואפילו ששמעון שילם חלקו של יהודה, יהודה חייב לשלם לו, ואין ליהודה טענה שהייתי מפייס את השר, שכן אסור לאחר התשלום כנ"ל, אבל אם זה יתר מכדי דמיהם, שאין פודים על כך (&), ואין חילוק בזה שהוא הפיל את עצמו לזה, אלא בכל ענין אין פודין, וכל א' יתן לפי ממון, אפילו שיש בזה סכנת נפשות (שב יעקב כד), הוב"ד בפ"ת חר"מ סי' קכח ס"א.

Commented [YL153]
ע"א היד אליהו מחלק
בין קודם התפיסה לאחר
התפיסה, שמשמע שזה
דווקא קודם תפיסה וצ"ע

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

הרבה, ואין לו ר' זוז, הרי זה יטול, ואין צריך למכור כלי ביתו ואפי' הם של כסף וזהב. במה דברים אמורים, בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן, אבל מגרדה או עלי שהם של כסף, מוכרם, ולא יטול מהצדקה. והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב, דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיחידים. אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה, לא יתנו לו עד שימכור כליו. הגה: וכן נמקום דאיכא תקנה שלא ליתן צדקה למי שיש לו דבר קטן, אין חושבין לו בית דירה וכלי תשמישו. וכל מי שהוא עשיר, אסור ליתן לצניו, אף על פי שהם גדולים, אם הם סמוכים על שולחן אביהם. וכל זה דרך צדקה, אבל דרך דורון וכבוד יכול לקבל אדם, כדאמרין הרואה ליהנות יאנה כאלישע.

(א) לא יטול כו' - כך היה דרכם לחלק תמחוי בכל יום וקופה מערב שבת לערב שבת, ולפיכך מי שיש לו מזון יום א', לא יטול מהתמחוי. ומי שיש לו מזון יו"ד סעודות, לא יטול מהקופה, ואע"פ שאין זה נוהג בזה"ז, עכ"ז כל קהל מישאל יש להם קופה של צדקה כדלקמן (סי' רנו ס"א) (ש"ך), תמחוי פי' קערה גדולה היא וגובין בה גבאים מאכל מבעלי בתים ומחלקים לעניים ב' סעודות ליום מיום ליום ועי' לקמן (סי' רנו ס"א) (ט"ז).

(ב) יו"ד סעודות לא יטול מהקופה - אע"פ שיש ג' סעודות בשבת, עכ"ז עדיף לאכול ב' סעודות בשבת ולא לקחת צדקה (ט"ז).

(ג) נקרא פ"א - יש עוד טעם דלא אמרין מי שיש לו ר' זוז לא יטול מן הצדקה אלא מקופה של צדקה או מהיחידים בתורת צדקה שהרי בעל הבית הנותן לעני זה לא יתן לעני אחר ונמצא גוזל את העניים, אבל בנידון דידן שהכל יודעים שיש לו יותר ממאתים זוז והוא מחזר משום פרנסת אשתו ובניו נותנים לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה ולכן צריך להזהיר את גבאי צדקה שלא יתנו להם מקופה של צדקה שנמצאו גוזלים שאר העניים ואם אין לו מאתים זוז ורצו הגבאים ליתן לו אפילו מתנה מרובה מותר ומ"מ צריך לדקדק בדבר שלא ידחקו את שאר העניים אשר בעיר (פ"ת).

(ד) ואם יש לו הרבה ⁴⁰³ עיין (בתשובת חתם סופר סי' רל"ט) (פ"ת).

(ה) והוא עליו בחוב - ר"ל שחייב לאחרים (ש"ך).

(ו) לכתובת אשתו - אפי' נשואה. היינו שהבעל ייחד לאשתו נשואה קודם חופה כלים ותכשיטין ושמום כך וכך וכתב שויים בכתובתה (ש"ך), פי' שעשה על זה אפותיקי לכתובת אשתו (ט"ז).

(ז) אבל מגרדה כו' - ה"ה מנורה ושולחן של כסף צריך למכור, דשלחן ומנורה וכיוצא בהן שאין גופו ממש נהנה מהן, מחייבין אותו למכור. ואם לאחר שכבר נטל נזדמנו לו כלים הללו (פי' כגון שנפלו לו בירושה או במציאה) אין מחייבין אותו למכור. וי"א דאם לאחר שנטל נודע שעשיר היה והיה לו ר' זוז, ב"ד באים וגובין ממנו מה שנטל, ואם אין לו כדי לשלם, מוכר כלי תשמישו היקרים ומשתמש בפחותים, ואף על פי שממון שאין לו תובעים הוא, משום קנס גובים ממנו, והבא להורות כי"א זו לא מגמגמים בו (ש"ך), פירוש כלי שכותשין בו חטין ומ"מ אין נקרא כלי אכילה, שאין מקרבין העלי לפניו בשעת אכילה. ומש"כ שמוכרים מנורה ושולחן יש חילוק בין שלחן שלהם לשלחן שלנו דבזמן התלמוד היה לפני כל אחד שלחן קטן בפני עצמו והוא השלחן כמו כלי אכילה שמויחד לו דגם גבי כלי אכילה נראה דהיינו רק מה שמויחד לו, אבל מה שמשמש עם בני ביתו הוא כלי גדול ודאי אין לשייר לו של כסף בשביל בני ביתו, ועכשיו ששלחן אחד לכל המסובין חייב למכור אם הוא של כסף (ט"ז).

(ב) יש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוה. ודברים של טעם הם. @NO MB

(ג) מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בימות הגשמים ימכרם בזול, ואם יניחם עד ימות החמה מוכרן בשוין, אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהם, ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה. (ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחצי דמיהם). היו שאר האדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול, מפני

⁴⁰³ לא עשיתי - בענין אם זה קאי גם אחלוקה דחמשים זוז ונ"נ בהם. וגם מהו הפירוש ממושכן לבע"ח וכתובת אשתו וגם בענין דברי הט"ז שהביא הבה"ט סק"ג בענין שלחן של כסף ושם תשובה ארוכה בענין חלוקת המעות המקובץ לסיעת הניזקין בעת השריפה ר"ל. והמציא סדר נכון בהחלוקה קרוב לד"ת וביאר תשעה פרטים בזה ע"ש

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

שהוא דחוק וטרוד, אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור:

(ח) מי שהיו לו קרקעות כו' – שיטת המחבר היא מיירי בעשיר שאף אם ימכרם לפי הזול, יהא לו שיעור ר' זוז. דאילו אין שוין אף לפי הזול ר' זוז לפי כולם נותנין לו, אפי' אלף זוז בבת אחת, שכן הוא עני, ומ"מ כיון שאין לו מעות ר' זוז ויצטרך עכשיו בימות הגשמים למכור בזול אין מחייבין אותו למכור אלא מתפרנס מן הצדקה עד חצי דמי הקרקעות ואין משגיחין לראות בכמה הוא מוזל עכשיו, אלא בין מעט בין הרבה מאכילין אותו עד מחצה, לפי שעד מחצה הדרך להוזיל ולא יותר. ואם שאר בני אדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא למכור אלא בזול, מאכילין אותו אפילו יותר מעד חצי דמי הקרקעות, והרמ"א סובר שאין משגיחין ליתן עד דמי חצי הקרקעות או לא אלא רואין אם יכול למכור בימות הגשמים בחצי דמיהן אין מאכילין אותו, אבל אם לא יוכל למכור בחצי דמיהן, מאכילין אותו ואין משגיחין לראות כמה יתנו לו, אלא אפילו יותר מדמי חצי הקרקעות נותנין לו, כיון שאינו יכול למכור אותם בחצי דמיהן, לפי שעד מחצה הדרך להוזיל ולא יותר (ש"ך).

(ט) קרקעות כו' – מלבד בית דירתו, כלומר דהא אין מחייבין אותו למכור בית דירתו כדלעיל סעיף א' (ש"ך).

(י) ביוקר כו' – אבל אם הוזלו כל הקרקעות אף של אחרים אפי' אם הוזלו שאינם שוים כחצי דמיהן אם יכול למכרן שיהיה לו ר' זוז לפי הזול צריך למכרן ולא יטול מהצדקה (ש"ך).

(יא) אלא אוכל מעשר עני והולך כו' – י"א דהיינו כשיעור מה שזל קרקעו יותר משל כולם, וי"א דמאכילין אותו והולך עד שימכור בשוה וכן עיקר (ש"ך).

(ד) בעל הבית ההולך ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל, יטול צדקה, ובשיחזור לביתו אינו חייב (לשלם) (דהוה ליה כעני והעשיר לאינו חייב לשלם).

(יב) אינו חייב כלום – לאו דוקא נטל מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די סיפוקו, כיון שלא היו לו נכסים באותה שעה. אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות, אפילו ביד אחר, חייב לשלם אם חבירו תובעו, זולת ביתום עני, שהזן יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפילו יש להם אם לא שכתב שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתמא לא, עי' רמ"א ס"ה (ש"ך).

(ה) מי שפירנס יתום, והיה מכוין למצוה, וכשהגדיל תבע ממנו מה שפרנסו, פטור. הגה: אפילו היה לו ליתום באותה שעה, אם לא שפירש שדך הלוואה פרנסו. ודוקא יתום, אבל אחר, אפילו בסתם, נמי אמרינן שדך הלוואה עשה מאחר שיש לו נכסים (ת"א). ועיין בחושן משפט סימן ר"ץ סעיף כ"ה:

(ו) עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך, המותר שלו. ואם גבו לעניים, סתם, והותירו, ישמרו לעניים אחרים. וכן מותר שבוי, לאותו שבוי. ואם גבו לשבויים, סתם, והותירו, ישמרו אותם לשבויים אחרים. וכן מותר המת, ליורשיו. מותר המתים, למתים. ואם ראו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות, הרשות בידם:

(ז) מעות שגבו לפדיון שבוי, ומת קודם שנפדה, יש מי שאומר שהם של יורשיו ויש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו, ולזה הדעת נוטה בזמן הזה, דאמדינן דעתיהוה שלא התנדבו על דעת כך. והוא הדין לנממע (פי נממן ונאבד, כי בא השמש (בראשית כח, יא), ת"י טמעת שמשא) השבוי בין העובדי כוכבים קודם שנפדה. הגה: ועיין בחו"מ סוף סימן רפ"ג. והוא הדין אם נדחף ליחומה מעות להקצאה, ומתה, ללא זכו בהם יורשים. (מרדכי פ' אף על פי שם ה"ר חיים והר"ש כלל כ') ומיהו כל זמן שהיא חיה הם של היחומה וכריך לתת לה מיד, ואין ממתינים עד נשואיה. ואם מתה המעות חוזרין. ועיין בחושן משפט סימן כנ"ג סעיף י"ז ד"ש חולקין:

(יג) ומתה – אם מתה אחר שהשיאה כ"ע מודים שזכו בהם היורשים, וקשה הא הוי כנדוניית חתנים לר"ת דיכול לומר לא התנתי אלא ע"מ שתהנה בתי בו (עי' אה"ע סי' נב ס"ד בהג"ה) וצ"ל דדוקא באב הנותן ⁴⁰⁴ (פ"ת).

(יד) דיש חולקין – שם הכריע הרמ"א כדעה הראשונה ואפילו תפסו יורשי היחומה מפקינן מיניה דלא מצי למימר קים לי כצד החולק, ועיין (בתשובת ח"ס סימן רל"ח) ⁴⁰⁵ (פ"ת).

⁴⁰⁴ חסר – לא עשיתי

⁴⁰⁵ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ח) עני שנתן פרוטה לצדקה, מקבלין ממנו. ואם לא נתן, אין מחייבין אותו ליתן. נתנו לו בגדים חדשים והחזיר הישנים, מקבלים ממנו. ואם לא החזיר, אין מחייבים אותו:

(ט) אין מחייבין כו' - לפי שהכל חייבים ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה וכדלעיל (סי' רסח ס"א ?) לכך הוצרכו לפרש דאם לא נתן אין מחייבים אותו ליתן וטעמא דמילתא משום דהעני יכול לצאת ידי חובתו כשיתן לעני חבירו וחבירו יחזור ויתן לו, עי' לעיל (סי' רנ"א ס"ב), וצ"ל דהכא מיירי בעני שאין לו פרנסתו דודאי אינו חייב ליתן צדקה עד שיהיה לו פרנסתו כדלעיל (סי' רנ"א ס"ג בהג"ה וכן סי' רסח ס"א) מיירי ביש לו פרנסתו וכמ"ש שם והלכך בהא אין מחייבין אותו (ש"ך).

(ט) עני שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימים ונותנים לו לשם מתנה או לשם הלואה:

(י) עשיר המרעיב עצמו, ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו, אין משגיחין בו:

(יא) תלמיד חכם חייבים לתת לו לפי כבודו. ואם אינו רוצה לקבל, מתעסקין לסחור לו סחורה, שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר. ואם יודע להתעסק בפרקמטיא, מלוין לו מעות לסחור בהם:

(יב) מי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה, אין בעלי חובות יכולים להפרע ממה שגבה בצדקה. הנה: אם לא שכתוב נקבולו שחייב לאחרים, לאו נתנו לו אלעמא דהכי ששלים:

(טז) אין ב"ח יכולים להפרע - עיין בתשו' בשמים ראש סימן צ"ג ובהגהת כס"ד שם מ"ש בזה: (פ"ת)⁴⁰⁶.

סימן רנד - שלא לקבל צדקה מן העובדי כוכבים, ובו ב' סעיפים.

(א) אסור לישראל ליטול צדקה מן העובדי כוכבים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול ליטלה מעובדי כוכבים בצינעא, הרי זה מותר:

(א) אסור לישראל כו' - משום חילול השם (ט"ז, ש"ך), שהוא מבזה את עצמו ברבים (ש"ך).

(ב) שר עובד כוכבים ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירין אותו משום שלום מלכות, אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי נכרים בסתר, כדי שלא ישמע השר. הנה: וי"א דיעשה כן מה שזוהי לו המושל. וכל זה דוקא כשנותנים מעות לצדקה, אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת, מקבלים מהם⁴⁰⁷. אבל לא מן המומה. ועיין לקמן סי' רנ"ט סעיף ד'.

(ב) וינתן לעניי עובדי כוכבים - אבל לישראל לא, שלא רוצים שיהיה להם זכות, ורק כאשר יכלה זכות [מעשה צדקה - ש"ך] שלהם אז ישברו, ויבא הגאולה השלימה (ט"ז וש"ך), ואע"פ שברישא התירו לקבל בצינעא ויש לחלק שכן כשהעובד כוכבים מכוין דוקא לעניי ישראל, ובזה מייקר שם ישראל, בזה יש זכות גדול וזה אסורה, משא"כ ברישא שהעובד כוכבים אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מצד טבעו רחמן על כל הפושט יד, אין זה זכות גדול, ואין בזה חסרון. ומה שנותנים לעניי נכרים בסתר, אין בזה איסור של גניבת דעת, דלא שייך גניבת דעת אלא אם הוא עושה מעשה בדרך גניבה, דהיינו אם הנותן נתכוין לתת לישראל ולא לעובד כוכבים נמצא דבשעת נתינה לעובד כוכבים עובר על דעתו של העובד כוכבים הנותן, מה שאין כן כאן דיש עכ"פ היתר בנתינה לעובד כוכבים אלא במה שאין נותן לישראל כלום הוא עובר על דעתו בשב ואל תעשה אין בזה איסור גניבת דעת, ועי' לעיל (סי' קכ סק"א) מענין גניבת דעת עובדי כוכבים (ט"ז).

(ג) וי"א דיעשה בהן כו' - אם גוי שלח כסף לפדיון שבויים צריך לקיים מאמר הנותן משום גניבת דעת, אבל במעות המתחלקות לעניים יתנם לעניי עובדי כוכבים ואפילו פדיון שבויים יש איסור לתת להם מצוה של צדקה, וקשה (ט"ז), וי"א גם הי"א מודו דאם שלחם סתם ינתן לעניי עובדי כוכבים בסתם, אלא דאם המושל צוה כך וכך יעשה כן משום שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים כדלעיל (סי' סה ס" ?), וחז"מ (סי' רכז ס" ?), אבל מעות המתחלקות לעניים אין בהן גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שהישראלים רגילים לפרנס עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל, וסברא הראשונה אינה מחלק בכך, ועיקר כה"א אלו אבל אסור לפדות בהן שבויי עובדי כוכבים משום גניבת דעת ומשום דעובדי כוכבים מורידין ולא מעלין אותן (ש"ך).

⁴⁰⁶ לא עשיתי

⁴⁰⁷ עי' או"ח סי' קנד סי"א לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ד) אבל אם מנדבין דבר וכו' - דהוה במקום קרבן ועובדי כוכבים נודרים נדרים ונדבות כישראל, וזה שונה מצדקה, לפי שנדרים ונדבות אין באין לכפרה⁴⁰⁸ (ט"ז וש"ך), ועי' לקמן (סי' רנט ס"ב) (ש"ך).
(ה) אבל לא מן המומר כו' - וי"א שמקבלין מן המומר גם בהקדש לעניים או הקדש בית הכנסת (ש"ך).

סימן רנה - להרחיק מקבלתה, ובו ב' סעיפים.

(א) לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער, שלא יצטרך לבריות. וכן צו חכמים: עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות. ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעסוק באומנות ואפי' באומנות מנוולת, ואל יצטרך לבריות⁴⁰⁹:

(ב) כל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל, אינו מת עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן יטול, כגון זקן או חולה או בעל יסורין, ומגיס דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים. וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק את השעה וחי חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת עד שיפרנס אחרים, ועליו הכתוב אומר: ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיה יז ז):

(א) זקן או חולה כו' - או שיש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא אם כן יטול (ש"ך).

סימן רנו - קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים, ובו ו' סעיפים.

(א) כל עיר שיש בה ישראל, חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים, שיהיו מחזירים לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו, והם מחלקים המעות מערב שבת לערב שבת ונותנים לכל עני מה שישפיק לו לשבעה ימים, וזו היא הנקראת קופה. וכן מעמידים גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה, ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים, ונותנים ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי. מעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה, אבל תמחוי יש מקומות שלא נהגו בו. הגה: ולכן מי שיש לו מזון שצנע ימים, לא יקח מן הקופה ומי שיש לו מזון יום אחד, לא יקח מן התמחוי, כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ולריכס הגבאים שיהיו נאמנים וחכמים וידקדקו על העניים שלא יהיו רמאים. וכל שהגבאי אינו נאמן, אסור ליתן צדקה עליו:

(א) חייבים להעמיד כו' - וכופין זה את זה להכניס להם אורחין ולחלק להן צדקה (ש"ך).
(ב) מחזירים לגבות - צריך לעמוד מפני הגובה צדקה בשעה שהולך וגובה מאיש לאיש כמו מפני כל עושי מצוה⁴¹⁰, אכן אם זה הגובה מקבל שכר על טרחתו אינו בכלל זה (פ"ת).
(ג) שלא יהיו רמאים - חוץ מי שביקש שיאכילהו שאין מדקדקים אחריו (עי' לעיל סי' רנא ס"י) (ש"ך).

(ד) אסור ליתן צדקה על ידו - אלא יעשה כמו שנתבאר לעיל (סי' רמט ס"א) (ש"ך).
(ב) בתענית מחלקים מזונות לעניים. וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים, הרי אלו כשופכי דמים. במה דברים אמורים, כשלא נתנו להם הפת והפירות, אבל אם אחרו המעות או החטים אינם כשופכי דמים:

⁴⁰⁸ צ"ע בהחזקת כולל והדפסת ספר.

⁴⁰⁹ ואם היה דיין אסור לעשות מלאכה בפני שלשה (חו"מ סי' ח ס"ד), ומיהו נראה דאפילו דיין אי עביד בצנעא שרי (תשב"ץ ח"א סי' קמב), מי שיעסוק במלאכה קבועה בכל יום, הרי הוא כעושה בפרהסיא, אחר שהדבר ידוע ויש לו קול וכו', ולא אמרו בפני שלשה, אלא לאסור כל מלאכה אפי' קלה ובמקרה (לחם שמים ליעב"ץ על אבות פ"ד מ"ה).

⁴¹⁰ עי' & שזה דווקא מצוה שהיא נדירה.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ה) וכל תענית כו' - רגילין היו בליל תענית לעשות צדקה והיו עניי העניים נשואות לכך ואם ילינו, נמצאו עניים רעבים, שנשענו על כך, ודווקא בדבר המוכן לאכול. אבל בחלוקת מעות וחטים שאינם מוכנים לאכילה לא נשענו עניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר (ט"ז וש"ך).

(ג) הקופה אינה נגבית בפחות משנים, שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים. אבל לאחר שנגבית, אחד נאמן עליה להיות גזבר. וכן יכולים למנות שני אחים להיות גזברים. ואינה מתחלקת אלא בשלשה, לפי שהוא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו. ותמחוי, כמו שמתחלקת בשלשה כך אינה נגבת אלא בשלשה, לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן:

(ו) בפחות משנים כו' - השררה היא שממשכנין האנשים על הצדקה מי שידו משגת ליתן (ט"ז וש"ך), עי' לעיל (סי' רמח ס"ב) (ש"ך).

(ז) וכן יכולים למנות כו' - כיון שא"צ ב' אלא משום שררה (ש"ך).
(ח) וצריכים לעיין על כל אחד - לפי שתמחוי נגבה בכל יום לפי צורך השעה לאכילה מה שאין כן בקופה שהוא דבר קצוב תמיד בשוה (ט"ז).

(ד) התמחוי נגבית בכל יום, והקופה מערב שבת לערב שבת. התמחוי לעניי עולם, והקופה לעניי אותה העיר בלבד. רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי, ותמחוי קופה, ולשנותם לכל מה שירצו (ט) מצרכי צבור, ואף על פי שלא התנו כן בשעה שגבו. ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו, והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה, ה"ז יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי צבור. הנה: וה"ה לגבאי הממונה מצני העיר. וה"ה ביחיד שהתנדב לזקק ונתנה לגבאי. אבל אם מינה דעמו גבאים, אין צני העיר יכולים לשנותה, דלא על דעתן התנדב. וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני, אין להם לשנות אפילו לתלמוד תורה (וי). צני העיר שמינו גבאי ונתפדה החבילה ונפרדו זה מזה, ועדיין מעות לזקק ציד הגבאי, אם היה רשות ציד הגבאי בתחלה לעשות מה שיראה, גם עתה יעשה מה שיראה. ואם בתחלה הולך לימלך בצני העיר, גם עכשיו יעשה כן. ואם א"א לימלך, או שאינו יכולין להשוות דעתם, יעשה הגבאי מה שיראה וכללד שיעשה צו דבר מזה. וע"ל סימן רנ"ט סעיף ב':

(ט) לכל מה שירצו - אפי' לדבר הרשות (עי' לקמן סי' רנט ס"ג סק"ה?), ודוקא דבר שהוא קבוע ואם יחסר להם יגבו פעם אחרת, אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים, כגון שהוצרכו לגבות לצורך כסות, או שבאו עניים הרבה וגבו לשמם, לא ישנו לצורך דבר אחר, ולא אפילו לצורך עניים אחרים (ט"ז וש"ך). ועיין בתשובת מהר"א מזרחי סימן ט' ותשובת מהר"מ אלשקר סי' 411, אמנם לצורך פדיון שבויים אפילו כה"ג יכולין לשנות כדלעיל (סי' רנב ס"א?). ואף על גב דאינן יכולים לשנות באירע דרך מקרה כו' אפי' לדבר מצוה, מ"מ כשרואין הפרנס' שיש צורך בדבר יכולים לשנות לדבר מצוה, אבל לדבר הרשות לא (ש"ך).

(י) וה"ה לגבאי הממונה כו' - אבל אין גבאי שוה לכל דבר לציבור, שהציבור יכולין לשנות אפי' לדבר הרשות, אבל הגבאי אינו יכול לשנות אם לא לדבר מצוה שונה מחבר עיר שרשאי לשנות לדבר הרשות⁴¹² כמו הציבור, וחבר עיר היינו חכם גדול שהכל גובין על דעתו והכל סומכין לעשות כמו שירצה, אבל גבאי סתם, לא נתמנה בסתם להיות הרשות בידם לעשות מה שירצה אם לא שנהגו בכך מקודם על פי תקנותם⁴¹³ (ש"ך).

(יא) ונתנה לגבאי - הממונה על הציבור דכיון דליד ממונים שלהם נתן, על דעתן התנדב (ש"ך), אחד שהקדיש מעות והרווחים יהיו למקום פלוני בא"י להחזיק שמה הישיבה וביני ביני גרם העון ונחרב המקום ההוא והפקיד הגבאי ואז חיל והשיב המקום לאיתנו וקבץ נדחי הישיבה ועתה חוזר בו המקדיש ורוצה לשנותו למקום אחר, אינו יכול לשנותו כיון שפירש לאותם הקובעים ישיבה באותו מקום ע"ש (פ"ת).

(יב) אין להם לשנות אפילו לת"ת - דאע"ג דבשאר דוכתי מותר לשנות (כנ"ל סק"ט), מ"מ בזה שאומר שיתנו מעותיו לעניים, לקצבה בכל שבוע, כבר זכו בו עניי העיר. שנים שהתפשרו לתת כל אחד בשוה לצדקה ואירע להם פדיון שבויים ורוצה האחד שיגבהו לפי

Commented [O155]
' שורות אחרונות הם
הראש, אבל נ"ל שזה
לכו"ע.

⁴¹¹ לא עשיתי.

⁴¹² עי' לקמן ס"ו.

⁴¹³ לא עשיתי מהר"ק וב"י

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

ממון והאחר טוען שכבר התפשרו לתת בשוה לצדקה ופדיון שבויים ג"כ בכלל צדקה, מאחר ובלשון בני אדם אינו בכלל וצדקה⁴¹⁴ הוא נדר ובנדרים הולכין אחר לשון בני אדם דבלשון בני אדם קורין צדקה לצרכי עניים כמאכל ומשתה וכסות וכיוצא בו ע"י לעיל (סי' רנב ס"א ברמ"א), ויש חולקים והנה שבי כולהו איתנהו ביה חרב ורעב, ואם כן זה שפודה אותו הוא מאכילו ובר מכל דין דכשאומו סלע זו לצדקה דעתו אצדקה שבאותו קהל שביד הגבאי והגבאי יעשה מה שלבו חפץ כדרך שעושה בשאר צדקה שבקהל שמוציאה לכל דבר מצוה שיראה לו וא"צ ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אא"כ רוצים לשנות בדבר שהנודר אומר בפירוש לאיזה דבר הוא נודר כהנהו דסימן רנ"ט, משא"כ בהך שאומר לצדקה הוא שם כולל ושייך לצדקה העיר, אבל כאשר כתוב בשטר "שיתנו צדקה בשוה" פדיון שבויים לא עלה על דעתם בשעת תנאי שזה לא שכיח, וע"כ אם הקרה לפניהם פדיון שבויים, חוזר הדבר לעיקר הדין שיתן לפי ממונו (ט"ז), ויש חולקים על הט"ז (נקה"כ), דכיון שאמר לעני העיר מיד זכו בה אותם עניים והוי כאלו בא הממון לידם וע"י עוד לקמן (סי' רנט ס"?) (ש"ך).

(ה) ⁷⁹⁹מי שישב במדינה ל' יום, היו כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. ישב שם ג' חודשים, כופין אותו ליתן (לתמחוי, ישב שם ו' חדשים, כופין אותו ליתן) צדקה בכסות שמכסים בה עניי העיר. ישב שם ט' חדשים, כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקבורים בה את העניים ועושים להם כל צרכי קבורה.⁸⁰⁰ במה דברים אמורים, בבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע. אבל אם בא לעיר כדי להשתקע, כופין אותו מיד. (וכן בני עיר חדשה כופין זה את זה מיד. וי"א דזמן הזה משערים לכל נשלטים יום:

(יג) ישב שם ג' חדשים כופין אותו ליתן לתמחוי ישב שם ו' חדשים כופין כו' - כן צריך לומר (ט"ז).

(יד) וכן בני עיר חדשה כו' - כלומר דהבאים לדור בעיר חדשה, כיון שהם יודעין שדעתן להשתקע כופין מיד לכל דבר (ש"ך).

(ו) ⁸⁰¹מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה, הרי זה נותן לעניי אותה העיר. ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה, נותנים, וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם. הגה: והא' לזריכין ליתן, מפני החשד. לכן חוזרים ולוקחים מהם ומציאים לעינן. ודוקא בצדקה שלא היו נותנים אלו נשאלו דעיקרן, ולכן איכא חשדא, אבל צדקה שאף דעיקרן היו נותנים, אין לזריכין ליתן כלל, דולאי יתנו דעיקרן. מי שיש לו מעות אחרים למחלית שזכר או בדרך אחר, ונותן מעט מן הריעות, כריך ליתן [מעט] הריעות לבעליו והוא יתנו למי שירצה, אם לא שיש תקנה דעיר ליתן מכל מה שמרויח, אפילו עם מעות אחרים. ואם יש שם חבר עיר⁴¹⁵, יתנו לחבר עיר והוא מחלקה כפי שיראה לו:

(טו) הרי זה נותן לעניי אותה העיר - דכיון שהוא יחיד, נגרר אחר העיר ההיא, מה שאין כן ברבים, שחשיבת קהל עליהם⁴¹⁶, אף בעיר אחרת, רק מפני החשד צריכים תחלה ליתן באותה עיר (ט"ז).

(טז) ודוקא בצדקה שלא היו נותנים כו' - דוקא שגזרו עליהם תענית מפני הבצורת או מפני משלחת חיות רעות או מפני הצרה וגזרו על עצמן צדקה וגזרו נמי על בני העיר דאתו לגבייהו ליתן צדקה לבטל הגזרה בתשובה ותפלה וצדקה, אז צריכין ליתן לגבאי העיר מפני החשד. וצריכין נמי ליתן לחבר העיר, היכא דאיכא חבר עיר, אבל צדקה שרגילין ליתן כל שעה, וכן קבוע בכל מקום, שאפי' היו אותם בני העיר שבאו הכא בעירם לא היו מונעין מלתת אותו, אף על פי שעתה באין כאן, אין צריכים לגבאים ולא לחבר עיר, אלא מוליכין אותם לביתם, הלכך אותן בני ישובים שבאין לקהלות לראש השנה ויום הכפורים ומזכירין נשמות ונודרין צדקות, אין כאן חשד כלל, כי בודאי יתנוהו וגם אין נותנים אותם לחבר עיר, כי אין צדקה זו באה מכח אותה העיר אלא מכח חק ומנהג, הלכך מוליכין הצדקה שלהם לישוביהן ועושין בהם כרצונם. מיהו אם קנו בעיר זו כיבוד כמו עליה או הגבה וכדומה להם, חייבים ליתן לעיר זו ואין יכולים לחזור וליקחם להביאם לעירם, דהא קנו מצות בבית הכנסת זו. ועוד שאל"כ תהא פסידא לצדקה זו, שהיו אנשי אותה העיר קונים מצוה זו. יש תקנות קדמוניות אנשי כפרים שאין להם מנין שבאין במקום קהלות ומביאין נרות של שעה

⁴¹⁴ כ"ל ?

⁴¹⁵ ע"י לעיל סק"י.

יש לומר דרבים היינו רוב אנשי אותה העיר שהלכו לעיר אחרת לפי שעניים מוטלין עליהם לפיכך נותנים⁴¹⁶ אותה לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדו אותם שפוסקין ואינם נותנים וכשהולכים לעירם נותנים אותה לפרנס עניי עירם ועדיין צ"ע דדלמא ג' הוו רבים (רדב"ז על הרמב"ם), וי"א עשרה (מאיר).

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

שמדליקין ביום כפור, ויש להניח המותר באותו בית הכנסת שהיו נדלקים ביוה"כ, ואם הביא ב' נרות האחד יניחו במקום שנדלק והא' ידלק בעירו במקום שמתפלל שם ביחיד (ש"ך). (יז) הרויח לבעליו – פי' חצי הרויח, ומה שכתב רמ"א "צריך ליתן הרויח לבעליו" נראה שהוא ט"ס וצ"ל "צריך ליתן מעשר הרויח", ר"ל כפי חלקו (ט"ז) (יח) תקנה בעיר – י"א היינו עיר הלוה, ועיקר היינו עיר המלוה. ומי שנתעסק עם מעות אחרים אם כל הרויח למלוה ואין לו חלק בשכר ישלח הכל ליד המלוה והוא יתן שם המעשר אפי' קדמו תקנת מקום המתעסק לתקנת מקום המלוה ואפי' לא פירשו במקום המלוה שיפרשו מכל מה שירויחו אחרים מממונם ואם מלוה למחצית ישלם החצי שכר למלוה ומחצית שכר יתן המתעסק בעירו (ש"ך).

סימן רנו – סדר גביית הצדקה ושלל לאחר, ובו י"א סעיפים.

(א) גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק, אלא כדי (שקלאו זה את זה, כגון) שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגוברים. מצא הגבאי מעות בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים, אלא אחד אחד, מפני החשד, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר לב, כב):

(א) אינם רשאים לפרוש – שלא יאמרו שזה הגובה יחיד דעתו לגנוב, אף על גב דבאמת אין א' גובה יחיד (עי' לעיל סי' רנו ס"ג) (ט"ז), כשגובים צדקה משום חשד וכן במצאו מעות או פרעו חברו הטעם משום חשד (ש"ך).

(ב) שנים שנים – שלא יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא אחד (ט"ז, ש"ך).

(ב) גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק, מצרפים המעות דינרים לאחרים, אבל לא לעצמם. וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי, ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם, מפני החשד. ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברים, שנאמר: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה, כי באמונה הם עושים (מלכים ב, יב, טז). הנה: ומ"מ כלי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב להם ליתן חשדן. וכל זה נגזאים הכסרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלמות וחזקה, לריך ליתן חשדן. וה"ה בכל ממונים על הצבור. וכשרואים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר, ואין כאן משום חשד. וה"ה שאר ממונים:

(ג) אבל לא לעצמם – אם ידוע שאין בקופה של צדקה רק דבר מועט מותר, דבדבר מועט אין חשדא, וכן הא דלעיל ס"א גבאי צדקה אם הגביה שגובין הוא דבר מועט אין חשד (פ"ת).

(ד) אבל מי שאינו כשר כו' – אפי' נתמנה מדעת הצבור, אם קוראים עליו תגר שלא נהג כשורה וחושדין אותו בדבר שראוי להסתפק בעיני הדיין, צריך לתת חשבון [והחשבון לא יעקב – פ"ת] לפני כל מערער עליו דידוע שכמה דברים צריכים להוציא ממעות צבור שאין לגלות אלא לצנועים (ש"ך).

(ה) וכשרוצים הצבור כו' – כיון שנהגו למנות אנשים ידועים לזמן ובהגיע זמנם יצאו אלו ונכנסים אחרים תחתיהם א"כ אחרי שנהגו בכך ליכא משום חשד וצ"א אם תוך הזמן הצבור יכולים לסלקו משום חשד (ש"ך).

(ג) הצדקה, הרי היא בכלל הנדרים. לפיכך האומר: הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד. ואם איחר, עובר בבל תאחר⁴¹⁷ (דברים כג, כב). שהרי בידו

תאחר. גם בשו"ת הרדב"ז (ח"ד אלף שנ"ה)
כתב שעובר בבל תאחר בכל שעה שמתאחר
לקיים את נדרו כשיכול לקיימו מיד. ועיין
בשו"ת הריב"ש סי' תמ"ה.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

ליתן מיד, ועניים מצויים הם. ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים. הגה: וכל זה בצדקה שיש בידו לחלקה בעלמו, אבל כשנודרין צדקה צנית הכנסת ליתנה ליד גבאי, או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי, אינו עובר עליה אף על גב דעניים מצויים. אלא"כ תבעו הגבאי ולא עובר עליה מיד אי קיימי עניים והגבאי היה מחלק להם מיד. ואם אין ידוע לגבאי, כריך הוא להודיע לגבאי מה שנדר, כדי שיוכל לתבעו. ולא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק להם, אבל אם אין דרך לחלק להם מיד, לא מקרי עניים מצויים. ואם אמר: אתן סלע לצדקה לפלוני, אינו עובר עד שיצא אותו עני, אף על גב דשאר עניים מצויים. ודוקא במפריש צדקה סתם, אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד יד, כמו שיראה לו. וכן אם התנה בשעה שנדר בצדקה או התנדב אותם שיהיו הגבאים רשאים לשנותה ולצורפה בזהב, הרי אלו מותרים: (ו) לעניים מיד [עיי' (בתשובת חתם סופר סימן רמ"ב) מ"ש בזה] (פ"ת)⁴¹⁸.

⁴¹⁸ לא עשיתי

ש"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רמב
שלום וכ"ט ל"ג הרב המהר"ג המופלג החרוץ בעל פיפיות תל תלפיות כבוד מהו' יחזקאל סג"ל נ"ר
רב"ד דק"ק א"ד יע"א .

מכתב עוז חביוני נעימותיו הגיעוני לנכון ומיד אחר התעני' בתוך עוצם המון טרדותי פניתי להושיבו דבר כאשר יורוני משמים ומ"מ נתאחר הדבר עד היום ולו הסליחה והנה נפשו היפה בשאלתו היות כי בני קהלתו נדחקים בבה"כ הקדושה שלהם אם מדוחק המקום כי צר ואם מעוצם הבנין בנין של עץ מנסרים קלו ונתרועע ואם מפאת המקום אדמת קדש אשר עמד עליו הבנין לא ה' שייך לחלוטין ליהודים כ"א היה פורעים שכירות שנה שנה להשר וכל יומי זימני' להשתפך אבני קודש בראש כל חוצות זה הבנתי מתוך דברי הבחורים התלמידים העומדים לפנינו פה אעפ"י שאינו מבואר בלשונו הטהור דפ"ר מ"י לזאת עלתה ההסכמה מכל בני הקהלה להמציא מקום לה' שיהיה שייך לחלוטין ליהודים ולהתהלך ברחבה מקום אשר יכול אנשי הק"ק ה' ישמרם ולרומם בית אלקינו בבנין מפואר כראוי לקהל' נאה כמות שהיא יע"א התחילו היחידים להתנדב נדבות יש כבר המציאו נדבתם ליד הגבאים הממונים על זה ויש עדיין לא יצאו י"ח = ידי חובת = פרעון וכבר השתדלו הגבאי' וקנו מקו' אשר בה"כ הישנ' עומד עליו מן השר לחלוטין ולצמיחת עלמין ועוד קנו סביבות המקום ההוא כדי להרחיב מקום התפלה ולא חסר עתה אלא לבנות בנין אבני' אך לפי צוק הזמן בעו"ה כפי הנראה א"א להם לעת כזאת לבצע אמרת קודש ישראל להשלים הבנין וע"כ מתפללים בהישנה עד ירחיב ה' את גבולם ומ"מ הוציאו ממעות הנדבה לקנין המקומו' ושאר צרכי' וגם כל מי שהיה לו מקום תפלה בבה"כ ה' צריך ליתן סך מה הנקצב עליו לצורך קנין המקום מהשר ועתה יש איזה מהיחידים המעררי' לאמור אדעתא דהכא לא נדרנו מעיקר' כי חשבנו כי ימהרו יחושו מעשה הבנין ע"כ מהרנו לתת לכסף מוצא ולמה יניח כספנו בידי הגבאים ואם כי הוציאו בקניית המקום מהשר הלא מי שיש לו מקום תפלה בבה"כ הוא ישלם זה כדי שיהיה מקומו מושכר לו וקנוי לו קנין עולם ולנו מה איכפת לו .

הנה מצותו עלי חובה להודיעו דעתי העניי' גם כי לפנינו נגלו תעלומות חכמה מ"מ רצונו הוא כבודו ויש בכאן כמה ספקו' (א) אם יש כאן נדר כלל אפי' אם ישיגו ידם לבנות דהוי כנדרי אסמכתא אם ירחיב ה' גבולם (ב) כיון שנתבטלה עכ"פ ההסכמה לפי שעה מדוחק השעה אם יכולים לומר אדעתא דהכי לא נדרנא (ג) אולי יש היתר ע"י פתח וחרטה לנדרם (ד) אם אין היתר לנדרם אם יש לכוף אותם שלא נתנו עדיין ההתחייבות שלהם לידי הגבאים שיתנום עכשיו ויהי' מונח עד ירחיב ה' גבולם (ה) אם יפה עשו במה שקבלו מעות מבעלי המקומות בבה"כ לקנות המקום וצירפו לזה מעות הנדבה .

(א) ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון /אחרון/ ובה' אעזר שלא אכשל ח"ו בדבר הלכה ז"ל רבנו ירוחם ריש נתיב י"ט מי שנדר אם לא אעשה כך וכך אשב בתענית או אתן כך וכך צדקה הוי אסמכתא כי אסמכתא שייך נמי בדבר מצוה כמו במי שמחייב עצמו לחברו והוא שאמרו דרך קנס בסנהדרין פ' זה בורר וכ"כ הפסקני' וכו' ושאר דבריו העתיק הרב"י בא"ח סס"י קס"ב יע"ש מבואר מדבריו דס"ל דשייך אסמכתא בדבר מצוה כדמוכח פ' ז"ב גבי נזירות אלא דאסמכתא לא שייך אלא במאי דלא ניחא לי' אבל אם תלה במה דניחא לי' כגון דאמר אם יהיה אלקים עמדי אעשה כך וכך דניחא לי' שיהיה ה' עמו וגם שיעשה כך לא שייך אסמכתא ואפי' בדבר הרשות ומשו"ה כ' אם התנה להציל עצמו מצרה וכו' וזו היא דעת הרשב"א שקיבל נימוק' ב"ב פ' מי שמת מתני' אם ילדה אשתי זכר יטול מנה וכו' יע"ש אמנם דעת הר"ם מר"ב שבמרדכי פ' דר"ה העתיקו סמ"ע סי' ר"ז סקנ"ו דאין אסמכתא בהקדש דאמירה לגבוה כמסירה המועלת להדיק בשום אופן וכיון דאיכא אופן במסירה להדיק דאסמכתא קני' כגון בב"ד חשוב וכדומה הוה אמירתו לגבוה כאותה מסירה להדיק ועיי' תשו' ריב"ש דמיייתי ב"י בבד"ה ב"י דס"י רנ"ח וע"ש בפנים במרדכי פ' דר"ה סימן מ"ה מיייתי ראי' מאם יהיה אלקים עמדי ומאם נתן נתן העם הזה בידי יע"ש מבואר בדבריו דס"ל בהדיק שייך

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

אסמכתא אפי' במאי דניחא לי' ודלא כנ"י ור"ו הנ"ל ומ"מ הכא בנדר אמירה לגבוה לא שייך אסמכתא בשום גווני ויעיי' ט"ז י"ד סי' רנ"ח סק"ו .

והנה פסקי ש"ע סותרים עצמם כבר עמד עליהם ט"ז ומג"א וא"ר בא"ח סס"י תקס"ב ונה"כ סי' רנ"ח ואני כתבתי על הגליון וז"ל לפע"ד אף על גב דלענין צדקה פסק המחבר הלכה כהר"מ שבמרדכי מ"מ לענין תעני' מודה מהר"ם אב"א גמר' אב"א סברא דטעמא של מרדכי משום דאמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו המועלת בשום פעם להדיט והיינו שמוסר לב"ד חשוב וכדומה וזה שייך בנדר שיתן דבר לגבוה דמשכחת קנין המועיל בהדיט אבל לענו' אדם נפשו בתענית דלא שייך בהדיט על זה האופן א"כ לית דין ולית דיין דשייך אסמכת' בזה ובזה נדחה ראיו' מהר"ח בהג"א פ' זה בורר דעלי' רמז רבינו ירוח' הנ"ל מדאמרי' שם לא נתנו נזיר' אלא להפלא' ואין זה ראיו' דנזירות הוי מניעת שתיית יין ולא שייך מסירה להדיט כה"ג ומדלא נאסר בין לא מתחייב בקרבנות נזיר ולק"מ למהר"ם זה סברא ואב"א גמר' דהך תשו' מהר"ם מיייתי נמי בתשו' מיי' השייך לספר הפלאה המתחלת תשו' רב נטוראי בר אהילאי וכו' יע"ש באורך ובסוף מיייתי ראיו' ממתני' נזיר יו"ד י' ע"א אמר אמרה פרה וכו' ואמר ר' יהודה אומר פרה זו עלי קרבן וכו' ש"מ נעשית קרבן באסמכתא ע"ש וקשה לי מ"ט מיייתי מקרבן דר' יהודה ולא מנזירות דת"ק פלוגתא ב"ש וב"ה ברישא דמתני' ותו קשי' סתירה מת"ק דמשנה דליכא אסמכתא בנזירות אהא דר"ט דפ' זה בורר הנ"ל דלא ניתנה אלא להפלאה אע"כ צ"ל דת"ק דהך דפרה דמייירי בנזירות וס"ל אין אסמכתא בנזירות היינו ת"ק דר"ט דפ' זה בורר דפליגי נמי התם ואנן כר"ט קי"ל ואין ראיו' מת"ק דפרה אף התם פ' ז"ב מרא דשמעתא הוא ר' יהודה משמיו' דר"ט דס"ל לא ניתנה נזירות אלא להפלאה ואפ"ה ס"ל הוי קרבן ש"מ לחלק כנ"ל בין נזירות דהוי מניעה ולא שייך כה"ג בהדיט איכא אסמכתא ובין פרה זו קרבן דהוי כמסירה המועלת להדיט ולית בי' משום אסמכתא וזה ברור לפע"ד נמצא אף על גב דרבינו ירוחם משוה תעני' לצדקה דכולה שייך בי' אסמכתא אלא שמחלק בין אם ניחא לי' בדבר או קונס עצמו להר"ם לא ס"ל הכי אלא בתענית שייך אסמכתא בכל ענין אפי' אי ניחא לי' ובצדקה לא שייך אסמכתא כלל ולפ"ז מה שמסיים בש"ע אם יצילני ה' מצרה הוא דלא כהמרדכי דהרי הוא מיייתי בב"ק סי' מ"ד הנ"ל מאם יהי' אלקי' עמדי ואם איתא דנודר בעת צרה שאני ומטעם שכ' מג"א סק"ז וכו"ה בלבוש לא הוי ראיו' מיעקב וכן מאם נתן תתן העם הזה והחרמתי עריהם דשאני התם דגמר ומקני אע"כ דלא ס"ל להר"ם סברת מג"א הנ"ל וא"כ לפי מה שהוכחנו דבתענית מודה מהר"ם א"כ אפי' בעת צרה לא יועיל נדרו אלא שאנו חוששים בזה לסברת מהר"ו ולמרדכי קרא אם יהי' אלקים עמדי נדר להיות המצבה בית אלקים והוה כמסירה להדיט וכן והחרמתי עריהם הוה חרמי גבוה וכמסירה להדיט ולק"מ קושי' ט"ז סק"ז .

נמצא לפ"ז בנידון שלפנינו דכ"ע ניחא להו בבנין מקדש מעט ובנדר אשר נדרו בהרחבת גבולם מאת ה"ת וא"כ ליכא אסמכתא להר"ו וכיון שהוא לדבר מצוה לית בי' אסמכתא להר"ם וא"כ פשיטא דלא מצי למימר קים לי כשום א' מהדעות ואם ירחיב ה' גבולם ויבנו בה"כ מחוייבת לקיים נדרם בלי ספק .

(ב) איברא לעת כזאת אשר נראה קצת כנמנע לבנותו עתה אם יאמרו אדעתא דהכי לא נדרנא הנה ז"ל המרדכי ר"פ בני העיר סי' תתכ"א נשאל לר"מ על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עלי' בה"כ ואחר זמן נתמצו הקהל לבנות עלי' והי' העכו"ם מעכבים ע"י ועכשיו אומר הקהל נבנה עלינו בית התלמוד וראובן השיב אדעתא דהכי לא נתתיו והשיב דראובן ודאי לא מצי הדר בי' דנעשה נדר מצי אמר קרקע זו לב"ה = לבית הכנסת = ואילו ראובן זה לא הי' דר באותו העיר דבר פשוט הוא דבני העיר יכולים לשנותה מבי כנשתא לבי רבנן וכו' ונראה לי אפי' ראובן עומד וצוח עכשיו אינו חפץ שיהיה קרקע אלא לבה"כ לא משגיחין בי' דמעיכא סתמא אמר ולא כפלי' לתנאי דלא אמר אם לא יבנו עלי' ב"ה יחזירו לי' הקרקע אמרי' אדעת' דדדו יהבי' מעיקרא והשתא קהדר בי' ולא מצי וכו' ואם ראובן מבני אותה העיר אינם רשאים לשנותו בלא דעת ראובן וראובן נמי לא מצי לשנות ולמיהדר דלא גרע מהאומר אתן לפלוני עשיר אם היה דעתו לנדר כ"ש הכא דאיכא נמי עניי' בעיר דנעשה נדר דלא מצי מיהדר בי' ואם לא יכלו עתה לעשותו בה"כ ימתינו לאחר זמן שמא יתנו להם עכו"ם רשות לאח"כ או יפייסו ראובן שיתרצה להם לשנותה עכ"ל ויען כי תשובה זו צריכה קצת ביאור והאחרונים ה"ט ט"ז ומג"א סי' קנ"ג סק"ו לא יצא י"ח ביאור ע"כ אבאר כיד ה' הטובה וממילא רוחא שמעתא לנידון דידן .

הנה מ"ש לא גרע מהאומר אתן לפלוני עשיר צ"ע דפשיט' דלא שייך נדר בזה דהא דאמרי' בשבועות כ"ה ע"א אלא מתנה לעשיר היינו בלשון שבועה אבל נדר לא ידעתי שייכות נדר ועיי' ב"מ מ"ט ע"א ודוחק לומר דאחד הנותן לרבי' הוי כרבים ליחיד עיי' ח"מ סי' ר"ד סעי' ט' ודוחק .

והנלע"ד דכוונתו דנדר לבנות בה"כ לעשירים שיכולים לבנות מכספם ואלו לא נדר הוא היה הם מחוייבים לבנות משל עצמם אפ"ה כיון דלבה"כ נדר חייב מכל"ש כשיש בעיר איזה עניי' דע"י נדרו מרויחים העניי' לתת מתנם לבה"כ ומצינו נדר בכה"ג במשנת נזיר הריני נזיר ועלי' לגלח נזיר ובעירו כ"א ע"א דפריש לי' חברי' וכו' חטאתו ואשמו של פלוני עלי' יע"ש אלא שצ"ע בתוס' ר"ה ו"ו ו' ע"א ד"ה חד וכו' שהקשו אדרשא ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך הא חייבי חטאת ואשמות אין ממשכני' ומאי קושי' דלמא מייירי באומר חטאתו ואשמו של פלוני עלי' דשפיר ממשכנים הנודר

במאיר הדעה על יו"ד זולק ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

בשלמא הא לא קשי' דלמא מיירי בחטאת נזיר דממשכנים כמבואר שם /כ"א/ בעירוכין ד"ל כמה שכתב התוספות י"ט שם בעירוכין דוקא חטאת נזיר טהור ממשכנים אבל אשם נזיר טמא אין ממשכנים ובברייתא דראש השנה תניא אלו חטאת ואשמות אבל הא קשה דלמא באומר חטאתו ואשמו עלי אי אמרת בשלמא דמיירי בעני ומטעם צדקה לק"מ דא"כ היינו בפי' זו צדקה אבל להמרדכי דלעשיר נמי הוה נדר מטעם עשיית המצוה גופי' ע"כ לא מקשה תוס' מידי וי"ל דאי ס"ד דקאי אאומר קרבנו של פלוני עלי א"כ תיפוק ל' דכל מ"ע = מצות עשה = ב"ד כופי' כמ"ש תוס' בתחלת דבריהם ולא שייך לומר כתי' משום דכתיב לרצונו ועיי' פ"י דביאר יפה תירוצם דזה לא שייך אלא במקריב עצמו דבעי רצונו אבל בהנודר הלזה לא כתיב ב' לרצונו וא"כ ע"כ עישוי דקרא אמתכפר קאי ויפה הקשו תוס' ולעולם דינו של הר"מ אמת דאפי' בנודר לעשות מצותו של עשיר הוה נדר לשמים .

ודברי התוס' דאתאן עלה יש לי בהם עיון לפמ"ש תוס' בכריתו' י"ב ע"א סוף ד"ה או דילמא וכו' וביבמות פ"ז ע"ב ד"ה ר"מ וא"כ לא מקשה הכא תוס' מידי ומנ"ל לחדש דאי מבזבז נכסים כופי' קודם חיוב כל תאחר מנ"ל הא דלמא ועשית דחטאת איצטריך היכי שטועה בדין וסובר שאינו חייב דודאי גם למאי דקיי"ל כרבנן דר"מ באמרו לו שנים אכלת מ"מ פשוט דאיכא טעותא בדינא סגי דאיכא למיקם קרא בהכי אבל בלא טעה אפי' אחר ג' רגלים אין כופי' ולכאורה גם איפכא קשי' דתוס' דיבמות וכריתות מאי קשי' להו מעיקרא דלמא ר"מ קאמר שחייב ונפקא מינ' שממשכנים אותו אחר זמן כל תאחר מועשית דכל חייבי חטאת ממשכני' אז ובלאה"נ קשה לפי מה שהסביר תוס' בכריתות דאין ממשכני' משום שאינו רוצה בכפרה והבועט בכפרה אין לו כפרה א"כ מה הועילו תוס' ברה"ה דמוקי האי ועשית לאחר ג' רגלים אכתי איך יכופהו והוא לא ניהא ל' בכפרה ואין מתכפר בעל כרחו לזה י"ל עפ"י מה שהסביר הרמב"ם ספ"ב מגירושין במתק לשונו יע"ש א"כ שפיר כ' התוס' דלאחר כל תאחר כופי' עד שיאמר רוצה אני ואז נניח סברת הרמב"ם ומאמינים לו שרוצה וניהא ל' בכפרה אבל קודם כל תאחר אפי' חזינן דמבזבז נכסי' לא חיישי' ל' דמסתמא יחוש לעצמו להשאיר לו כפרתו ואין ממשכני' והשתא ניהא נמי תוס' דכריתות הנ"ל דודאי לא הוה קשי' להו הא אין ממשכני' מטעם דהוא יחוש לעצמו דפשיט דנפקא מינ' אח"ז כל תאחר וכמו שהקשיתי או אפי' קודם זמן כל תאחר ומבזבז נכסיו כיון דטועה בדין לא ישאיר לו כפרה לעצמו וכתוס' יבמות דף פ"ז ע"ב הנ"ל אך הוה קשה להו מה תועלת בכפי' הא אינו רוצה בכפרה והכא לא שייך עד שיאמר רוצה אני וכסברת רמב"ם דיצרו אנסי' והוא רוצה להיות ישראל זה אינו דכיון שסבר שהדין עמו ועדי' שקרים ניהו א"כ באומרו רוצה אני לבו כל עמו ואינו רוצה בכפרה ואיך יתכפר ועל זה תירצו אפ"ה מתכפר לו כיון שהמכפר ית"ש יודע דניהא ל' בכפרה ואינו בועט אלא טועה בדין נרצה לו לכפר עליו כנלע"ד באופן דתוס' כריתות ודיבמות עולים בקנה א' ומה שחסר זה גילה זה אבל תוס' דרה"ה צ"ע דלמא ועשית איצטריך בכה"ג ולפום רהיטא י"ל דא"א לוקמי קרא בטעות בדין דהרי כתיב לרצונו שכופי' עד שיאמר רוצה אני ובטועה בדין אין תועלת ברצונו כמ"ש לעיל וע"כ לא מתקום קרא בהכי והדרנא בי דהרי בקרא ועשית לא כתיב לרצונו ובחידושי ביארתני דהאי קרא מיירי באמר ולא אפריש ולא צריך למכתב לרצונו דאיך יפרשו קרבן בלי רצונו והוה חולין בעזרה בשלמא באפריש ולא אקריב ה"א שיקחו הבהמה שהפריש הוא לרצונו מעיקרא ויקריבוהו בעל כרחו קמ"ל לרצונו אבל בלא אפריש איך יפריש בהמת חולין שלו ואי ע"י הפקר ב"ד והוא בהמת ב"ד והם יפרישו אותה ויקדישו א"כ תו לא יצא ידי נדרו דלא הקריב כלום ולא הוה צריך למכתב לרצונו אך לפי ש"ס דעירוכין דיכולים להקריב קרבן עבור חברו יש לפקפק אהנ"ל יהיה איך שיהיה גבי ועשית לא כתיב לרצונו א"כ דברי תוס' דרה"ה צ"ע ומנ"ל להמציא דין זה דבזבז נכסים ומ"מ לדינא כיון דאפי' בהדיוט קיי"ל במבזבז בנכסי' נפרע תוך זמנו כמבואר בח"מ סי' ע"ג א"כ לא יהיה כח הקדש קיל מהדיוט .

נחזור לשארית דברי הר"מ הנ"ל מ"ש דאם הוא מבני העיר לא יכול לחזור ב' דלמא יתרוצו העכו"ם צ"ע מ"ש מהא דזבין אדעת' למיסק לארעא דישאל ולא מצי סליק דהדרא זבינא כמבואר בקידושין נ"ן /נ' ע"א דללישנא קמא אפי' סליק ולא איתדר ל' הוה כלא סליק ונהי דקיי"ל כל"ב = כלישנא בתרא = היינו משום דאמר' דכיון דלא הזכיר דירה בשעת מכירה רק סליק לא"י לא אמר' דהוה כמאן דלא סליק והוה דירה דברים שבלב אבל אי הוה אומר לדור בא"י לית דין ולית דיין אי לא מיתדר ל' הדר זבינא ואמאי נימא אולי עוד ירוחם וימצא מקום לה' באחרית הימים ויש ליישב ולחלק בדוחק דהתם אי לא סליק בלא דירה וישאר כאן מה יעשה בלא נכסי' וע"כ יחזירו לו נכסיו דזבין משא"כ הכא תשאר הקרקע שממה עד יתרוצו העכו"ם ודוחק ומנ"ל להר"ם הא והנלע"ד נכון דהר"ם דקדק בתחלת דבריו ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנו' עלי' בה"כ ואח"ז נתרוצו הקהל לבנו' עליו בה"כ והי' העכו"ם מעכבים עכ"ל נראה מזה מתחלה כשנדר לא רצו הקהל לבנות בה"כ כלל ואפ"ה הפריש הקרקע על הספק אולי יתרוצו הקהל ושוב כשנתרוצו הקהל לא רצו העכו"ם א"כ מעיקרא אספיקא הפריש שתעמוד הקרקע עד יתרוצו הקהל ורק שטוען עתה אספיקא דקהל הפרשתי אספיקא דעכו"ם לא הפרשתי זה הוה דברים שבלב דכיון דבין כך הפריש אספיקא תעמוד כך עד יתן ה' בלבם להתיר הבנין אבל היכא דלא הפריש אספיק' לא ידעתי אם יאמר הר"ם להניח הקרקע שממה בשלמא הא דכ' הר"מ שאם אינו מבני העיר יכולים לשנות לבית התלמוד כיון שלא התנה תנאי כפול ואמאי הא פי' בהדי' לבה"כ נדר כמו זבין נכסי' הנ"ל דלא בעי תנאי כפול וכמ"ש תוס'

בכתו' צ"ז ע"א ד"ה זבין וקידושין מ"ט ע"ב ודוכתא טובא ד"ל כיון דקיי"ל מעלין בקודש ומבי כנישתא לבי רבנן הוה עלי' בקדש א"כ כשאמר לבנות עלי' בה"כ הוה בכלל מאתים מנה וכאלו אמר מבה"כ ולמעלה הא למה זה דומה למאן דזבין נכסי' למיסק לסורי' או לבבל משארי ארצות ולא איתדר התם אלא בא"י דאם הי' כוונת עלייתו משום קדושה פשוט דלא מצי מיהדר בי' דהרי מצא מקום משכן אפי' בא"י דעדיף מסורי' ובבל וה"נ דכוותי' וא"ש אבל אידך דינא להשאר קרקע שממה נ"ל כמ"ש .

ומ"ש המרדכי כשהוא חוץ לעיר יכולים למכור נראה דס"ל כפי' קמא דתוס' מגילה כ"ו ע"א ד"ה כיון וכו' דלפי' השני א"כ הכא שהוא נותן הכל מכיסו וכספו לא מצי לשנויי אפילו לקדושה חמורה וי"ל עפ"י דברי הגה' אשרי שם וק"ל ויעיין בהגה' ש"ע א"ח סי' קנ"ג סעי' ז' ובש"ע י"ד סי' שע"ו ובש"כ שם מסק"א ואילך האריך בדיני תושב ואורח והוא מתשו' מהר"ל שב"דמ שם ועיינתי בתשו' מהר"ל סי' ל"ו וכו' משום שבני העיר יכולים למכור בה"כ אפי' של כרכי' מבלי רשות האורחי' לראבי' שבמרדכי פ' בתרא דמגלה /דמגילה/ משום כן כל זכויות של בה"כ של התושבים יע"ש פי' דהראבי' ס"ל כפי' ב' של תוס' הנ"ל ואנו אין גובי' מהרחוקי' לבה"כ משו"ה כל הזכי' שלהם וא"כ למאי דקיי"ל דלא כהראבי' צ"ע אנו איך נוהגין מנהגו של מהר"ל לענין קדישים וצ"ע ומ"מ מ"ש בתשו' כנסת יחזקאל דאפי' ב' בתי כנסיו' בעיר א' הוה בני כנסיות אלו לגבי אלו כאורח לגבי תושב לא נלע"ד והבו דלא לוסף עלה .

ומ"מ לנידון שלפנינו נ"ל דלא מצי הדרי בהו אותן שכבר נתנו ליד הגבאי דבשלמא הא דהר"מ נתבטל הבנין לחלוט' מהעכו"ם ואין דעתם להרשות בשום זמן עוד אלא שאנחנו מצפי' לרחמי שמים שיהפוך לבבם לטובה והתם אי לאו דתחלת נדרו הי' על הספק לא הי' צריך להשאר הקרקע שממה אבל הכא מי נתבטל הסכמת הבנין הלא ההסכמה במקומה עומדת וגם עדיין צריכים לאותה דבר אלא שא"א לפי עת להזדרז עד זמן ועידן בודאי לא מצי למימר אדעתא דהכי לא נדרנא והתם בקידושין נמי החליט דלא לעלות עוד אבל אם הי' רצונו לעלות אח"ז או אפילו ספק בדעתו לא היה מצי לחזור בו אלא כיון שהחליט שלא לעלות מפני דלא מיתדר לי' עתה לא נימא אולי עוד ישתנה דעתו ואולי ימצא דירה אחר זמן זה לא אמרי' כיון שעתה החליט בדעתו שלא לעלות עוד לא"י והחילוק ק"ל. על כן אין ממש בטענה זו .

(ג) אם יכולים להתיר נדרם ע"י שאלה ופתח וחרטה הנה פר"מ כתב שאין להאריך בפרט זה כיון שלא נשאל עליו ויפה כ' ולא בא הכותב אלא שכיון שכתב דפשוט שאין יכולים לשאול כיון שכבר בא ליד גבאי ומשמע דאחרים שלא נתנו עדיין יכולים לשאול על נדרם ויעיי' י"ד סי' רנ"ח סעי' מ"ד וסס"י רל"ו ולענ"ד אם ישאלו אותן שלא נתנו עדיין ליד הגבאי על נדרם יש להיות מתון בדבר להתיר להם דאפשר דהוה כנודר עד"ר = על דעת רבים = ויעיי' סי' רכ"ח ובש"כ סקפ"ו ואין להאריך כיון שלא נשאלנו על זה .

(ד) אמנם אם נכוף אותם שלא נתנו עדיין ליתן מנותם ליד הגבאי דאיכא למיחש להורדת נכסים בעתים הללו נאריך קצת פ' נערה שנתפתתה מ"ט ע"ב ובתוס' ד"ה אכפיי' וכו' כ' הר"ן שהרשב"א כ' דהיכי דאמיד כייפי' ליה מיהו לא נחתין לנכסי' ומייתי שכ"כ ר' האי בתשובה דהא אפי' נודר שעברו עליו ג' רגלים מיקם הוא בבל תאחר אבל אין חייבי' לכופו ולעשות לו כלום עד כאן ותמה הר"ן דהא אמרי' ברה"ו וי"ו /ו' ע"א ועשית אזהרה לב"ד שיעשו' ובההוא קרא כתי' בפ"ך זו צדקה יע"ש והנהגה במ"ש רשב"א דלא נחתין לנכסיו ה"א דלטעמי' אזל דס"ל בחי' למס' ר"ה שם דצדקה נמי תלי' ברגלי' לענין ב"ת = בל תאחר = דהא דאמרי' מחייב עלה לאלתר דהא קיימא עניי' היינו בעשה דובאת שמה והבאת שמה אבל ב"ת ליכא אלא אחר ג' רגלי' ובאמת הקש' שם מה ענין רגלים לצדק' זה שייך בקרבנו' אבל צדקה מה שייכי ברגלים ומ"מ הרשב"א סובר דגזרת הכתוב דדין צדקה שוה לקרבנות א"כ ס"ל הה"נ לענין כפי' בעינן עד שיאמר רוצה אני כמו בקרבנות אף על גב דלא דמי לקרבנות דהתם איננו לרצון לפני' ה' משא"כ צדקה מה איכפת ליה לעני' אם יאמר רוצה אני או לא מ"מ ס"ל לרשב"א דבעי' דוקא רוצה אני והשתא בשלמא בקרבנו' אף על גב דכ' תוס' ברה"ה שם /ו' ד"ה חד דאמר ולא אפריש דממשכני' אותו היינו הורדה לנכסי' ואם לא ימצאו לו נכסי' אז כופי' מכל מקום היינו שממשכני' שארי נכסי' עד שיתן מרצונו הבהמה שהפריש אבל הבהמה עצמה א"א למשכן דבעי' רוצה אני וזה שייך בקרבן אבל בצדקה אי יורדין לנכסי' הרי לקחנו ממנו הצדקה שלא לרצונו ואנן בעי' כפי' לרצונו ע"כ פשוט לרשב"א דלא נחתין לנכסי' אבל שארי כפיות נוגשים אותו עד שיתן וכן משמע לשון רשב"א .

אך מה שמסיים בלשון ר' האי אין חייבין לכופו ולעשות לו כלום משמע שום כפי' בודאי צע"ג ומה שנלע"ד דבר"ה שם /ו' מייתי תרי קראי חד אמר ולא אפריש וחד אפרש ולא אקריב ולא מסיימי ולכאורה קרא קמא דלא תאחר לשלמו מיירי באמר ולא אפריש וכן מוכח מק' תוס' שם שהקשו אהא דילפ' גז"ש נדר מאם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו וכו' דהו"ל למילף מהאי ענינא גופיה מנדבה אשר דברת בפ"ך והניח הדבר בקושי' ולק"מ דלמא אידך קרא מיירי מאמר ולא אפריש ונדבה דהתם היינו הרי עלי עולה ע"מ שלא להתחייב באחריותו ולא דמי לנדבה דהאי קרא אבל קרא דנדר או נדבה הוה נדבה ממש הרי משו"ה ילפי' מהך קרא אלא על כרחך פשיטא להתוספת דקרא קמא מיירי באמר ולא אפריש ונדבה דיליה היינו ע"מ שלא אתחייב באחריותו וא"כ כי היכי דילפי' גז"ש

במאיר הדעה על יו"ד זולק ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

מאם נדר או נדבה אף על גב דל"ד ה"נ הוי מצי למילף מאידך קרא נדבה / אשר / דברת בפין והשתא נאמר שכן היא סברת הרשב"א בשם ר' האי הנ"ל וכיון דבהאי קרא קמא לא כתיבא ועשית שכופין אלא דסמך איקריב אותו דפ' ויקרא והתם קרבנות כתיבא ולא צדקה ושאר נדרים א"כ י"ל באמר ולא אקריב לא הושוו שארי נדרים לקרבנות אלא לבל תאחר ולא לענין כפי' כלל ומש"ה כ' שנודר עצמו רוצה לומר ולא אפריש אין כופין ומיהו באפריש נמי דאתקשו נמי לכפי' מ"מ דוקא לרצונו כמו קרבנות ומסברא שכתבתי לעיל ועכ"פ לנכס"פ לא נחתין דאפי' אפריש סלע זו לצדקה ונחתין ונוטלין ממנו סלע אחר כבר קיים נדרו שלא לרצונו ולא דמי לממשכנין דקרבנו' נמצא כל דברי רשב"א מקויימים דבאמר לא כופין כלל ובאפריש נמי עכ"פ לנכסיה לא נחתין .

אמנם המעי' בתוס' שם / ראש השנה / ד' ע"א ד"ה המעשר לתי' קמא מבואר דע"כ קרא קמא דכת' ב' מעשר מיירי מאפריש ואידך דכתיב ביה ועשית ומעשר לא כתיב ביה מיירי מאמר ולא אפרש א"כ מבואר כר"ן דלא כרבינו האי דעל הכל כופין .

והנה בחידושי אמרתי אפסק הש"ע י"ד סי' רנ"ז סעי' ג' שהוא שיטת הר"ן דאי קיימא עניים חייב לאלתר על צדקה ואי לא קיימי לא מחייב לאהדורי אבתרי' ואין מקום לרגלי' לענין עניים והקשה פני' יהושע א"כ לאיזה צורך הביא רי"ף ברייתא דג' רגלים כיון דלא נהיג בזה"ז וגם אקרא דאפרש ולא אקריב למה לי בצדקה אי קיימי עניים פשיטא ואי לא קיימא עניים וכבר הפריש הא לא בעי לאהדורי בתרי' אע"כ כתוס' דאי ליכא עניים מחוייב לאהדורי עליה' בתוך ג' רגלים ותו הקשה אהרמב"ם דבהלכו' מתנות עניים בצדקה פסק כר"ן וכש"ע ובמעש' הקרבנות לענין מעשר עני' ושאר מתנות פסק דאיכא זמן ג' רגלים והיינו כהתוס' .

והנלע"ד דהרשב"א הקשה אתוס' דצדקה דקיימי עניים מחייב לאלתר ב"ת א"כ מי ששוכן סמוך לבהמ"ק = לבית המקדש = יתחייב לאלתר דהא קיימי כהנים ומקדש ולפע"ד משו"ה דקדק הש"ס / ראש השנה / וי"ו / ו' ע"א סד"א הואיל ובענינא דקרבנות כתיבא לבעי' ג' רגלים כקרבנות קמ"ל הא שכיחי עניים ע"ש ולא קאמר הא קיימי עניים כלשינא דאמר רבא אלא הענין התורה יסדה דינים על הרוב והשכיח ומש"ה לענין קרבנות דרובא דרובא מרוחקים ממקום המקדש חסה התורה דברגל א' לא יעבור אלא בעשה ובג' בלאו מפני ששילש בחטא כפירש"י בר"ה וכיון דרובא הכי איתא ויושבי ירושלים לא שכיחא לא נשתנה דינם מרובא דעלמא דברגל א' בעשה ובג' בלאו משא"כ בצדקה נהפוך דשכיחא טובא דקיימא עניים ועל הרוב פושע הוא ע"כ כל דקיימי עניים עובר לאלתר ב"ת ולכן מדקדק הש"ס דשכיחי עניים דאי לא הוי שכיחי עניים אפי' אי הוה גבי האי גברא קיימי עניים לא היה עובר כמו יושבי ירושלים דקיימי מקדש וכהני' ומיושב ק' הרשב"א והנה לזה הדין הסכים הר"ן לתוס' דבקיימי עניים עובר בלאו מיד אך באידך דינא היכא דלא קיימי עניים דמחייב לאהדורי בתוך ג' רגלים הקשה הר"ן מה שייך ג' רגלים לענין צדקה ולכאורה לפי הנ"ל י"ל דבלא קיימי עניים בעירו על כ"פ = כל פנים = כשעולה לרגל שם ימצא עניים טובי דעולי רגלים טובא איכא ובפרט דמצוה לשמח עניים ולחלק שם מנותיהם א"כ הרבה עניים ימצאו שם והדר הוי ליה כקרבנות ברל א' יעבור בעשה ובג' ב"ת ומאי קשיא ליה להר"ן וצ"ל הר"ן סמך עצמו אפסק ר"ת דמייתי תוס' והר"ן ופסקי' בש"ע דצדקה שהפריש לעצמו שלא לתתו ביד הגבאי אינו עובר עליו כי לדעתו הפרשה לתתנו למי שירצה ומתי שירצה ולא עובר אלא במחליט שלא לתנו יעיי' בלשון הר"ן בפסק זה דר"ת וא"כ אפי' עלה לירושלים יאמר איני רוצה עתה בזמן דאית להו טובא או לא מצאתי פה אותו העני שאני פחץ בו ובצדקה ליתנו לגבאי אין עניין לירושלים ורגלים ושפיר הקשה הר"ן ומש"ה נאיד מהתוס' וס"ל דאין לרגלים ענין גבי צדקה הנה כל זה בנודר לצדקה אבל מעשר עני' ושאר מתנות עניים שאין בידו ליתן למי שירצה ומתי שירצה בזה שפיר י"ל כק' שלי דאי קיימי עניים עובר לאלתר ואי לא קיימי עניים תלי ברגלים וכהתוס' נמצא לק"מ ק' פני' יהושע דבש"ע פסק בצדקה כהר"ן וכן הרמב"ם אמנם בהלכו' מעה"ק = מעשה הקרבנות = מיירי משארי מתנו' עניים פסק כתוס' דשייך בהו ג' רגלים והר"ף נמי מייתי הברייתא דנפקא מיני' לשאר מתנו' עניי' דנוהגים בא"י גם בזה"ז וקרא נמי לא קשי' דלמה לי קרא באפריש הא אי קיימי עניים פשיטא ואי לא קיימי הא לא צריך לאהדורי בתרייהו להר"ן י"ל דס"ל דקרא קמא מיירי מאפרש ולא אקריב והתם איצטרך קרא למעשר עני דקרא דבפין זו צדקה דלא מיירי אלא בצדקה הא מיירי באמר ולא אפרש ולק"מ קו' פ"י אלא אקרא דעמך והתם עיקר קרא אמעשר עני קאי ושאר מתנו' עניי' ואיצטרך שפיר לאפריש לאהדורי בתריי' ג' רגלים וא"ש כל הפוסקים על נכון ואף ע"ג דהשתא ליכא עולי רגלים מ"מ לא נשתנה זמן בל תאחר כידוע מהפוסקים באופן שגם בזה"ז אפי' לא קיימי עניים עובר במעשר עני' ב"ת בג' רגלים דה"ל לאהדורי בתריי' .

נמצא לפ"ז דקיי"ל כנ"ל מוכח דס"ל דקרא קמא באפרש וקרא בתרא באמר ואהא קאי ועשית ש"מ כהר"ן דלא כרבינו האי דכופין על הנודר צדקה וכל שארי נדרים וה"ה לבנין בה"כ בזה"ז דלהא דמי' דעכ"פ מחוייב להפריש מנתו שנדר וכה"ג אמר' בכריתות ר"פ ד' מחוסרי כפרה דגר שנתגייר בזה"ז מחוייב להפריש רובע לקנו אף על גב דליכא מקדש מ"מ מחוייב להפרישו ונהי דהדרי רבנן ובטלוהו משום דלא לית' לתקלה היינו התם דאית ביה מעילה אבל הכא לבה"כ דלא שייך תקלה זו לא בטלוהו ופשוט ואמנם אי אפרש ולא קיימי קמי' בה"כ למיבני' אין כאן מקום למתלי בל תאחר בזמן ג' רגלים דמאי שייכות דרגלים הכא אך אי איכא למיחש להורדה מנכסים דכופין קודם זמן ב"ת

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

כמ"ש תוס' ודלא יהיה כח הדיוט חמור מכח הקדש דמעקלין נכסי' כמ"ש לעיל הה"נ הכא דמוציאים מידם נדרם ויעיי' תוס' ר"ה וי"ו וי"ו / ע"א ד"ה חד הנ"ל שכ' תוס' דממשכנין אותו ואם לא ימצא לו נכסים כופין אותו ולכאורה אין המשך ושייכות לדבריהם הכא ונ"ל דהרע"ב בעירוכין פי' סיפא מפרש לרישא ממשכנים כיצד עושין כופין עד שיאמר רוצה אני והנה זה שייך באפרש הבהמה ולא אקריב שממשכני' אותה שהפריש ע"י שכופין גופו עד שיתן הבהמה מרצונו אמנם לפי' תוס' שמבזבז נכסיו א"כ אי כבר הפריש לא בעי עוד כפי' שלא יבזבז מה שכבר הפריש לשמים וע"כ מיירי מאמר ולא אפריש וא"כ די לכופו שיפריש ותו לא חיישינן וא"כ ע"כ ממשכני' כספו וזהב עד שיפריש בהמתו ואי לא מוצאים אצלו מטלטלין כופי' בגופו כנלע"ד פי' התוס' מ"מ היינו התם בהקדש גבו' לא חיישי' לבזבז אחר שהפריש משא"כ הכא בודאי חיישי' וטוב שהגזברי' יסגלו המעות על דהבא פריכא ויעלו פירות ופירי פירות לצורך בה"כ ואין זה בכלל אין משתכרין בשל הקדש ויעיי' כתוב' ק"ו סוף ע"ב ויעיי' לשון הרע"ב ספ"ו דעירוכי' .

(ה') עתה נבא לעיי' אי שפיר עבדי הגבאי' מה שלקחו מהמעות לצורך קניית המקום מהשר ולא העלו את הסכום כולו על אותן שיש להם מקומ' בבה"כ הנה פשוט יותר מביעא בכותחא דבכלל בנין בה"כ הוא לקנות מקום לה' שלא יהיה בה"כ בנוי' בקרקע שאינו להם ולמחר וליומא אחר יוציאם השר או יעלה עליהם עול ומס כבד כנכסי דבי בר מריון ולכאורה י"ל דקנין קרקע אינו בכלל בנין שהרי אמר הקדוש ברוך הוא לדהע"ה = לדוד המלך עליו השלום = אתה לא תבנה הבית לשמי ואפ"ה קנה הקרקע אלא התם הקרקע הי' קנוי' ועומדת דא"י מוחזקת היא מאבותינו כמבואר בע"ז נ"ג ע"ב וברש"י שם ד"ה ואשיריהם וכו' ובאברהם נאמר וכו' ע"ש ומה דאיתא בב"ב ק"ט ע"א ביתדות אהלים משמע דפליג ועוד שם ע"ב מפיק לה מקרא אחרוני מורשה ע"ש התם מילתא אחריתי דודאי לכ"ע מוחזקת היא לישראל נגד ע' אומות אך לענין בכור שאינו נוטל בראוי' תלי' אי הי' ראוי' לדור של יוצאי מצרים ונוטלים בכורי מצרים פי' שנים או ראוי' לאותו דור כי לבאי הארץ נתחזק ומזה מיירי בב"ב אבל לית דין ולית דיין דקרקע מוחזקת לנו ודהע"ה לא בא אלא לסלק ידו של ארונא מקנין הפירות שהיה לו על גורנו ואין כאן מקום להאריך אבל פשוט דאם אין יסוד אין בנין וכיון שראוי' לקנות קרקע א"כ מה שקנאו הקרקע הישנה שכבר עמד בה"כ טפי עדיף כדי שלא תבוא אדמת קודש לידי זלזול ואפשר שיעמוד צלם במקום ההיכל ואף על גב דאמר' בתעני' כ"א ע"ב הוגללו הפירות הותרו זבין ומצורעים לכנס שם היינו לענין טומאה וטהרה דוקא בבית עולמים חייב כרת הנכנס שם בזה"ז עיין מג"א סוף הלכ' ט"ב = ט' באב = אבל לא בשילה נוב וגבעון אבל לנהוג בו קלות ראש ובזיון לא דאף ע"ג דאין להביא רא' ממגלה כ"ח ע"א במתני' והשימותי אני את מקדשיכם קדושתן כשהן שוממין ד"ל התם בשלהם אבל הכא בקרקע של נכרי אין בנו כח לקדשה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ נ"ל להביא רא' משבילי דנהרדעי שם / מגילה / כ"ז ע"ב דאי הוי קביעה קדושת' הוה קדשינהו לכולהי שבילי אף על גב דר"ה נינהו ואין כח בדינו לאוסרו מ"מ תשמיש בזוי לא שפיר דמי וא"כ טוב עשו שקנו אותו המקום חדש גם ישן ממעות נדבות הצבור ואי לא יספיק יגבו המותר לפי ממון ונפשות כמבואר בח"מ קס"ג ברמ"א .

אך י"ל אותן שהי' להם מקומות בבה"כ קנוי מקהל מקדמת דנא בטל קנינם כי מעיקר' לא כח ביד הקהל למכור מה שאינו שלהם ולא מכרו להם אלא שיהיה מוחזקים בהם כל זמן שיניח הגוי הקרקע ביד ישראל ואם יוציאם וימכור הקרקע לאחר אין להם שום זכות ואם יבנו קהל בה"כ אחר אין להם שום תביעה והשתא שמכר השר הקרקע לקהל מה לי קהל מה לי אחר ולא שייך הכא לומר מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו וגם לא שייך להכי טרח וקני למיקם בהימנותא והוא מובן לכל מבין נמצא יכול הקהל למכור המקומות ולהוציא המעות להוצא' הבנין איברא נ"ל דעל"פ הם קודמים לכל אדם מטעם דינא דבר מצרא כיון שהיה מושכר להם מקודם .

ועיי' ש"כ ח"מ סס"י קע"ה שהקשה על תשו' הרב"י ולפע"ד המעי' בתשובתו שם מחודש למ"ד שהאריך מאוד בטעם מצרנותו של בעל החנות וקיצר מאוד במצרנותו של בעל הבית נ"ל דנהי בעלמא ס"ל להרב"י דאין בשכירות מטעם מצרן דיכול להשכיר לו במקום אחר אבל בחנות המקום גורם שהקונים באים לחנות זה ואם נוציאהו משם פסקי' לחיותא כיון שהמקום גורם מודה דאיכא בשכירות כי האי משום בר מצרא ועשיית הישר והטוב וממילא אין כאן ישר וטוב אם יוציא בעל החנות את בעל הבית כיון שבעל הבית רצה לקנות החנות ומדינא יכול הוא לקנות ולדחות בעל החנות ורק משום עשיית הישר והטוב לא שבקנוה א"כ אין מן הדין ששוב ידחה בעל החנות את בעל הבית אבל בעלמא ס"ל להרב"י דאין בשכירות משום מצרנות ומיושב קושית הש"ך וכיון שזכינו לדין נימא גם במקומו' בהכ"נ דאיכא קפיידא טפי לקבוע מקום לתפלתו א"כ גם הרב"י מודה דהשוכר קודם לקנותו ואפילו מאן דס"ל דליכא במקומות בה"כ דינא דב"מ = דבר מצרא = עסמ"ע סקצ"ט היינו לדחות שכנו הסמוך לו אבל להחזיק במקומו בודאי אית ביה דינא דבר מצרא לכ"ע א"כ יפה עשו הגבאי' במה שלקחו מהם מעות בעד מקומותם כי הי' צריכים לקנות מחדש וגם יפה עשו שהניחום על מקומם ולא מכרו לאחר כי הם קודמי' משום דינא דב"מ. ואין להעריך עליהם יותר מכפי שיווי מקומות כי הבנין וקניי' המקום מוטל על כל הצבור בשוה כל הנ"ל נלע"ד להלכה אמנם למעשה אם יסכים פר"מ יעביד עובדא וכטוב בעיניו יעשה ואין הכרעתי מכרעת והחונן לאדם דעת יתן לב מבין ואוזן שומעת ולביתו לא יתן מוגרעת הכ"ד א"נ לנצח. פ"ב יום א' י"ד מנחם קע"ח לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ .

במאיר הדעה על יו"ד זלקה ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

- (ז) בבל תאחר עיין (בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ח)⁴¹⁹ (פ"ת).
(ח) ומניח עד שימצא עניים - וא"צ לחזור אחר עניים אפילו עברו ג' רגלים אלא ימתין עד שיזדמן לו עניים (ש"ך).
(ט) ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים כו' - כיון שהגבאי תובעו מחייב לאלתר דשמא צריך הגבאי לשלם לעצמו או לאחרים מה שהלוה לצורך עניים א"כ אפי' לא קיימי עניים מחייב, אבל אם ידוע לו שהגבאי יניחנו אצלו ואין לו בו צורך כלל, אז אינו עובר (ש"ך).
(י) צריך להודיע לגבאי כו' - היכא שנדר ע"י ש"ץ בבית הכנסת ליתן צדקה הואיל וידוע הגבאי שחייב צדקה לא עבר עד דתבע ליה הגבאי (ש"ך).

⁴¹⁹ שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרצח

שאלת ממני אודיעך דעתי במי שעומד חוצה לארץ ונדר מעות לעניי ירושלם או שמן למאור של ב"ה ירושלם תוב"ב אי עבר עליה לאלתר דהא קיימי עניים ואם השיירות מצויות ולא שלחם עבר לאלתר או דילמא לא עבר עד שיעברו עליו שלש רגלים למר אפי' שלא כסדרן ולמר כסדרן דוקא . תשובה משמע מדברין דפשיטא לך שאם עברו עליו ג' רגלים עבר על לאו דלא תאחר לשלמו וזה כדברי התוספות דס"ל דאי קיימי עניים מחייב לאלתר כדקאמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר ואי לא קיימי מחייב לאהדורי אבתריהו ואי עברו ג' רגלים עבר על כל תאחר ולפי שטת [זו] זה (הדרך) [הדבר] ברור שאם היו שיירות מצויות ולא שלחם עבר ודוקא שהיה בדעתו לשלחם על ידי אחרים אבל אם היה בדעתו לבא לחלקם בידו אינו עובר כלל ודומיא להא דאמר ר"ת שכל הצדקות שאנו נודרים אף על גב דקיימי עניים לא עבר מפני שדעתו לחלקם כפי ראות עיניו מעט אף הכא דעתו הוא כשיעלה לירושלים שיחלק כך וכך או ידליק כך וכך דאפילו היכא דקיימי עניים גביה לא עבר משום כל תאחר אלא בג' רגלים והא דקאמר וצדקה מחייב עלה לאלתר היינו לענין עשה דמחייב ליתן מיד ולפי שטת זו נמי אם היה בדעתו לשלחם צריך לשלחם עם השיירה הראשונה שתהיה בטוחה וע"י איש נאמן כדי לקיים מצות עשה ואם היו שם שיירות ואנשי אמונה לשלוח על ידם ולא שלח ועברו ג' רגלים עבר על לאו ואם אין שם שיירות בטוחות ואנשי אמונה אינו עובר כלל שלא היה בדעתו להניח מעותיו על קרן הצבי. ומדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות מתנות עניים נראה דלא מחייב לאהדורי בתר עניים וז"ל הרי סלע זו לצדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר חייב בבל תאחר שהרי בידו ליתן ועניים מצויין הן אין שם עניים מפרש ומניח עד שימצא עניים וזה דעת הר"ן בפירוש ההלכות והכי משמע לי פשטא דמימרא דרבא דקאמר וצדקה מחייב עלה לאלתר ואמרינן מ"ט והא קיימי עניים טעמא דקיימי עניים גביה אבל לא קיימי עניים גביה לא עבר כלל דלא אטרחיה רחמנא למהדר אבתריהו ומ"מ צריך לאפרושה מיד. ולפי שטת זו הנכונה יש חלוק בין שמן למאור ובין מעות לעניי ירושלם דאלו מעות לא מחייבי לאהדורי אחר שיירות ואנשי אמונה אלא מפרש ומניח עד שיבואו אצלו עניי ירושלם ויחלק להם אבל שמן למאור ב"ה תוב"ב דמי לנדרים ונדבות וחייב לשלחם בשיירה הראשונה בטוחה וע"י איש אמונים ואם נתרשל ועברו ג' רגלים עבר על לאו דלא תאחר אלא שמצאתי לו פטור ממקום אחר דבשלמא נדרים ונדבות אית בהו מצות עשה ולפיכך עובר עליהם על כל תאחר אבל הנודר שמן למאור נהי דצד מצוה איכא דכתיב על כן באורים כבדו ה' אבל מצות עשה של תורה ליכא ולפיכך מצוה איכא לשלוח אבל אינו עובר על לאו ואין לנו להביא בכלל הלאו אלא מה שנזכר בכתוב כאשר נדרת זה נדר לה' אלהיך אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים נדבה כמשמעה אשר דברת אלו קדשי בדק הבית בפיך זו צדקה שכל אלו יש בהם צורך מקדש וצדקה מצות עשה אבל מאור לבית הכנסת נהי דאיכא מצוה קצת אבל לעבור עליה בבל תאחר אין לנו. תדע שהנודר לתת מתנה לעשיר אף על פי שהיא מצוה לעמוד בדבורו כלום עובר עליו בבל תאחר לשלמו. וראיתי לבעל הטורים ז"ל שהקשה על דברי הרב ז"ל שכתב ואם התנה שלא יתן עד שימצא עניי אינו צריך להפריש ע"כ כתב עליו יראה מדבריו שאין התנאי מועיל אלא כשאין עניים ולא נהירא ועוד מה צריך תנאי כשאין עניים והלא אין עליו חיוב אלא משום שבכל שעה עניים מצויין וא"כ פשיטא שאינו חייב עד שיזדמן לו עניים עכ"ל ובעל בית יוסף כתב דמה שכתב הרב ואם התנה שלא יתן היינו אם התנה שלא יפריש ואינו נכון אצלי דבתוך כדי דבור לא תקן לשונו שכתב סמוך אינו צריך להפריש ותו דפשיטא שאם התנה שלא יפריש תנאו קיים ולפיכך אני אומר דלעולם התנאי מועיל אפילו היכא דאיכא עניים דאין לך דבר שאין התנאי מועיל אלא המתנה על מה שכתוב בתורה ודברי הרב כשאין שם עניים שאם התנה שלא יתן עד שימצא עניי אין אדם מתנה לבטלה ולפיכך כוונתו היתה בתנאו שלא יפריש אף על פי שלא הוציא כן בשפתיו א"נ אם התנה שלא יתן ליד גזבר עד שימצא עניי אינו צריך להפריש שהרי הפרשתו כנתינתו ליד גזבר והרי זה בכלל תנאו מפני שאנו עכשיו נודרים לדעת שיהיה הנודר עצמו כגזבר לחלקה כפי ראות עיניו ומטעם זה אמר ר"ת אפי' קיימי עניים אין צריך ליתן הכל מיד אלא מחלקה מעט מעט לפי ראות עיניו ומינה נמי דהיכא דלא קיימי אין צריך להפרישה מ"מ דעת הרב שצריך להפרישה ואם התנה שלא יתן אותה ליד גזבר הוי כאלו התנה שלא יתחייב להפרישה ואין צריך להפריש .

לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(יא) ואם אמר אתן סלע כו' - הנודר לתת לעניים למי שירצה, עובר עליו לאלתר דהא קיימי עניים ויש בידו ליתן להם שכן לא נדר כדי ליתן לגבאי, ואין לומר שאינו עובר משום שיכול לומר "איני רוצה לאלו אלא לאחרים שיבואו", דא"כ בכך יפטור עצמו לעולם (ש"ך).
(יב) אבל כל אדם יכול להפריש כו' - אם הפריש והתנה שלא יתן עד שימצא עני, תנאי מועיל אף ביש עניים ומתנה שלא יתן אלא מעט על יד על יד ובתנאי זה אפילו הפרשה אין צריך ובלא תנאי צריך הפרשה (ט"ז).

Commented [O156]:
דור?

(ד) צריך לזוהר מלידור, ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר: בלא נדר:
(יג) יאמר בלא נדר - עי' לעיל (סי' רג' סק"ד ?) (ש"ך).
(ה) כשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות. וכשימצא בכיס לאחר זמן, נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכיס. הגה: מי שמפריש מעשרותיו והלוה לעני משלו, מפריש מעשר שלו ומחשב על זה שהלוה לעני, ומעכב לעצמו מה שהפריש. ודוקא שהעני שהלוה לו עדן חי, אבל אם מת או נתעשר אין כריך לשלם, שהרי עני היה בלתי ענה, ואין מפרישין עליו, דאין מפרישין על האבוד. ואין לחוש שמא נתעשר אלא בידוע:

(יד) צריך הגבאי להלוות כו' - ע"ל (סי' רנ ס"ב) (ש"ך).
(טו) מעשרותיו כו' - וה"ה שאר צדקה (ש"ך).
(טז) והלוה לעני משלו כו' - כלומר שהלוה לעני על מתנותיו שעתיד לקבל ממנו שיפרע לו בהם, הלכך מפריש המעשר או צדקה שלו עליו ומחשב זה כאלו נתנו לעני והוא משלם לו בהם והלכך מעכבם לעצמו בתשלומין והילכך כיון שמת או נתעשר א"צ לשלם, שהרי לא הלוה כדי שישלם לו מממונו ואינו יכול להפרישם עליו דהא עכשיו אינו יכול לזכות בהן שהרי הוא מת או נתעשר ואין להפריש למפרע כשהיה חי ועני דאין מפרישין על האבוד (ש"ך), עי' לעיל (סי' רמט סק"א ?), ואם מתחלה כשהלוה לעני לא הלוה לו ע"ד כן יכול להפריש עליהן אבל צריך רשות מהעני, וגם דוקא אם בלא"ה היה ג"כ נותן המעשר לזה העני וכפי אותו אומד יחשוב עתה על חלקו ולא יותר [ועיין בספר לבושי שרד סי' ק"ד מ"ש בזה] ⁴²⁰ (פ"ת).

(יז) מפריש מעשר שלו - י"א דצריך לזכות בהן העני על ידי אחר ואח"כ יפרע ממנו חובו כדי לקיים מצות "נתון תתן", ואם רגיל ליתן לזה ה"ז בכלל מכירי כהונה ולויה וא"צ והרמ"א שכתב בסתם שיכול להפריש עליו ולא ביאר שצריך לזכות ע"י אחר רואים שאפילו שלא ברגיל לכך לא צריך לזכות לעני (ש"ך).

(יח) או נתעשר כו' - אם הלוה לקהל אף שיש בהם עשירים או שמתו מקצתם מ"מ מסתמא יש בהן קצת עניים וסומך על עניים שבהן (ש"ך), אפילו ירשו היורשים ונתנו רשות להפריש לא מהני, היינו אם היורשים הם עשירים אבל אם הם עניים מהני רשות שלהם (פ"ת).
(יט) ואין לחוש שמא נתעשר - וכן אין לחוש שמא מת ⁴²¹ (ש"ך).

(ו) הגבאי שאומר בעודו גבאי: כך וכך הלויתי לכיס של צדקה, נאמן בלא שבועה. אך לא לאחר שסלקוהו:

(כ) אך לא אחר שסלקוהו - וי"א אף לאחר שסלקוהו ועיקר לגמרי אחר הסילוק אינם נאמנים כיון שלא אמרו בשעת הסילוק ותכף אחר הסילוק נאמן (ט"ז), אע"פ דמקמי הכי לא אמר כלום שהלוה לכיס של צדקה אלא לאחר שסלקוהו אמר כך וכך הלויתי נאמן ומיהו דוקא כשאמר כך בשעה שסלקוהו אבל אם לא אמר כלום בשעה שסלקוהו אלא לאחר יום או יומים כשאין הכיס של צדקה בידו שוב אינו נאמן, וצריך עיון, מיהו בגבאי כשר ומפורסם בצדקתו נאמן בלא שבועה אף לאחר שסלקוהו ואין הכיס בידו (ש"ך), וזה אף שעדיין לא גבה מעותיו עד לאחר שסלקוהו נוטל בלא שבועה (ש"ך), אם אמר כן אחר שסלקוהו ולא אמר כן בשעה שסלקוהו, אפילו אמר יום או יומים כן לאחר שסלקוהו אינו נאמן. וי"א דנאמן כל שאומר יום או יומים אחר כך (נקה"כ).

Commented [O157]:
דור עוד פעם

(ז) גבאי צדקה, אם יחרפוהו העניים אין לו לחוש, כי יותר זכותו גדול: @NO MB@
(ח) עני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו, אין גבאי העיר חייבים לפרנסו, אף על גב דקרוביו ג"כ נותנים בכיס:

(כא) אין גבאי - עי' לעיל סי' רנב ס"ב (ש"ך).
(ט) לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד:

⁴²⁰ לא עשיתי.
⁴²¹ עיי"ש שבגיל' יש חשש

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(כב) לעני' א' בלבד - או לקרוב א' ולהניח שאר הקרובים⁴²² (ש"ך).
(י) המחלוקת צדקה צריך ליהרר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם. הגה: ודוקא גבאי, אבל כל אחד מותר ליתן כלקח שלו או מעשר שלו למי שירצה מקרוביו, והם קודמין כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"א: (כג) שלא ירבה לקרוביו - וע"ז א"ר יוסי יהיה חלקי עם גבאי צדקה ולא עם מחלקי צדקה (ט"ז).

:Commented [O158] ??

(יא) המניה מעות להריוח לתלמוד תורה, וממנה אשתו עליהם לתת הריוח למי שתחפוץ, אינה יכולה להפקידם ביד אחר, אפילו הוא כרבי חנניא בן תרדיון. אבל אם המתנדב מינה עליהם חבר עיר, יכול החבר עיר להפקידם ביד אשתו:

(כד) אינה יכולה להפקידם כו' - דאין רצונו שיהא פקדונו אלא ביד אשתו דוקא דכל היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בטל השליחות מכל וכל (ש"ך).

:Commented [O159] כל? ולכן בטל הזכות שלה

(כה) אבל אם המתנדב כו' - אין חילוק בין אשתו לחבר עיר אלא דאם השליט שום אדם על הקרן ויעשה מה שירצה בריוח אין כח בידו להפקיד הקרן ביד אחר כי אם הריוח אבל אם השליט אותו שיעשה גם עם הקרן מה שירצה כ"ש יש לו רשות להפקיד ביד מי שירצה לשום אדם בעולם ודברי השו"ע כאן שלא בדקדוק (ט"ז), וי"א דבבבב עיר מסתמא דעתו שיעשה בו כל מה שירצה, אבל באשתו בסתמא לא אמרינן הכי, ומה שכתוב בסיפא יכול להפקיד ביד אשתו, הוא הדין ביד אחר (נקה"כ).

סימן רנח - דין המתפס בצדקה, ובו י"ג סעיפים.

(א) המתפס בצדקה הרי זה כמתפס בנדר. כיצד, היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר: הרי זה בזה, (הרי זה) צדקה. הגה: אל יאמר אדם: סלע זה להקדש, אלא לצדקה. ומ"מ אם אמר: להקדש, סתם, כוונתו לכלקח לעניים. ומיהו אם אמר כוונתו להקדש ממנו, אין לו תקנה ליהנות ממנו, וצריך לשלול לחכם, ומתירין לו בחרטה כשאר נדר:

(א) כמתפס הנדר - עי' לעיל (סי' רכט ס"ג) (ש"ך), אין אדם יכול לעשות שליח שיקדיש איזה דבר להקדש דדיבור של הקדש מילי ניהו ולא מימסרי לשליח ויש חולקים (פ"ת).
(ב) אם אמר להקדש סתם כו' - עי' רמ"א לעיל (סי' רנו ס"א) (ש"ך), עיין (בתשובת הראנ"ח חלק ב' סי' צ"ט) מה שכתב בזה (פ"ת)⁴²³, אפי' באומר הקדש לשמים הוא לעניים (פ"ת).
(ג) לצדקה - מי שהקדיש גופו או שאמר "דמי עלי", או שהקדיש קרקע סתם שהמעות הם לעניים ולא כזמן בית המקדש, שאז כששמין אותו כמה שוה היה צריך שישימו אותו בעשרה וא' מהם כהן, וא"צ רק ג' דומה לדיני אבל לפי שלא מצאתי עדיין ראייה ברורה לזה איני סומך לענין מעשה ואם דבר כזה היה בא לידי הייתי מחמיר והייתי שם הקרקע או האיש בעשרה וא' מהם כהן. ונישום אדם אומדין אותו כפי מה ששוה בשעת השומא לא כפי מה שהיה שוה בשעת הנדר. מי שאמר "דמי רביע גופי עלי" או שהיה מקדיש רביע גופו, חייב לפדוע דמי כל גופו, שישימו אותו כעבד. ואפי' לא אמר "הרי עלי רביע גופי" אלא "הריני נודר לתת רביע גופי" ואפילו לא אמר "לתת", חייב לקיים נדרו, כיון שהוא נדר למצוה ובפרט אם נדר בעת צרה (פ"ת).

(ד) אין לו תקנה - בפדיון ונאסר על כל העולם, מיהו היינו דוקא בהקדש מטלטלין אבל קרקע יש לו פדיון וי"א דאפי' מטלטלים יש להם פדיון בדבר מועט (ש"ך).

(ה) ומתירין לו - פי' מתירים נדרו ע"י פתח וחרטה ואומרים לו "אילו ידעת שבדבורך יהא נאסר על כל העולם היית נודר", וכשאומר "לאו", מתירין לו מיד, ואם אומר "ידעתי ואף על פי כן נדרתי", מתירין לו בחרטה או בשאר פתחים וכדלעיל (סי' רכח ס"ז), וי"א דנודרי צדקה אין ניתרין אלא בפתח דמשוי ליה לנדר טעות מעיקרו ולא בחרטה (ש"ך).

(ב) המפריש סלע ואמר: הרי זה צדקה. ואמר על אחר: וזה, גם השני צדקה. (ואם לאו לומר על סלע זה, והוליא נשפתי על אחר, הוי טעות ואינו כלום):

(ו) גם השני צדקה - דין זה ספק, וספיקו לחומרא. והספק היא אם יש יד לצדקה או לא דדילמא מה שאמר "וזה" ר"ל "זה יהיה להוצאה שלי" (ט"ז).

(ז) ואינו כלום - אפילו אותו שנתכוין עליו א"צ ליתן (כנ"ל סי' רי ס"ז) (ט"ז), וי"א שאותו שחשב בלבו חייב ליתן לצדקה כדלקמן (רמ"א סי"ג) ואפשר דהכא מיירי שגמר בלבו

⁴²² אבל יכול ליתן לקרוב א' אם אין קרובים אחרים שנצרכים.

⁴²³ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

שאותו סלע שחשב לא יהא לצדקה עד שיוציאנה והוציא אחר בפיו דשניהם אינם כלום (ש"ך).

(ג) הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר (ח), מרבה ליתן עד שיאמר: לא לכל כך נתכוונתי: (ח) צדקה ואינו יודע - א' שעלה לס"ת ונדר סך מה לצדקה אחת שבעיר ויש בעיר כמה מיני צדקות כגון של עניי עיר ושל ת"ת ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל ביקור חולים והוא נדר לא' מהם ושכח לאיזה מהם פרט, מורים לו דמשום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק, אבל א"א לכופו ע"ז, אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק⁴²⁴, ועמ"ש לעיל (סי' רנט סק"ח ?) (ש"ך).

(ד) האומר: תנו ק' ק' זזו או ספר תורה לבית הכנסת, יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בעיר שהוא דר שם. הגה: ואם רגיל בשמים, יתן לשתיים. האומר ליתן שמן למאור, יתן לבית הכנסת ולא לבית המדרש:

(ט) יתן לשניהם ביחד - ק' לזה וק' לזה (ש"ך).

(י) יתן לבהכ"נ - דבלשון בני אדם סתם מאור הוא לבית הכנסת (ט"ז), ראובן קנה מטובי העיר גן סמוך לבית הכנסת והתנה בשטר המכר שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ואחר כך נפלה מחלוקת בין בני העיר שי"א שיתן לב"ה הסמוך לגן וי"א שיתן לב"ה היותר גדול יתחלק בין ב' הבתי כנסיות לפי הראוי להם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, היינו ברגיל בשתייהן (ש"ך).

(ח) האומר: תנו ק' ק' זזו לעניים, יתנו לעניי אותה העיר שהוא דר בה. הגה: ועיי' לעיל סימן רנ"א סעיף ה'. וכל זה מן הסתם, אבל במקום שיודעים כוונתו שלא כיוון לעניי אותה העיר לכד, כגון במקומות שדרך עשירים ליתן לצדקה הרבה בשעת מיתתו, ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים, הולכים אחר זה. ואפילו נדר סתם, הולכים אחר המנהג ויחלקו יורשיהם הצדקה לכל עניים הטובים בעיניהם, אפילו אינם צעירי. ואפילו היתה אותה צדקה מונחת ומופקדת ביד אחר, יתנו אותה ליורשים ויודיעו שכן נדר. המחייב עצמו בקנס לצדקה, ועבר, צריך ליתן לעניים שצעיר ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים. ויוכל הגבאי לתובעו, דמקרי ממון שיש לו תובעים. אבל מי שהקדיש ממון הרבה, ומינה עליהם יורשו לחלקו כפי הטוב בעיניהם, אפילו לעניי עיר אחרת, מקרי ממון שאין לו תובעים ואין גבאי העיר יכולין לכופו אותן ולתובעם שיקיימו אולת המת. ואף על גב דעוברים וגוזלים העניים, מכל מקום מקרי ממון שאין לו תובעים, הואיל ויכולין לחלק לכל מי שירצו. ואפילו היו האפטרופסים שנים, ומת אחד מהן, אין הקהל יכולין למנות אחר, אלא הנשאר יעשה מה שירצה וכמו שז"ה הנותן. ועיי' בחו"מ סימן ש"א. ואפילו בצדקה של בני עיר אין אדם יכול לתבוע צדקה, אלא אם כן יש לו הרשאה מן הגבאי או טובי העיר. המקדיש מנה לצדקה ואין לו לשלם, מסדרין לו כמו לשאר בעל חוב:

(יא) לעניי אותה העיר - כגון שהוא דר באותה עיר אבל אם אינו דר שם חוזרין ומביאין אותם עמהם לעירם כדלעיל (סי' רנא ס"ו). מי שאין לו קביעות דירה בשום עיר אלא לפעמים בעיר זו ופעמים בעיר זו ולפיכך ינתנו לעניי אותה העיר שהיה בה בשעה שנדר, עי' חו"מ (סי' רנג סכ"ג)⁴²⁵ יתנו לעניי אותה העיר ואם רגיל בשתייהן כו' (ש"ך).

(יב) ומופקדת ביד אחר - אשה אחת נפטרה ואמר הרב שהדירה ב' דברים לצדקה ולאחר פטירתה החזיק הרב בממון שלה כי היה גבאי והיורשים אומרים לא ידענו מזאת הצדקה כלום, כיון שלא השליטתו על כך אין כאן מצוה לקיים דברי המת, אלא יתן ליורשים ויודיעם שכן נדרה. והך "ביד אחר" דנקט רמ"א כאן, ר"ל שאחר מיתה של הנותן בא לידו או בחיים ודרך פקדון בעלמא, אבל אם אומר שבא לידו באופן זה שיתנו לצדקה, נאמן ומצוה לקיים דברי המת וכמ"ש בחו"מ (סי' רנב ס"ו ?) (ט"ז), ואפילו יש לו מיגו להיות נאמן על ידו שנדר צדקה זו, ואפילו הוא גבאי וידו יד עניים יתנו אותו ליורשים ויודיעם שכן נדר (ש"ך).

(יג) מסדרין לו כמו לשאר ב"ח - עי' חו"מ (סי' צו ס"ו ?) (ש"ך).

(יד) הרשאה - זה דוקא לתבוע צדקה הנהוג ליתן אבל המשתדל אצל אנשים שיתנדבו ליתן לידו אין הגבאים יכולים למחות אפילו אם אומרים שע"י זה ימעטו ליתן צדקה בסתר (פ"ת).

(ו) הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו, אלא א"כ נשאל לחכם והתיר לו. ואם הגיע ליד הגבאי, אינו יכול להשאל עליו:

Commented [O160]
ה סותר את דבריו בסק"ה הקודם

Commented [O161]
אם יש הלכה ברורה שיוצא מדברי הט"ז סק"ה

⁴²⁴ עי' &

⁴²⁵ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(טו) הנודר כו' - עיין בתשובות מהר"ר בצלאל סימן ט"ו ובתשובת מהר"ל ז' חביב סי' ד' ובתשובת מ"ע סימן ס"ב ובתשו' ר"א ז' חיים סי' ק"ז בענינים אלו⁴²⁶: (ש"ך), מי שנדר דבר לצדקה, אינו יכול לחזור בו תוך כדי דבור⁴²⁷ דהוי אמירתו כמסירה להדיוט ממש. מי שנדר מתנה לעני ואח"כ נתעשר העני קודם שבא המתנה לידו, אם שלח המעות ביד אחד שיתן להעני והוא זכה בו רגע אחד לשם המקבל בעודו עני, שוב א"י לחזור בו, אבל אם לא שלח המעות עדיין ואפילו צוה לאחד שיתן לו משלו עבורו, יכול לשאול על נדרו ע"י חרטה גמורה בעיקר הנדר, אבל על ידי פתח, שיאמר "אילו ידעתי שיתעשר לא הייתי נודר", אין מתירין לו, דהוי נולד. אך אם הנודר לא ישאל על נדרו, צריך ליתן כל מה שנדר ליד פלוני המקבל, ואפילו לאחר אינו רשאי. אמנם המקבל אסור להנאות מאותה מתנה, שזה בכלל מי שא"צ ליטול ונוטל אלא יתנהו לעני אחר. אמנם יכול ליתנה לאיזה עני שירצה או לאחד מקרוביו העניים. ואם בשעה שנדר אמר שהוא "נודר סך זה לפלוני לפי שהוא עני", א"צ התרה שזה דומה למ"ש לעיל (סי' רלב סי"ט). ויתומים שהתנדבו יחידים סגולה ליתן להם סך קצוב לכל שנה משך ג' שנים וכן עשו כדבריהם עד סוף שנתים ימים, שאז נשאת אמם של היתומים לאיש אמיד באופן שהיתומים אינם צריכים לנדבת היחידים. היכא דלא נתנו רק נדרו ליתן והעשיר או מת לית דין ולית דיין דאפילו התרה א"צ, אף על פי שכבר נתנו על ב' שנים, מ"מ השנה הג' שעדיין לא גבו לא מבעיא אותן שרוצים ליתן סכומם לעניים קרוביהם דשפיר עבדי אלא אפי' אותן שאינם רוצים ליתן כלל נמי אומדנא הוא דאדעתא דהכי לא נדרו (פ"ת).

(טז) נשאל לחכם - חכם המתיר נדר זה היה חייב נידוי מפני שמפסיד את העניים ומ"מ הנדר הותר. ואם אמר הנודר "התיתי את נדרי", אין כח בב"ד לכופו, ומ"מ אם ראו ב"ד שהוא מערים, מחייבין אותו ליתן ואומרים לו "בפני מי התרת נדריך", אם אמר "בפני פלוני", שואלין אותו, ואם אמר "בפני פלוני והלך לו למד"ה", יש לחייבו ליתן, דאחזוקי אינשי ברשיעי שהתירו נדר כזה לא מחזקינן (פ"ת).

(יז) ליד הגבאי - עי' חו"מ סי' קכה ס"ה, וסמ"ע וש"ך שם ד"ה נעשה נדר, דאם הוציאו מידו ונתנו לאחר אף שאינו גבאי צדקה קבוע ג"כ לא מצי למיתשל עליה, וי"א דדוקא בגובר שחשוב כיד עניים, אבל בנותן לאדם אחר יכול לשאול הואיל ואמר "תן" ולא אמר "זכי" הוי זה רק כשלוחו של נותן וידו כיד הנותן, ויש אומרים שכל זה הספק של הי"א רק מתאים אם הנותן קורא בשם ואומר "הולך מנה זו לפלוני העני", בזה יש מקום לספיקו, אבל אם מסר מנה לאדם אף שאינו גבאי קבוע ואמר "תן מנה זו לעניים כפי רצונך", בזה נעשה כגבאי צדקה למעות אלו, כיון שיש לו טובת הנאה, לחלק לעניים כפי רצונו, ואין לו דין שליח אלא דין גבאי ממש. ואם אומר "סלע זו לצדקה", ולקח הסלע מתוך מעותיו והניח לתוך מעות צדקה אשר יש לו, ולא הוציא מרשותו, יש לו התרה בשאלה, ולא אמרינן הואיל ועשה מעשה שהניח הסלע בין מעות צדקה לא אתי דבור ומבטל מעשה. אחד שמסר לאחד סחורה בעד מאה זהובים למכור וליתן המעות לצדקה ואח"כ החזיר לו המקבל הסחורה מפני שלא רצה לטפל במכירת הסחורה ואח"כ נעשה זה הנותן שכיב מרע ורצה לשנות וליתן סך מאה זהובים לצדקה אחרת. הנה כל הצד הזה שצדקה שבא ליד גבאי א"י לשאול עליו אינו מוסכם וחולקים עליו אעפ"כ קשה עלינו לעשות מעשה נגדו, מ"מ בנידון דידן, אפשר לומר דהנה כל שאלה ופתח הוא שהנודר אומר "אלמלי הייתי יודע דבר זה לא הייתי נודר", ואמנם אם הוא משקר ואף אם יודע היה נודר, אין לו התרה, אלא שאין אנו צריכין לחשדו, ולכן הגבאי שנמסר לידו לצורך עניים אינו מחוייב להאמינו ולהפסיד לעניים, ומש"ה אינו יכול לשאול עליו ולפ"ז בנ"ד אם זה שנמסר לידו הסחורה החזירו ליד הנודר בלי עדים ויכול לומר להד"מ נאמן לומר אמת החזרת לי אבל אני מתחרט מעיקרו או מצאתי פתח במגו דלהד"מ ושפיר יכול לשאול על נדרו (פ"ת).

(יז) אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. כיצד, היה לו פקדון ביד אחר, וכפר בו זה שהיא אצלו, אין הבעלים יכולין להקדישו. אבל אם לא כפר בו, הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא. בד"א, במטלטלין. אבל קרקע שגולה אחר וכפר בה, אם יכול להוציאה בדיינים הרי זה יכול להקדישה, ואף על פי שעדיין לא הוציאה, שהקרקע עצמה הרי היא ברשות בעליה. הגוול את חבירו ולא נתייאשו הבעלים, שניהם אין יכולים להקדישה, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. וכן כל כיוצא בזה. הנה: אם יש לו משכון ציל חבירו, מה שהוא נגד הלוואה

⁴²⁶ לא עשיתי

⁴²⁷ עי' לעיל הערה 8.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

אינו יכול להקדיש, והמותר יכול להקדיש. וי"א לאפילו המותר אינו יכול להקדיש. המקדיש שטר חוב לריב כתיבה ומסירה כמו בהדיוט:

(יח) אבל אם לא כפר בו כו' - דוקא פקדון, אבל מלוה אפילו לא כפר בו, כיון דמלוה להוצאה ניתנה, ה"ל כדבר שאינו ברשותו ואינו יכול להקדיש (ש"ך).

(יט) אינו יכול להקדיש כו' - עי' לעיל (סי' רכ"א סקמ"ד ?) (ש"ך).

(כ) כמו בהדיוט - עי' חו"מ (סי' סו"ס ?) המקדיש שטר וחזר ומחלו מחול כמו במוכר ש"ח להדיוט (שם סכ"ג) (ש"ך).

(ח) אם יש לו חוב על אחד ואומר: יהיה להקדיש או לצדקה, אינו כלום. אבל אם אמר: חוב שיש לי על פלוני, כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה, חייב להשלים דבריו להקדישו וליתנו כשיבא לידו. ואפילו האומר: חוב שיש לי ביד פלוני יהיה לצדקה, אם אמר כן בפני ב"ח ובפני הגבאי, או בפני טובי העיר (או אלס חסון שנעיר), זכה בו הגבאי מדין מעמד שלשתם, והרי הוא צדקה ואינו יכול לחזור בו, ואסור לשנותו:

(כא) אינו כלום - כיון שאינו ברשותו ומשום נדר לא מחייב דהא לא אמר ש"אקדישנו לכשיבא לידי" אלא אומר "יהיה הקדש", ר"ל עתה יהיה הקדש, ועכשיו אינו ברשותו להקדישו. ואם אמר "שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנו ממך תקדש", הוי הקדש כשיקחנה ממנו, הואיל ובידו להקדישו מעכשיו. אבל אם כבר מכרה, וא"ל "שדה זו שמכרתי לך לכשאקחנה ממך תקדש", ולקחה ממנו אחר כך, לא הוי הקדש, שלא היה בידו להקדישו אז. ואם אמר "זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדש", הוי הקדש הואיל ובידו לפדותה, ואפילו אומר "שדה זו שמשכנתי לך לעשר שנים לכשאפדנה ממך תקדש", הוי הקדש לכשיפדנה. אבל אם אמר "תקדש מעכשיו", לא הוי הקדש, שהרי היא משועבדת למלוה. רבינו ירוחם בני"ט ועיין עוד שם כמה חילוקי דינים בהקדש וצדקה⁴²⁸, ועי' לעיל (סי' רנ"א ס"ז סק" ?) (ש"ך), אם המקדיש הוא שכיב מרע הקדשו הקדש (פ"ת).

(כב) אבל אם אמר כו' - והוא הדין אפילו אומר כן על דבר שלא בא לעולם, חייב לקיימו כמו שנתבאר בחו"מ (סי' ריב"ס"ז ברמ"א) (ש"ך), ישוב א' שנדבה רוחם לבנות בהכ"נ ונדבו סך מה ומסרו ליד גזבר ועוד הסכימו שאם יעלה בידם לעשות מקח עם השר על עורות יהיה הריוח לצורך בהכ"נ והצליחו והרויחו סך רס"ו זהובים ונמסר ליד הגזבר שוב אח"כ בלי שום שאלת חכם חזרו ולקחו הריוח מהגזבר וחלקו ביניהם. מאחר ומסור המעות לגזבר לצורך בנין בהכ"נ כבר קיימו נדרם ואין היתר לנדרם (עי' לעיל סעיף ו, וסי' רכח סמ"ב). והגזבר פשע ואם אי אפשר לו להוציא המעות מיד הבעלים, חייב הוא לשלם (פ"ת).

(כג) חייב להשלים דבריו כו' - משום נדר ועיין בחו"מ (סי' ריב"ס" ?) (ש"ך).
(כד) ובפני הגבאי כו' - דאנן ידי עניים אנן והוי כאילו בא ליד עניים. ומשמע דמהאי טעמא אינו יכול לחזור בו ואפילו בשאלה, ואפילו נתחרט ובא ונשאל על ההקדש אינו רשאי לפי שכבר מסר הממון ליד שני האנשים האלה ובמעכשיו, ואין אחר מסירה כלום, דאנן ידי עניים אנן⁴²⁹ (ש"ך).

(כה) מדין מעמד שלשתם - עי' חו"מ (סי' קכו"ס ?), ועי' שיק קכה ס"ה⁴³⁰ (ש"ך).

(כו) ואסור לשנותו - דהוי ליה כאילו בא ליד גבאי עי' לקמן (סי' רנט"ס"א ?) (ש"ך).

(ז) המכה את חברו או חרפו, בענין שחייב לפי תקנת העיר ה' זהובים, ואמר בפני הגבאי או בפני טובי העיר: איני חפץ בקנס אלא יהיה לצדקה, ואחר כך פייסו עד שמחל לו, אין מחילתו כלום וזכו העניים בקנס: @NO MB

(י) נדר לצדקה באסמכתא, כגון: אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה, ועשאו, חייב ליתן;

(כז) חייב ליתן - דבצדקה אסמכתא קניא. אחד שאמר "אם אשחק אתן למלך כך וכך ולהקדש כך וכך", הואיל דהוי אסמכתא לגבי הדיוט הוה אסמכתא גם להקדש (ט"ז), וה"ה בשאר נדר חייב לקיים דאין בנדר ושבועה משום אסמכתא (עי' חו"מ סי' רז סי"ט)⁴³¹ (ש"ך), עיין

Commented [O162]:
ם אותם המעות קיימים?

Commented [O163]:
בדוק אם זה נוגע

⁴²⁸ לא עשיתי

⁴²⁹ זה אותו הרשב"א המוזכר בסק"י(ז), עיי"ש שזה לא לכו"ע.

⁴³⁰ לא עשיתי

⁴³¹ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

בזה (בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תת"ב) ובספר פתח הבית סי' ל"ג באריכות. [ועיין במג"א סימן תקס"ב ס"ק ט"ז ועיין (בתשובת חתם סופר סימן רמ"ב) באריכות]: (פ"ת)⁴³².
(יא) איש ואשה שקבלו עליהם חרם להתגרש, והעמידו קנסות על ככה לצדקה, ואח"כ נתפייסו שלא להתגרש, יש מי שאומר שפטורים מהקנסות. (והוא הדין נשאר דברים כיוצא בזה):
(כח) יש מי שאומר כו' – י"א אף על פי שקבלו קנין ע"ז פטורים מהקנס, והעיקר דאם התנה על עצמו להתחייב כך וכך לעניים כו', חייב אפילו הקנין אינו כלום (ש"ך).
(כט) שפטורים מהקנסות – לפי שלא העמידו הקנסות אלא משום דלא יעכבו זה את זה וכיון שאין אחד תובע חברו, הרי נתקיימו דבריהם, ואין חיוב לצדקה (ט"ז וש"ך).
(ל) והוא הדין בשאר דברים כיוצא בזה – כשמחלו זה לזה פטורים מהקנס (עי' לעיל סי' רלב ס"ו?) (ש"ך).

Commented [O164]:
כן זה לא סתירה
לדברי השו"ע כאן?

Commented [O165]:
אע"פ שבכל דבר יכול
לומר הריני כאילו
התקבלתי שונה גיטין
שכל התנאי היה כדי
לצער את הצד השני,
ולכך צריך להתקיים
התנאי ממש כמו
שהתנה, אבל בכל דבר
אחר שמתכוין בתנאי
להרויח הואיל ונתפייס
הרי הוא כאילו נתקיים
לו התנאי ממש דמחילה
נקבלה היא (ש"ך) –
לא הבאתי

(יב) אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני, הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו:
(לא) אם הוא עני כו' – יש אומרים דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, לפיכך אם נשבע ליתן כך לצדקה, יכול ליתנו על מנת להחזיר, ואינו שכבר זכו בו עניים, וה"ה מי שאמר ליתן בלא שבועה אינו יכול ליתנו על מנת להחזיר מהאי טעמא, ודוקא לצדקה או לעני, אבל נשבע ליתן לחבירו שאינו עני, יכול ליתן על מנת להחזיר ויצא ידי שבועה כדלעיל (ס' רלח ס"ו?) (ש"ך), ה"ה אם המקבל בעל תורה, ומשום מצוה דעץ חיים היא למחזיקים בה אין יכול לחזור בו, ויש חולקים דאם אינו עני דהיינו שיש לו פרנסתו אפילו הוא ת"ח יכול לחזור בו (פ"ת).

(יג) האומר: חפץ פלוני אני נותן לצדקה בכך וכך, והוא שוה יותר, אינו יכול לחזור בו (דכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה, אמרנו בה אמירתו לגבוי כמסירתו להדיקט). אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה, ואחר כך הוקר, יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הכסף. הגה: אם חשך בלבו ליתן איזה דבר לצדקה, חייב לקיים מחשבתו ואין לריב אמירה, אלא (דלס' אמר) [אם אמר שחשך מחייבין אותו לקיים. וי"א דלס' לא הו"ל צפיו, אינו כלום. והעיקר כסברא הראשונה, ועיין בחושן המשפט סימן רי"ב]:
(לב) יכול לחזור בו – דכיון שאין הדבור חל בשעתו הואיל וליכא רווחא להקדש אי אפשר שיחול לאחר זמן (ש"ך).

(לג) אם חשב בלבו כו' – עי' בחו"מ (סי' ריב ס"ח)⁴³³ (ש"ך), אם לא נדר בפיו אלא חשב בלבו ואח"כ חזר בו מיד תוך כ"ד אם יכול לחזור בו וע"ש בסימן כ' וכ"א וכ"ב⁴³⁴ (פ"ת).
(לד) לקיים מחשבתו – כשהאדם לא הוציא מפיו כלום אף שהיה במחשבה שלו ליתן שום דבר לצדקה, אין שום חיוב עליו כמו בכל נדר ושבועה דאינו כלום אם לא הוציא בשפתיו, אך אם הוציא מפיו ליתן לצדקה ולא הוציא מפיו מהו שרוצה ליתן או כמה וחשב במחשבתו על דבר או סך הידוע, אז צריך לקיים מה שחשב וכהאי גוונא אם חשב שיהיה לצדקה הידוע אף על פי שנתן ליד הגבאי בסתם הוי כמו שפירש ואינו רשאי לשנותה (פ"ת).
(לה) דאם אמר מחייבין – צ"ל וא"צ אמירה אלא אם אמר שחשב מחייבין אותו לקיים מחשבתו (פ"ת).

(לו) ועי' בחו"מ סי' רי"ב – שם בחו"מ כתב הרמ"א ויש להחמיר כסברא הראשונה, דכאן ביו"ד לא מיירי רק לענין הדין אם עליו חיוב לקיים נדרו מש"ה כתב דהעיקר כסברא הראשונה דמחוייב לקיים נדרו אבל בחו"מ מיירי לענין אם מוציאים ממנו בדיינים אם הודה שחשב כן בלבו מש"ה כתב ויש להחמיר להורות אבל אין כופין אותו כמו כל ספק ממונ (רע"א).

סימן רנט – דין אם מותר לשנות צדקה, והנהגת הגבאי עם הצדקה, והממונה עליה, ובו ו' סעיפים.

⁴³² לא עשיתי

⁴³³ לא עשיתי

⁴³⁴ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זלקה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(א) האומר: סלע זו לצדקה, או שאומר: הרי עלי סלע לצדקה, והפרישו, עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו, בין ללוותו לעצמו בין ללוותו לחבירו, ויפרע אחר תחתיו. הגה: וכן אם הקדיש כלים, יכול למוכרם לפני ג' זקנים בשומא, ונותן דמיהם ללדקה. משבא ליד גבאי, אסור ללוותו, בין לו בין לאחר בין לגבאי. ואם היה הנאה לעניים בעיבוב המעות ביד הגבאי, כדי לעשות לאחרים ליתן, הרי הגבאי מותר ללוותם ולפרעם. הגה: לאין הלדקה כהקדש, ומותר ליהנות ממנה. ואין נושאין ונותנין בלדקה העומדת לחלק לעניים, כי אם כסף כסף וכיוצא בו, שמה יבאו עניים ולא יהיה להם מעות לחלק. אבל לדקה שאינה עומדת לחלק, רק הקרן יהא קיים ויאכלו הפירות, שרי. וכן נוהגין:

(י) יכול לשנות עיין באשל אברהם מ"ש בשם (מהר"ם גלאנטי סי' ע"ו). וע"ש שכתב עוד דאם ח"ו יתחרט הבן ולא ירצה ללמוד חוזר הנדר למקומו (פ"ת)⁴³⁵.

(יא) כלים - מי שהיה חולה וצוה לבני ביתו ליתן בגדיו לפלוני עני קרובו ושוב הבריא ורוצה להחזיק הבגדים וליתן שווים לאותו עני בלא דעת העני ודעתו להחמיר שצריך ליתן גוף החפץ לעני ולא מהני נתינת דמים ע"ש מ"ש על דברי השבו"י הנזכר⁴³⁶ (פ"ת).

(יב) יכול למכרם - דוקא לדבר מצוה יכול למכור הבגדים ולחלק הדמים אבל אם לא לדבר מצוה לא. וקשה על הרמ"א שסתם וכתב דיכול למכרם ולא הזכיר דבעינן דוקא לדבר מצוה (פ"ת).

(יג) משבא ליד גבאי כו' - י"א שהגבאי יכול לשנות לדבר מצוה, וכן עיקר (ש"ך).
(יד) אסור ללוותו - בזמנינו נהגו להקל בזה, אפשר כיון שנהגו כן לב"ד מתנה עליהן (פ"ת).

(טו) כדי לעשות - פי' לכוף אחרים שיאמרו בפניהם שאין מעות בצדקה (ט"ז).
(טז) שמה יבואו עניים ולא יהיה להם לחלק - עי' לעיל (סי' רנו ס"ד סק"?) , שבמקום שיש רווח לעניים, ויש ודאות שיוכל לגבות מן הצבור תיכף שיצטרך לעניים לחלק בלי מניעה (ט"ז).

(ב) צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין, יכולים בני העיר לשנותם לצורך בית המדרש או ת"ת, אפילו אם הבעלים מעכבים, אבל לא מתלמוד תורה לצורך בית הכנסת. הגה: ודוקא בלדקה למיחש שלא יהיה להם ספוק לתלמוד תורה, אבל במקום שצני העיר מספקים לתלמוד תורה ואם יוציאו חלו המעות לצורך צ"ה יתנו מעות אחרים לתלמוד תורה כשיטרכו, מותר. ואפילו אם הוא במקום שאסור לשנות, אם אינן צריכים לדבר שגדל, כגון שהקדיש קרקע לבנות עליה בית המדרש ואין יכולין לבנות מיד, אין המתנדב יכול לחזור בו אלא יהיה עומד כך עד שיבנו עליה. וכל זה במקום שאין מנהג ידוע בעיר, אבל במקום שנהגים שהגבאי או בני העיר משנים לכל מה שירצו, או אפילו במקום שנהגים שאלם משים איזה דבר בבית הכנסת, כגון ספר תורה או כסף וכדומה, וכשירצו חוזר ולוקחו, וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים, הולכים אחר המנהג. דכל מקדיש אדעתא דמנהג הוא מקדיש, ולכ"ז מתנה על זה, ובכ"ז שיהיה מנהג קבוע. ומ"מ אם התנה המקדיש בפירוש שלא יסנו הקדשו ולא יהא כח בזה, פשיטא שאסור לשנותו. וע"ל סי' רנ"ו סעיף ז':

(יז) יכולין בני העיר לשנותה - ואפילו אם קרובי נותני הצדקות קראו תגר על השנוי לא חיישינן להו (ש"ך).

(יח) לצורך ב"ה כו' - ששינוי זה הוא מעלה שקדושת בית המדרש היא יותר מקדושת בית הכנסת ויכול לעשות מבהכ"נ בית המדרש כמו שנתבאר באו"ח (סי' קנג ס"?) ועיין בתשובת מהר"ם גלאנטי סי' ע"ו (ש"ך)⁴³⁷.

⁴³⁵ לא עשיתי

⁴³⁶ לא עשיתי

⁴³⁷ לא עשיתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(יט) אבל לא מת"ת לב"ה - דמעלין בקודש ואין מורידין עי' לעיל (סי' רנו ס"ד) (ט"ז), וש"ך, ואם רוצה לשנות למצוה אחרת עד שיגבו לאותה מצוה אחרת ויפרעו לצדקה הראשונה מותר (ש"ך).

:Commented [O166]
א הבנתי ש"ך סק"ד, ועי'
לקמן סק"י(ח)

(כ) מת"ת לצורך בהכ"נ - רשאי הגבאי ליקח ממצות ת"ת לעשות מלבוש לנער אחד הגון שאין לו במה להתכסות כדי לילך לבית רבו ללמוד, דהלבשה זו עצמה מקרי ת"ת כיון דגורם לה ואם לא הלבשה לא תקיים ת"ת בנער זה ואין כאן שינוי כלל אם לא כשיש כאן נער אחד לפנינו ללמוד וא"צ להלבשה ואם נלביש לזה ע"כ ידחה זה מת"ת בכה"ג, יש להקדים לזה הצריך מיד לת"ת. פרנסי ת"ח שלשעבר כשהיו מלבישים התלמידים ממצות הקופה נהגו להלביש מאותם המצות גם המלמדים, אסור לעשות כן דזה הוי הורדת קדושה⁴³⁸ (פ"ת).

(כא) ודוקא בדאיכא - עיין בתשובת שמש צדקה ח"י"ד סימן כ' בתשובת הרב מהר"ם חאגיז ע"ש (פ"ת)⁴³⁹.

(כב) אלא יהיה עומד כך - עי' או"ח (סי' קנג ס"ד)⁴⁴⁰. עיר שהתנדבו היחידים נדבות לצורך בנין בהכ"נ ומהם אשר הביאו נדבתם ליד הגבאים ומחמת צוק? העתים א"א להם לעת כזאת להשלים הבנין, ועתה איזה מהיחידים מערערים כי על דעת כן, לא נדרו רק חשבו כי ימהרו יחישו מעשה הבנין לא יכול לחזור, מאחר שלא נתבטל הבנין לחלוטין אלא שא"א לפי עת להזדרז בזה עד זמן ועידן (פ"ת).

(כג) וכל זה במקום שאין מנהג ידוע כו' - ואז אפילו טוען המקדיש טענת ברי שלא הקדישו אין נאמן לאפוקי מחזקת הקדש אלא א"כ התנה ברבים או בפני עדים בשעה שהקדיש, וי"א הלכה זו גם בס"ת וי"ח כי ס"ת דרך ומנהג העולם להניח בב"ה וידוע דשם האב נקרא על הס"ת א"כ מי יוציאה מחזקת האב כי מה שהניח הס"ת לשם אין ראייה שהיא של הק"ק?, כי בזמנים אלו עיקר כתיבת ס"ת להניח לקרות בס"ת ברבים וגם קדושתה גדול ואין ראוי בכל מקום להניח ס"ת, ולכן אין ראייה, כי אף שהניחו הוא לשם בב"ה אין ראייה שהקדישו. אבל הכלי כסף אין המנהג להניחם בב"ה ובאם לא הקדישוהו לא היו מניחים אותם בב"ה רק היו משתמשים בב"ה בשעת הצורך ואחר כך היו לוקחים לביתו. וי"א דכלי כסף הנ"ל שהניחיהו שם הם בחזקת הק"ק וגם בס"ת הוא בחזקת הבעל ששמו נקרא עליו, ר"ל על מי שאומרים זה ס"ת של פלוני מטעם הנ"ל ואין ראוי להעיד בני העיר כי הם נוגעים בעדות אם לא יסתלקו וגם שיהא שם גם כן ס"ת אחרת⁴⁴¹ (ש"ך).

(כד) אבל במקום שנוהגין כו' - י"א דלפי מנהג אותם מקומות גם בע"ח גובה חובו מס"ת שבהיכל, דכיון דבידו למכרו בשעת דחקו, אף בע"ח יכול לגבות ממנו. וקשה מדברי הי"א דלקמן דאינו גובה חובו מס"ת כיון דרשאי להתפרנס מן הצדקה וא"צ למכור ס"ת א"כ גם בע"ח אינו גובה ממנה דלא עדיף ב"ח מחייו. ודבריו שבכאן עיקר, עי' חו"מ (סי' צז סוף סכ"ג) (ש"ך).

(כה) הולכים אחר המנהג דכל המקדיש כו' - אין מנהג מבטל הלכה אלא א"כ הוא מנהג קבוע על פי חכמי המקום ולא ע"פ המון בעלי בתים, וצריך שיהא המנהג קבוע קודם שיבטל דין הש"ס, ובעינן שיהא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת ככמה מנהגים גרועים דלא אזלינן בתרייהו (ש"ך).

:Commented [O167]
יהלי אותו הבעיה בחו"מ

(ג) ישראל שהתנדב נר או מנורה לבה"כ, אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו, יכולים הצבור לשנותה אפילו לדבר הרשות, (אפילו אם גם המתנדב מוחה). ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה, אין יכולים לשנותו לדבר הרשות (כו), אבל לדבר מצוה יכולים לשנותו. ואם היה המתנדב עובד כוכבים, אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה, כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה. (וכל זמן ששם בעלים חקוק על הכלים שנתן, לא נשתקע שם בעליה):

(כו) יכולים הצבור לשנותה - דוקא צבור יכולים לשנות אפי' לדבר הרשות, אבל לא גבאי, ואף על גב דהרמ"א לעיל (סי' רנו ס"ד, סק"ח - ש"ך) כתב והוא הדין גבאי הממונה מבני

⁴³⁸ משונה לא עשיתי

⁴³⁹ לא עשיתי

⁴⁴⁰ לא עשיתי

⁴⁴¹ עי'

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

העיר היינו לדבר מצוה דוקא (ט"ז, ש"ך), עיין (בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרמ"ד) (וסימן תשל"ח) (פ"ת)⁴⁴².

:Commented [O168]
כתוב שם

(כז) אין יכולין לשנותה לדבר הרשות – וכן צדקות שהתנדבו לבית עלמין שהוזכר בסעי' ב' הוה לא נשתקע שם הבעלים מינייהו דאל"כ מאי שנא מהכא בנשתקע דיכולים לשנות לדבר הרשות, וזה שונה מלעיל (סי' רנו ס"ד) ששם מדובר כסף שזכו בו אותן העניים ואנן ידי עניים אנן, ע"כ אין להפסיד להם, משא"כ במקדיש כלי שאין כאן מי שיזכה לאותו דבר, ע"כ תלוי הכל בנשתקע או לא נשתקע ואפילו בדרך מקרה, ועיי"ש דברי סק"ז (ט"ז), י"א דצ"ל שכבר נשתמש בהן והדליקו בב"ה דאי לא הדליקו בב"ה אפי' לדבר הרשות מותר לדין דקי"ל הזמנה לאו מלתא ונהי דהנודר אינו יכול לחזור בו ולעכבר לעצמו משהקנהו להדליק בו בב"ה, דנעשה נדר, מכל מקום הציבור רשאים לשנות אפי' לדבר הרשות, ועיקר נראה דזה מיירי כשהבעלים מסכימים בדבר וזה שכתוב אסור לשנות משמע דאיסורא איכא במלתא אפי' הבעלים מסכימים והיינו דוקא בנשתמש בהן דאל"כ הזמנה לאו מלתא היא (ש"ך), א' שחלה ומסר כל ספריו לאיש מהימן להביא אותם לבהכ"נ ושם יעמדו לכל הרוצה ללמוד מתוכם ונתעכב הדבר שנים הרבה שלא נתקיים צוואת המת מחשש גניבה ואבידה בבהכ"נ ועתה נדחקו הצבור לבנות מקוה ורוצים למכור הספרים, אפילו לדעת המקילין, היינו דוקא בנשתקע שם בעליו וגם שלא יתבטל הדבר מצוה לגמרי, דבלא"ה נמי יש נרות בבהכ"נ וכדומה, אבל אם חסר אחד מאלו, אינם רשאים לשנות לדבר מצוה פחותה, ומכש"כ לדבר הרשות ממש, ומעתה בנ"ד אין לך מצוה רבה מלהמציא ספרים ללומדי תורה ואין כיוצא בזה בקהלה ההיא, ואפי' היה מפריש מעותיו לכך אסור לשנות, אף על פי דלא שייך נקרא שמו עליו, מכ"ש שהפריש ספרים שנקרא שמו עליו ולא נשתקע שמו, אי אפשר בשום אופן לשנותו להחליף באר מים חיים בבאר מקוה מים הגם כי צרכי צבור מצוה הוא, מ"מ מצוה זוטא הוא לגבי ת"ת, ואין שום מקום להתיר, ומה שטענו שאין הספרים משומרים בבהכ"נ מפני הגנבים אין זו טענה מכמה טעמים ע"ש⁴⁴³ (פ"ת).

:Commented [O169]
בדוק אם זה אם מקוה של גברים.

(כח) אבל לדבר מצוה יכולין לשנות – אפילו לדבר מצוה שפחותה ממנה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרי' מעלין בקודש ולא מורידין ולא לגבי תשמישי מצוה, אבל במקום דלא ספקי אנשי הקהל לתרווייהו ואם יתנו המעות לצורך ב"ה יתבטל ת"ת, אסור. י"א דנר ומנורה תשמישי מצוה משום דלא נתנו בבית הכנסת אלא כדי להאיר למתפללים בתוך הסידור התפלות והמחזורים ואין זה אלא תשמיש מצוה לאדם עצמו, וכן הפחים שעל הספר תורה אינן תשמישי קדושה, כיון שלא נעשו אלא לסימנים בעלמא לצורך בני אדם שלא יטעו להוציא ספר תורה שלא הזמנה לקריאה לחובת היום וה"נ כדי שלא יטעו בתפלה כשאין מאור בבהכ"נ, ויש חולקים וס"ל דמעושה שהתנדב לצורך בית הכנסת עדיף מתשמישי מצוה, כיון שאין שם קדושה על המעות, ועוד היינו דוקא בשיש מנורות ונרות כדי הצורך לבית הכנסת אבל אם אין סיפוק אין הציבור רשאים לשנות, וכן אם אין קבע למאור אלא על פי יד הנודר ולפעמים לא יספיקו הקהל שמן למאור די הסיפוק הראוי בזה נראה שאין כח לשנותה ע"כ (ש"ך).

:Commented [O170]
בדוק שזה בשלימות

(כט) המתנדב עובד כוכבים אסור כו' – דסתם עובד כוכבים צועק תמיד שעשו שלא כהוגן ויש חילול השם בדבר, אבל בישראל ציית לדברי חכמים ואפי' אם אינו ציית מכל מקום אין כאן חילול השם (ט"ז), משום שהעובד כוכבים יאמר "הקדשתי דבר לב"ה של יהודים ומכרוהו אותו", ועי' בתשובת מהר"א מזרחי סי' נ"ג מזה ועוד שאר דיני הקדש ע"ש (ש"ך)⁴⁴⁴.

:Commented [O171]
אם יש עוד הלכה יוצא מש"ך סק"ג

(ל) שלא נשתקע – אבל נשתקע יכול לשנות אפילו לדבר רשות (ש"ך).
(ד) עובד כוכבים שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת, מקבלים ממנו. והוא שיאמר: בדעת ישראל הפרשתי אותה. ואם לא אמר כן, טעון גניזה. (ועיין לעיל סי' רנ"ד):

(לא) טעון גניזה – שמא בלבו יחשוב לעבודת כוכבים, שמא בלבו היה לשמים כלומר להקריב בהם קרבן דוקא מה שלא עלה ע"ד ישראל⁴⁴⁵ (ט"ז).

⁴⁴² לא עשיתי.

⁴⁴³ לא עשיתי.

⁴⁴⁴ לא עשיתי.

⁴⁴⁵ עוד פעם לא עשיתי.

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(ה) מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה, חייב ליתן אותם לצדקה. הגה: אבל מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו, ומת, שאין לידע כוונתו, נקראו היוצאים מוחזקים וההקדש שצא להוציא מהם עליו הראיה, וכל זמן שאינו מביא ראיה הנכסים בחזקת היוצאים:

(לב) בלשון שמסופקין בו כו' – עי' חו"מ (סי' רנ סק"?) שצריך עיון ליישב דעת רמ"א שבסי' רנח ס"ב פסק גם השני צדקה והוא דבר התלוי בלשון המסופק, פסק להחמיר, וכאן פסק להקל, והרי שם ס"ג פסק ג"כ להחמיר וצ"ע. וי"א דבהקדש נדרים כל היכא דאיכא למימר הכי או הכי לא אמרינן להחמיר אלא אוקי ממונא בחזקת מריה וה"ה לענין בעל השטר ידו על התחתונה. ועיקר דבכל מידי דהוא ספק שא"א להתברר בשום פעם כההיא דסי' רנ"ח, שאם נאמר יש יד לצדקה הוה כאלו אמר בפירוש וזה יהיה ג"כ צדקה ונמצא אפילו אם הוא אומר שכוונתו היתה שזה יהיה להוצאה שלי, אינו נאמן. וכן בהך דהכא שזכר הש"ע שהממון מסופק אם של צדקה הוא, בזה ודאי אזלינן לחומרא, מה שאין כן בנדון זה ששכיב מרע אמר איזה לשון שאנו מסופקים בכוונתו, ואלו היה קיים והיה מגלה כוונתו, היינו מאמינים לו (עי' סי' רח ס"?) סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל) דמצי לומר אלו היה אבא קיים היה מגלה כוונתו שיהיה שלו, על כן לא מפקינן מחזקת יורשים (ט"ז), אף על פי שזה ספק הקדש אין אומרים בו ספיקא דאיסורא ולחומרא חד דהקדש עניים ממון בעלמא הוא ואמרינן להו אייתי ראיה ושקולו ולכן בין בהקדש עניים בין בהקדש בית הכנסת אינו הקדש כל שהוא ספק בתחלתו אם חל אם לאו ויש חזקת ממון כנגדו אמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה וכן הוא בחו"מ (סי' רנ ס"ג) ואפי' תפסו העניים מוציאין מידם והיינו לפי הצד דבתיקו שבש"ס לא מהני תפיסה (עי' & שחולק) (ש"ך), עי' ש"ך, ועיין בתשובת בגדי כהונה חלק חו"מ סימן ז' ובתשובת בית אפרים חלק יו"ד סימן נ"ה מה שכתב בזה⁴⁴⁶ וי"א דספק צדקה ספיקא דאיסורא הוא והכי נקטינן ממילא מחשבינן לעני מוחזק מדכתיב צדק משלך ותן לו אבל זה רק אם אין הבע"ד טוען ברי אבל אם הבע"ד טוען ברי כמו שכל מקום שעמד לא מבעי בסתם צדקה דממון שאין לו תובעין הוא אלא אפי' בהקדש דבר מה לחבורה ידועה והגבאים עומדים ותובעים מ"מ אין אחר ברי שלו כלום. אמנם אם מת ונפל ליד היוצאים י"א דהוי ספק איסורא ולחומרא וי"א דאינו אלא ספק ממון, שיכול לומר קים לי כצד השני (פ"ת)⁴⁴⁷.

(ו) אין לקהל לתבוע מסים וארנוניות ממעות צדקה. הגה: מי שמלא כיס מלל מעות בתיבתו, וכתוב עליו: צדקה, סמכין אכתיבה והרי הן צדקה. וכן אם אמר אחד לזניו: מעות אלו צדקה הם, אם נראה להם שעשה זה כמוסר דבריו (בלשון נוואה, דבריו) קיימים. ואם עשה זה שלא יקחו כלום, או שלא יחזיקו אותו לעשיר, אין בדבריו כלום. וכן אם אמרו בחלוס: אלו המעות שהטמין אביך, של צדקה הם, אינו כלום, דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אבל אם אמר להם כן אחר, אם הם במקום שהיה יכול ליטול אלו המעות וליתנם לצדקה, נאמן במנו שהיה נותנם לצדקה. ואם לאו, אינו נאמן. השתמש בתיבה מעות הקדש וחולין זה אחר זה, ומלא אחר כך מעות, אזלינן בתר בתרא. ואם השתמש בבת אחת בתיבה, אזלינן בתר רובא. ואם מלאו בגומא, דאיכא למימר שהיו מונחים שם זמן ארוך ולא ראה, אפילו בזה אחר זה אזלינן בתר רובא:

(לג) סמכין אכתיבה וה"ה צדקה - עי' בספר אורים ותומים סימן פ"א מה שהקשה ע"ז דזה סותר למ"ש שם בח"מ אם נמצא כו' אמרינן שלא להשביע עשה כן ע"ש מה שכתב בזה ועיין בתשו' בית אפרים חי"ד סימן נ"ה שתירץ באופן אחר⁴⁴⁸, וי"א שכאן מדובר שיודע שיש לו כיס צדקה וא"י איזהו. בזה סומכים על הכתיבה כיון דודאי יש לצדקה כיס כאן אבל אי לא ידע כלל שיש לו שום כיס, אז צ"ע אם מוציאין מהמוחזק ע"י כתיבה ותליא בפלוגתא אי ספק צדקה בזה⁴⁴⁹ דומה לאיסורא⁴⁴⁹ (פ"ת).

⁴⁴⁶ לא עשיתי

⁴⁴⁷ עי' ש"ך לעיל סי' רנח סק"נ).

⁴⁴⁸ לא עשיתי

⁴⁴⁹ עי' לעיל סק"ל (לב).

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' ע"ד סי' רסט')

(לד) אלו המעוות שהטמין אביך כו' - פירוש שאינו יודע היכן המעוות שהטמין אביו, ומראה לו בעל החלומות המעוות ואומר לו "אלו המעוות שהטמין אביך", ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (ש"ך), והא דלא חיישינן שמא החלום הזה הוא אמת כדלעיל (סי' רי"ב) בנודר בחלום ולקמן (סי' שלד סל"ה) בנידו בחלום עיין בזה (בתשב"ץ ח"ב סימן קכ"ח) (ובתשובת שיבת ציון סי' נ"ב) האריך מאוד בזה⁴⁵⁰ ועי' לעיל (סי' ריס ק"ג ?) (פ"ת).

(לה) בתיבה - מי שהיו אצלו מעוות צדקה ומעוות שלו כו'⁴⁵¹ עד ההיזק לפי החשבון. גבאי צדקה שלח שליח ליקח מעות ממתן בסתר והשליח הביא המעות ועירבם בכיס מעות חולין של הגבאי בלי מנין ומספר והגבאי אינו יכול לברר חשבונו כמה היה מעות חולין, כיון שהשליח לא עשה כהוגן ואדם מועד לעולם וא"כ הגבאי ששלח שליח זה מיחשב שומר שמסר לשומר ומתחייב השומר הראשון בפשיעת השני ולכן חייב הגבאי כדי לצאת ידי שמים שיעיין בפנקס הצדקה כמה רגיל בחודש להיות הכנסת המתן בסתר ויראה כמה שנים זה אח"ז ויתפוס ערך היותר גבוה ובזה יוצא גם ידי שמים שאין צורך לחשוש לדבר שלא שכח כלל. ואם אירע דבר זה בין איש ובין רעהו במעות שלהם שאינו של צדקה כיון שהוא לא פשע כלום א"צ זה שחבירו עירב מעותיו עם מעותיו להחזיר לחבירו רק מי שברי לו שיש בכיס עודף על מעותיו, אבל כל כמה שהוא מסופק אולי זהו שלו, א"צ להחזיר אפילו לצאת ידי שמים (פ"ת).

⁴⁵⁰ לא עשיתי

⁴⁵¹ ?לא עשיתי